

Paper del voluntariat en els àmbits d'actuació municipal

1999

RPEO 321

Registre Públic d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya
Decret 1/2005, d'11 de gener

EL PAPER DEL VOLUNTARIAT EN ELS ÀMBITS D'ACTUACIÓ MUNICIPAL

 Generalitat de Catalunya
Institut d'Estadística de Catalunya
Centre d'Estudis d'Opinió

RPEO núm. 321
Data 16/01/2006

E-102

Í N D E X

	pàgina
1. El voluntariat; aproximació conceptual	1
1.1. Introducció	1
1.2. El perfil d'una realitat social	10
2. El perfil actual dels voluntaris a Catalunya	21
3. Voluntariat i estat del benestar	38
4. El paper de l'Administració en general i de la local en concret	58
4.1. Introducció	58
4.2. Estratègies des de l'Administració	69
4.3. L'Administració local	71
4.4. Voluntariat i participació ciutadana	81
4.5. El voluntari com a animador en el medi rural	96
4.6. Noves tendències del voluntariat a Europa	117
5. El voluntariat social	135
6. El voluntariat comunitari i cultural	148

1. EL VOLUNTARIAT: APROXIMACIÓ CONCEPTUAL

1.1. Introducció

Amb el concepte de "voluntariat" passa com amb el temps: tothom sap què és menys quan ens ho pregunten.

Indicar amb precisió els límits d'un fenomen social tan complex i heterogeni com el voluntariat no resulta gens fàcil. A més, pel fet de no tractar-se d'una realitat estàtica (cap fenomen social ho és), sinó més aviat d'un fenomen canviant i en continu procés de canvi o d'evolució, les dificultats de conceptualització augmenten.

Si donar una definició de voluntariat suposa indicar els seus trets essencials, aparentment no hauria d'ésser una tasca de dificultat excessiva ja que, en termes generals, hi ha un relatiu acord sobre quines són les característiques i els límits actuals del voluntariat.

¿Quines són, per tant, les raons per les quals en qualsevol congrés o treball relacionat amb el tema del voluntariat apareix sempre una sessió o capítol a dilucidar què entenem per voluntariat? Els motius són de diversa índole, però tots estan relacionats amb un mateix fet: *el voluntariat és un fenomen socialment canviant*.

Si hi afegim que *definir* és una operació mental, l'objectiu de la qual és determinar els límits d'un objecte de coneixement, es comprendrà que posar limitacions al ric i evolutiu fenomen del voluntariat sigui una tasca ben complexa.

Malgrat aquestes consideracions, a efectes de no perdre'ns en posteriors ambigüitats o divagacions, ens cal una *definició del voluntariat*. Amb aquesta finalitat, farem prèviament algunes consideracions que poden justificar la nostra manera personal de fer-ho.

"Voluntariat" és una categoria conceptual. No hem de confondre-la, doncs, amb les particulars actuacions del complex i variat univers dels voluntaris que, per la pròpia riquesa i contextualització, admeten formes i dissenys ben diferents, i fins i tot oposats.

Tampoc hem de caure en l'error de pensar o voler donar una definició del voluntariat com a reflex d'una situació social determinada o concreta. Precisament, per tractar-se d'una categoria conceptual específica no sempre s'adequarà a totes les realitats del "voluntariat" existents. És el caràcter *essencial* de la definició el que li atorgarà *universalitat*, no pas la descripció dels aspectes puntuals presents en una societat civil concreta.

És prioritari, pensem, determinar quines són aquestes característiques essencials i qualitatives del voluntariat. Només així podrem, posteriorment, detectar allò que és significatiu -que té valor discriminatori- i separar-ho del que és merament conjuntural; en altres paraules: *allò que ha de romandre i el que pot variar*. En actuar amb aquesta racionalitat, serem capaços de discriminar de cada definició el que pertany a la categoria del que és *essencial* i diferenciar-ho del que és *accidental*.

Resumint: si definir és denotar el que és més important i discriminatori d'una realitat, en la definició de voluntari ha de quedar constància allò que és *substantiu i irrenunciable*, allò que si es perdés o canviés, variaria la realitat mateixa del "voluntariat".

El coneixement d'un objecte es pot adquirir o configurar a partir de diferents nivells. Així, per exemple, podem referir-nos al coneixement *conceptual*, al coneixement *sociològic o psicològic*, o bé a un coneixement *tecnològic*. I de cadascun d'aquests nivells de coneixement, en derivaran definicions matisadament distintes.

Afegim-hi que podem trobar o elaborar definicions per via *històrica* (allò que ha estat el voluntariat), per via *legal* (el que determina la llei), per via *empírica* (allò que és, en la realitat actual, el voluntariat), per via *racional* (el que hauria de ser) i s'entendrà per què molts estudiosos del tema parlen de *dificultats conceptuals* quan es refereixen al voluntariat.

No inclourem en les nostres anàlisis les definicions que facin referència al passat del voluntariat, però sí que ens detindrem en l'estudi d'algunes de les més significatives definicions de procedència legal.

Encara que les decisions preses per les entitats europees no acostumen a tenir caràcter d'obligatorietat legal, resulta d'interès conèixer quina és la filosofia d'aquests organismes. Amb aquest clar sentit d'orientació i de suggeriment, el Parlament Europeu, el desembre de 1983, afirmava:

"El voluntariat no és obligatori, és interessant per a la societat; normalment no és remunerat, i es realitza en un marc més o menys organitzat".

El Consell d'Europa, per la seva banda, en la Recomanació núm. R.9, de 1985, defineix el treball del voluntariat com a:

"el realitzat de manera desinteressada per persones que per pròpia iniciativa participen de l'acció social."

Algunes de les nostres lleis de Serveis Socials, publicades durant la darrera dècada, també han optat per definir la identitat de l'acció social del voluntariat. Així, la Llei de Serveis Socials de la Comunitat Autònoma de Castella-La Manxa diu:

"S'entendrà per Treball Voluntari en Serveis Socials aquella acció cap a la comunitat, sense expectatives de remuneració econòmica, l'objectiu central de la qual sigui promoure el desenvolupament de la comunitat en el marc de l'autoajuda, la solidaritat, el pluralisme i la democràcia, reforçant i, en el seu cas, suplint subsidiàriament els Serveis Públics."

La Llei d'Acció Social i Serveis Socials de Castella-Lleó, publicada una mica després de l'anterior, definirà així el treball voluntari:

"S'entendrà per treball voluntari el conjunt d'accions realitzades per ciutadans o associacions sense contraprestació econò-

mica, amb l'objectiu d'aconseguir els fins esmentats en l'article 3r d'aquesta Llei."

La Llei de Serveis Socials de Múrcia es referirà als moviments de voluntariat i de col.laboració social definint-los com a:

"aquells que presten un servei no remunerat a les persones o als grups que pateixen marginació, per col.laborar en la seva superació".

I el govern de la Generalitat Valenciana, en la Llei de Serveis Socials, determina que el treball voluntari en Serveis Socials és:

"aquella acció cap a la comunitat, sense expectativa de remuneració econòmica i l'objectiu central de la qual és promoure el desenvolupament de la comunitat en el marc de l'autoajuda, la solidaritat, el pluralisme i la democràcia, reforçant els Serveis Socials."

De les anàlisis d'aquestes definicions, se'n desprenen algunes conseqüències significatives:

- . Es tendeix a definir l'acció social voluntària com a un treball.
- . En la Recomanació del Comitè de Ministres del Consell d'Europa no s'inclou el treball voluntari com a alternativa al Servei Social.
- . En les definicions estrictament "legals" no s'indica que aquest treball o activitat es realitza per pròpia decisió o iniciativa. En algun cas s'entén com a activitat subsidiària als Serveis Socials.
- . Es tracta d'una activitat *desinteressada*, sense remuneració econòmica.
- . No es fa referència al suport institucional o associatiu com a marc del treball voluntari (algunes lleis, no totes, regulen expressament el suport i el finançament públics de les associacions on es pot adscriure el voluntariat).

Un cop comentats els textos administratius o "legals", passem a analitzar les definicions més significatives aportades per les pròpies organitzacions privades sense afany de lucre.

Sorprèn, en primer lloc, la gran quantitat i varietat de definicions, algunes notablement diferents entre elles. Per facilitar-ne la lectura i la interpretació, farem una primera selecció en funció del seu significat. Després n'establirem la classificació.

El Comitè Preparatori del Cicle d'Estudis Europeus sobre Voluntariat, el 1966, ens va presentar un bon exemple del que seria una definició *històrica*. De la lectura d'aquesta definició s'extreuen dues idees: la seva poca vigència i el perquè de no incloure aquest tipus de definició en el nostre estudi. El voluntari/ària és la:

"Persona que ofereix els seus serveis de manera gratuïta, sense haver rebut una formació adequada referent al servei social i realitzant la seva tasca en el propi país."

Més vigent ens sembla la definició de l'*Encyclopedia of Social Work* (1977), redactada possiblement dins de la filosofia de l'Estat del Benestar. Diu així:

"Voluntaris són les persones que presten lliurement serveis sense cap remuneració, en organitzacions públiques o voluntàries dedicades a les diverses activitats del sistema del benestar."

Observeu que en aquesta definició es troba explícita la necessitat que el voluntariat s'emmarqui en "organitzacions públiques o voluntàries", no recollint-se la possibilitat que el voluntariat realitzi la seva funció al marge del marc institucional.

De manera diferent entén Hawaylyshy (1978) el voluntariat. Per a aquest autor el més destacable, el més identificador de la seva activitat és que es desenvolupa "al marge del mercat de treball", si bé, en qualsevol moment la seva intervenció social pot ésser suplida per un professional. Hawaylyshi diu:

"El treball voluntari consisteix en activitats desenvolupades per un individu al marge del mercat de Treball, però que poden realitzar-se, malgrat això, mitjançant la contractació reglamentària d'una persona."

Ben diferent és l'òptica des de la qual l'Associació del Voluntariat Belga defineix el voluntariat. Per a ells el:

"Voluntari és aquella persona que, individualment o en grup, compromet desinteressadament la seva persona, les seves capacitats i una part del seu temps dedicat a activitats culturals o cíviques, al servei d'un individu, d'un grup o de la col·lectivitat."

Dues són les coses subratllables d'aquesta darrera definició. La primera, que un voluntari pot ser una persona que treballi individualment. La segona, que aquesta activitat pot anar dirigida també a una sola persona.

Germaine-Peytavin, en qualitat de President fundador de *The Association for Voluntary Action in Europe*, no dubtarà a assenyalar la importància d'incloure el voluntariat en el si d'una associació. Per a ell, voluntari és:

"qui es compromet voluntàriament en una acció determinada a favor d'altri i gratuïtament, preferentment en una organització."

Enfront de la concreta definició de Peytavin, Luciano Tavazza, un dels capdavanters del voluntariat a Itàlia, recorre al recurs de la definició "descriptiva". Pròpiament no es tracta d'una definició, sinó més aviat d'una explicació condensada del que és més substancial i característic del voluntariat. En una llarga definició ens diu que el:

"Voluntari és el ciutadà que un cop complerts els seus deures d'estat (estudi, família, professió) i cívils (vida administrativa, política o sindical) es posa a disposició desinteressada de la comunitat, promovent la solidaritat. Per a això, ofereix energies, capacitats, el seu temps i, eventualment, els mitjans de què disposa, com a resposta creativa a les necessitats emergents del territori i, prioritàriament, a aquelles que corresponen als marginats. Tot això, preferiblement, mitjançant l'acció d'un grup que subministri la formació permanent i la continuïtat del servei en col·laboració amb les institucions públiques i les forces socials."

Caritas és autora d'una altra definició que precisa alguns dels aspectes assenyalats en la conceptualització anterior. Encara que no d'una manera literal, Caritas afirma que:

El voluntariat és el que, a més dels seus deures professionals i d'status, dedica, de manera continuada i desinteressada, part del seu temps a activitats en favor, no d'ell mateix o dels associats (a diferència de l'associacionisme), sinó dels altres, o bé d'Interessos socials col·lectius, segons un projecte que no finalitza en la simple intervenció (a diferència de la beneficència), sinó que tendeix a eradicar o modificar les causes de la necessitat i de la marginació socials.

Davant de l'exhaustiva i "preventiva" definició de Tavazza i Caritas, passem a veure una sintètica manera d'assenyalar el que és més essencial i bàsic del voluntariat. Mirta Kohen, experta en temes del voluntariat de l'Estat d'Israel (1990) donarà aquesta concisa però significativa definició:

"Voluntari és una persona que dóna hores del seu temps sense rebre cap remuneració."

El Centre National du Voluntariat de France (1990), n'afegirà alguna característica més a la definició de Mirta Kohen i afirmarà que el voluntari és:

"la persona que es compromet per pròpia voluntat, sense remuneració monetària, freqüentment en el si d'una associació, en una acció en benefici de la comunitat."

Volonteuropa, en la seva "Carta Europea per als Voluntaris. Una declaració bàsica", enfront de la dificultat de comprometre's en una definició, opta per recórrer a l'aparentment fàcil recurs de desglossar-ne els elements característics. Diu Volonteuropa:

"El treball voluntari pot definir-se de diferents maneres, però aquestes definicions han d'incloure els elements següents:

. *Les activitats s'ocupen dels interessos d'altres persones o de la societat.*

. *No hi ha cap interès econòmic personal.*

. *Es desenvolupa en un marc més o menys organitzat.*

. *És una elecció lliure i que s'expressa per mitjans pacífics."*

Ens trobem, doncs, davant una definició que té elements nous respecte a les anteriors. Admet una certa possibilitat de "voluntariat informal", de voluntariat que treballa al marge de les associacions. I com a més sorprenentment nou: assolir l'expressió i l'actitud pacífiques davant els problemes socials.

El Dr. Mario Espinoza Vergara introduirà un nou element a considerar: el grau de consciència del voluntariat. El defineix com la:

"Persona que per mitjà d'una decisió lliure, més o menys conscient, ocupa una part del seu temps lliure a realitzar una acció que es relaciona amb altres persones."

Aquest autor, anys després, diferenciarà entre el voluntariat en general i el voluntariat en acció social, que definirà com el format per:

"els que tenen com a raó d'existir el fet de donar un suport social a les persones amb les quals col·laboren per desvetllar i generar la pròpia capacitat de les persones a fi que es mobilitzin en la solució dels problemes."

Cal observar que les definicions del Dr. Espinoza no inclouen una característica del voluntariat que per a altres autors o institucions és irrenunciable: la gratuïtat. No pensem, tanmateix, que comentem aquesta definició per la seva excepcionalitat. El Comitè Coordinador del Servei Voluntari Internacional expressa la seva visió del voluntari/ària dient que és:

"una persona amb voluntat de servir, consistint aquesta voluntat en escometre una acció socialment profitosa en benefici de persones desheretades."

Conrado Pazacone tampoc atorgarà cap prioritat a la gratuïtat, i insisteix més en els aspectes de la solidaritat i crítica social. La seva definició del voluntariat finalitza amb aquestes paraules ben significatives:

"... (el voluntariat) es converteix, fins i tot davant l'estat, en portaveu de les necessitats de la població. És l'expert de les possibles solucions que cal adoptar."

En aquesta mateix línia situariem les definicions de Jacques Braumont i de tantes altres associacions internacionals que no veuen en el caràcter no-lucratiu el tret que millor representa el voluntariat.

En una posició ben diferent hem de situar l'anomenat "voluntariat social", definit per Ugo Ascoli, un dels autors que coneixen millor el tema, com a:

"l'aportació proporcionada pel treball no retribuït en l'àmbit de les principals polítiques socials."

En el nostre desig de contemplar les definicions no només del voluntariat en general, sinó també d'aquells que es troben adscrits a associacions amb una identitat prou forta, anem a veure la definició que ens dóna la Creu Roja:

"S'entén per voluntariat de la Creu Roja tota persona que, per la seva voluntat, dedica part del seu temps i dels seus coneixements a l'activitat que porta a terme la Creu Roja en favor de la comunitat."

Horacio Marçal en el I Congrés Europeu del Voluntariat, celebrat el 1987 a Lisboa, insistirà en el grau de compromís i responsabilitat del voluntariat organitzat. Diu que el voluntariat és el:

"moviment promogut per persones que, mitjançant organitzacions o institucions, es comprometen de forma responsable, disciplinada i desinteressada a servir la comunitat."

De les anàlisis d'aquestes definicions, i possiblement de qual-sevol altra que haguéssim pogut seleccionar, es desprenen les consideracions següents:

- . La riquesa i la diversitat de les definicions. -
- . La poca coincidència entre elles, fins i tot en aquells aspectes que, en un principi, podrien considerar-se irrenunciables.
- . Les definicions són l'expressió de diferents experiències i realitats.
- . Díficilment una definició del voluntariat serà consensuada.

En conseqüència, s'ha d'entendre que en un estudi descriptiu com és el nostre no correquem el risc d'assumir *una definició del voluntariat* que, ben segur, no gaudiria de l'acceptació de molts.

Com diu Shaver "no té sentit parlar del 'sector voluntari' com un complex únic de cohesió interna."

1.2. El perfil d'una realitat social

De la lectura i anàlisi de la documentació que ens ha permès accedir a les definicions del capítol anterior, se'n desprenen no poques conclusions. La primera, que el terme "voluntariat" no és unívoc, sinó més aviat polisèmic. Dit d'una altra manera, el mateix serveix per referir-se a persones i activitats tan diferents com poden ser:

- . El voluntariat benèfic assistencialista
- . El voluntariat comunitari
- . El voluntariat de Serveis Socials
- . El voluntariat autònom
- . El voluntariat complementari
- . El voluntariat subsidiari
- . El voluntariat paraprofessional

- . El voluntariat professional
- . El voluntariat compromès
- . El voluntariat organitzat en associacions
- . El voluntariat individual
- . El voluntariat espontani
- . El voluntariat interessat professionalment

Ben segur que no totes i cadascuna d'aquestes formes de voluntariat és distinta i oposada a les altres. Moltes d'elles es complementen. Així, per exemple, un voluntari que es mou dins l'esquema del desenvolupament comunitari pot ésser professional o no ser-ho, autònom o bé complementari d'uns Serveis Socials. De tota manera aquesta classificació és aclaridora quant a la rica i diversificada realitat que s'amaga darrera el terme de "voluntariat".

L'explicació d'aquesta varietat de formes l'hem de buscar en el fet que el voluntariat està experimentant una profunda transformació. Transformació que inclou:

- a) El propi qüestionament del voluntariat i la seva funció.
- b) Les seves aportacions en el si de les associacions, principalment avui que sembla que es pateixen les conseqüències d'una etapa anterior de "participació ciutadana".

El voluntariat és un moviment ric i complex. Hi tenen cabuda formes i persones molt diferents. Des del voluntari tradicional fins al més llançat i compromès tenen el seu espai. Existeix tota una rica gamma de formes legítimes de voluntariat. El perill rau a establir *categories o judicis de valor*. És potser lícita l'actitud d'aquell que veu en el voluntariat una possibilitat de preparar-se professionalment per tal de poder després trobar un lloc de treball, ja que pot aduir una pràctica social? És legítim que un voluntari/ària vulgui col.laborar pel sol fet, per exemple, de voler conèixer gent?

Com bé sabem, durant els anys 70-80 es produeix una explosió de participació social. És la *dècada del voluntariat*. Ara bé, aquest moviment no és unitari. Les diferències en són clares. Mentre que a

Anglaterra i als Estats Units s'intenta substituir el sector públic per la intervenció del voluntariat, a Suècia i a Noruega es genera l'estratègia d'un "servei voluntari obligatori", com diria Ugo Ascoli. És a dir, es concep el voluntariat com a expressió de la necessitat que tots els ciutadans emprin o dediquin part del seu temps en una acció voluntària a favor de la comunitat.

Això equival a afirmar que tota persona té, a més del dret a rebre prestacions socials, l'"obligació" de donar ajuda als altres ciutadans: aquest seria el concepte estricte de *ciutadania social* estudiat per autors com Titmus. *Ciutadania social* equival a *drets socials*, qualsevol que en sigui l'*status*. Ara bé, perquè aquest concepte sigui socialment just, ha d'anar acompanyat amb la "responsabilitat" d'uns determinats deures de ciutadania.

Des d'aquesta perspectiva, és ben clar que ens trobem davant de dos models de voluntariat: un, el d'aquells que veuen en aquesta figura una *substitució del sector públic*; l'altre, el d'aquells que el conceben com una obligació de *ciutadania sense més*, prescindint de quines són les responsabilitats que hagin assumit els poders públics. I és lògic que cadascuna d'aquestes formes comporti distintes "tipologies" de voluntariat.

La diferència entre el voluntariat que treballa en l'àmbit de les polítiques socials i el voluntariat que ho fa al marge de qualsevol gestió pública, ens sembla ben evident; però fins i tot per damunt d'aquestes diferències hi ha quelcom que els apropa i permet, també, adjectivar-los com a voluntaris: *en tots dos casos es tracta d'una acció sense afany de lucre*, encara que aquest concepte es comença a qüestionar en alguns sectors.

Ara bé, per damunt de la gratuïtat com a característica unificadora entre el "voluntariat social" i el "voluntariat autònom", hi ha un altre factor a considerar: existeix una clara raó de concomitància entre les polítiques socials i els moviments del voluntariat. I aques-

ta concomitància obeeix a una llei sistemàtica: *com més especialitzats siguin els serveis socials d'un país, menys es desenvoluparà el moviment del voluntariat.*

El voluntariat adquireix la seva importància veritable quan es dissenyen polítiques preventives i universals, ja que el voluntariat no ofereix només serveis específics i concrets. El voluntariat té també una funció més difusa i informal: *detectar noves necessitats, despertar la consciència ciutadana i impulsar la participació.*

El voluntariat és diferent en cada realitat social. La seva força i distribució variarà en funció del context, però també de la política social que es dissenya. La seva presència vindrà donada, sobretot, pel **diàleg** existent entre Administració i organitzacions del voluntariat. Les reticències d'ambdós hauran de desaparèixer, ja que el diàleg entre Estat i voluntariat s'imposa per *racionalitat*.

Planificar i gestionar allò que és social, suposa, avui per avui, col.laboració entre el que és oficial i el que és públic. És un problema, hem de dir-ho així, de *maduresa social*, que no s'adquirirà mentre no hi hagi una actitud d'un *diàleg funcional*. Cap dels interlocutors, *Administració i voluntariat* ha de perdre la seva identitat i autonomia pel fet que dialoguin. Contràriament, han de reforçar la seva personalitat mitjançant la mútua col.laboració.

En la Carta Europea per als voluntaris, on es contemplen els diferents perfils del voluntariat, es diu:

"El treball voluntari pot ésser autònom o bé complementari als serveis professionals, per reservar-los, ampliar-los o donar-los suport."

Però des de la perspectiva dels serveis comunitaris, el voluntari no és tan sols una ajuda més. És la millor via de participació, i el model de serveis socials comunitaris deixa de tenir sentit sense la seva actuació.

El concepte de *comunitat* com a protagonista del propi desenvolupament, té en el moviment de voluntariat el millor exemple d'allò que pretén ésser aquest "desenvolupament comunitari". Amb això, per altra banda, abandonem el model "benèfic" de voluntariat per adquirir una idea molt més vigent de l'acció del voluntari en Serveis Socials.

De tot el que hem dit se'n desprèn que quan ens referim al voluntariat ho fem respecte a quelcom *dispers en la seva acció*, i a moltes i *diverses entitats i associacions* que l'emmarquen. Pensem que aquesta riquesa, amplitud i heterogeneïtat es dóna perquè el voluntari/ària pot ésser considerat:

. Com un dret, contemplat per algunes constitucions i/o lleis de serveis socials.

. Com una realitat legal en la mesura que la llei defineix o defineixi en què consisteix el voluntariat i quins són els seus drets i deures.

. Com un ideal, ja sigui religiós, polític, civil o humanístic.

. Com a investigació, ja que el voluntariat suposa un important recurs en la nostra societat: ens cal conèixer-lo i descobrir-ne les regularitats.

. Com a participació, ja que per a molts voluntaris suposa una forma de compartir la marginació i poder lluitar per superar-la.

. Com a activitat social privada, treballant en associacions o institucions que col·laboren o són alternativa de les competències estatals.

. Com a activitat gratuïta, en la mesura que la gratuïtat és principi essencial per a la quasi totalitat de moviments del voluntariat.

. Com a presència permanent, entenent que el voluntariat lluny d'espontaneïsmes, ha de tenir una continuïtat com a servei social.

. Com a religió, política, caritat o civisme, actituds que d'una o altra manera rauen en el fons de l'activitat del voluntariat.

. Com a activitat o acció social desenvolupada pel voluntariat.

. Com a persones o agents integrats en una associació de voluntariat o d'acció social sense afany de lucre.

Després d'aquesta relació de "descriptors del voluntariat" podem establir una primera constatació: *la seva riquesa, amplitud i heterogeneïtat*. Es tracta, pensem, d'un moviment social caracteritzat per la seva espontaneïtat i diversitat.

En uns moments en què observem un cert pessimisme popular i una certa inèrcia enfront de la presència de l'Administració, creiem que l'acció del voluntariat no pot reduir-se i morir en ella mateixa, mitjançant un model exclusivament *assistencial-caritatiu*. Aquest camp és responsabilitat primordial de l'Estat. L'espai natural del voluntariat actual es troba també a prop dels serveis socials, cooperant amb tasques prèvies i essent un complement del professional. El voluntariat és un *recurs humà i de treball*. No és pas millor ni pitjor que el tècnic o el professional dels serveis socials. És senzillament *diferent com a persona i com a recurs*.

En aquest sentit, veiem el voluntariat com un element més del sistema de solidaritat social. La funció del voluntariat no hem de definir-la en termes de "és", procurant donar-li un perfil de realitat essencialista. És molt més dinàmic definir el voluntariat a partir del que "fa", significant l'adequació a la circumstància, a la necessitat canviant.

El voluntari/ària està substituint un professional o un servei, està completant, està estenent o bé està realitzant una acció exclusiva sobre una determinada necessitat. Més que definir-lo per allò que *és*, podríem captar-ne la seva realitat a través d'allò que *fa*. El voluntari **està fent** coses. I el que *fa* juntament a allò que *és* li dóna el seu significat real.

Des d'aquesta perspectiva, i amb el desig de no excloure cap figura del voluntariat per "definició", creiem que el voluntari/ària és una persona que:

- actua lliurement
- habitualment ho fa associat amb altres
- aporta el seu treball
- sense compensació econòmica (professional)
- de forma altruista

Hem recorregut a la fórmula "actua lliurement" per donar a entendre que aquest principi ha d'ésser sempre consubstancial a la seva activitat. La llibertat no ha de quedar reduïda al moment d'eleger si ésser voluntari o no.

La llibertat ha d'abastar també el procés de la seva intervenció social. Ningú li pot exigir la seva participació, ni tan sols se'l pot "obligar" a actuar d'una manera o altra dins d'un programa. Si el voluntari/ària no sent respectada la seva llibertat, deixa de ser, conceptualment parlant, "voluntari".

En alguns moments del nostre estudi s'observaran reticències respecte al fet de no poder considerar com a voluntari aquella persona que actua fora d'una "associació o organització". Quan diem això, no fem sinó expressar un dubte personal quant a la necessitat d'enquadrar el voluntari/ària per tal que sigui mereixedor d'aquesta consideració.

De tota manera, donat que l'objectiu d'aquest estudi és exposar la realitat existent, el que és cert és que gairebé la totalitat de les definicions inclouen aquesta característica. A més la major part dels voluntaris/àries estan associat i realitzen el seu treball en associacions, i el porten a terme de forma associada, concepte que prenc en el sentit més extens: *tenir un company perquè l'ajudi*.

Referent als aspectes relacionats amb la "gratuïtat" de l'acció voluntària, hem d'assenyalar que l'intercanvi *treball per gratificació econòmica o salari* és avui per avui contrària a l'esperit -i a la realitat- del voluntariat (cal fer excepció d'algunes formes de voluntariat professional, com per exemple, els Voluntaris de les Nacions Unides).

Amb tot, creiem que els problemes dels paraprofessionals, l'atur, la mà d'obra barata, les despeses derivades de l'acció voluntària, etc., són circumstàncies que de fet incidiran en el futur concepte de voluntariat (pensem que de mantenir-se les altres característiques, no serà el fet de rebre petites quantitats econòmiques com a gratificació el que faci perdre l'essència del futur voluntariat).

En aquest sentit cal destacar la polèmica existent respecte a l'esmentat "voluntari paraprofessional". Es tracta d'una persona que treballa en el terreny de l'acció social amb plena dedicació. La seva "tasca" és d'ajuda, i completa el treball realitzat pels professionals.

La discussió al voltant dels paraprofessionals es produeix pel fet d'ésser agents remunerats, sense ésser, pròpiament, treballadors socials. Realitzen tasques repetitives i poc complicades que gairebé no exigeixen preparació, que estan supervisades i coordinades pels treballadors professionals. Hi ha autors que, creant més confusió, els defineixen com a "voluntaris de primera categoria".

Alguns estudis referits al voluntariat vinculen aquesta acció social a dos elements o factors: la *motivació* del voluntari/ària i l'estratègia o pràctica d'una *organització*. Pel que es refereix a la *motivació*, és habitual mencionar la *voluntat de servir* els altres, fer referència a un cert altruisme que condueix a realitzar accions en benefici de persones socialment desfavorides. Des del punt de vista de l'*organització*, acostuma a emparar-se en ideologies humanitàries, religioses o socials.

És important que aquests dos elements -voluntat i organització- trobin un equilibri adequat, evitant en tot moment que la ideologia de l'organització o bé la del voluntari/ària s'imposi. Si el voluntariat implica un *compromís*, no té cap sentit la prioritització d'un criteri sobre la voluntat o motivació de l'altre. Aquesta imposició suposaria la pèrdua de la llibertat com a principi del voluntariat.

Encara que és freqüent recórrer a la "motivació" altruista per significar la identitat del voluntari/ària, ens sembla difícil definir una acció voluntària a partir dels incentius que el mouen a actuar i que, nosaltres, denominem *motivació*. A més de les dificultats que suposa conèixer amb exactitud aquesta part de la intimitat, qualsevol motivació humana resulta rica i complexa en matisos.

L'informe del Comitè Wolffreden va detectar en el voluntariat anglès les motivacions següents:

- . Influència social
- . Ocupar un espai buit emotiu
- . Buscar un èxit que li ofereix autoconfiança
- . Per "obligació" religiosa
- . Buscar altres companyies
- . Ajuda mútua

Com es pot observar, no podem assegurar que totes aquestes motivacions responen al pur principi de l'"altruisme", concepte que tan sovint es reclama com a substancial a l'acció voluntària.

Des de la nostra perspectiva personal, pensem que el voluntariat pren la seva autèntica carta de naturalesa gràcies a la *suma dels cinc indicadors* esmentats més amunt (actua lliurement, associat amb altres, aporta el seu treball sense compensació econòmica i de forma altruista) no essent l'econòmic més important que l'altruista o que l'aportació de treball, si bé s'insisteix en la *gratuitat* més que en qualsevol altre indicador.

Sembla prou evident que el voluntariat actual està assumint un nou protagonisme social. La cultura del voluntariat, en el seu llarg procés de configuració i adaptació a les demandes socials de cada moment, presenta avui algunes característiques que volem destacar:

a) Tendeix a trencar-se l'antinòmia *públic-privat*. Una part important del voluntariat actual ha entès que no té cap sentit mantenir aquesta tradicional confrontació entre les obligacions estatals i les assumides per allò que és privat. Com tampoc té sentit la delegació de

responsabilitats per part de l'Administració i que aquestes siguin assumides pel voluntariat.

b) Es va superant el divorci voluntariat-moviments socials. El voluntari/ària ha comprès que per a l'exercici de la solidaritat necessita comprendre i integrar-se en els moviments populars. La seva funció és, en l'actualitat, d'animació i participació comunitàries, deixant de banda, en part, els aspectes benefactors o assistencials. No hem d'oblidar que la *participació* és l'eix de tot procés social modern.

Kramer diu que *Estat i Voluntariat* són dos sistemes que han de coexistir i col.laborar. Si el disseny polític atorga prioritat de l'Administració, el voluntariat col.laborarà en els seus programes; i si es dóna prioritat a la intervenció voluntària, aquesta haurà de posar a disposició de l'Administració el seu oferiment d'ajuda. Això dependrà de cada país i circumstància.

L'acció voluntària, lliure i fora del circuit comercial, es presenta avui al mateix costat que l'actuació pública en l'àmbit dels Serveis Socials. Davant d'aquesta realitat no ens sembla viable una política de serveis socials que exclogui l'Estat, però sense que això suposi tampoc una renúncia a la presència i a la força del voluntariat, sobretot, en les societats on la diferenciació entre polítiques socials públiques i privades comença a ésser de difícil delimitació.

En síntesi, podem afirmar que, en termes generals, en països propers al nostre, sorgeixen cinc tipus de voluntariat:

1. **El voluntariat social**, dedicat a la població marginada i amb mancances socials.

2. **El voluntariat professional**, que aporta la seva preparació tècnico-professional en activitats de voluntariat.

3. **El voluntariat paraprofessional**, que treballa a títol voluntari en el terreny de l'Acció Social.

4. **El voluntariat cultural**, que té com a preocupació principal promoure i desenvolupar activitats de tipus cultural.

5. **El voluntariat en temps lliure**, preocupat per fomentar i organitzar activitats lúdiques i esportives.

No falten estudis que mitjançant el recurs estadístic pretenen presentar la "realitat complexa i genèrica" del voluntariat. No volem negar la serietat ni la validesa d'aquestes investigacions, però sí que hem de qüestionar-nos la possibilitat de referir-nos al voluntariat com si es tractés d'una "realitat social única".

Amb tot, podem afirmar que el nostre voluntariat es mou per motivacions més humanitàries i solidàries que no pas polítiques o religioses; que les seves activitats són preferentment assistencials; que hi ha més dones voluntàries que homes; que una gran proporció està enquadrada en el si d'una associació; que un percentatge alt de dones es declara dedicada a "tasques de la llar"; que va en augment el voluntariat juvenil, etc. Però davant d'aquests estudis estadístics o afirmacions ens hem de preguntar si són vigents, i cas que ho siguin no donar-los més valor que el que tenen. No serà que intentem captar una realitat canviant complexa mitjançant una certa generalització?

2. EL PERFIL ACTUAL DELS VOLUNTARIS A CATALUNYA

Els somnis i la realitat

El voluntariat tal com el desitgen les institucions

El voluntariat segons les associacions

Organitzades conjuntament per la Direcció General de Serveis Socials del Departament de Sanitat i Seguretat Social de la Generalitat de Catalunya, el Patronat de Serveis Socials de la Diputació de Girona i l'Escola Universitària de Treball Social de Barcelona, s'anàlitzà el voluntariat des d'una perspectiva pluridisciplinària.

Encapçala les conclusions, una proposta de definició del voluntariat i enfatitza les diferències amb altres figures.

. Elements de definició del voluntari:

- . actua voluntàriament, no de forma obligada
- . en benefici de la comunitat
- . caràcter altruista
- . sense cap tipus de relació laboral
- . integrat en una organització de voluntaris
- . no requereix formació científica determinada
- . implica un compromís

. El voluntariat es diferencia:

- . dels membres de grups d'ajuda mútua
- . de participants de col·lectius cívics
- . dels objectors de consciència

El voluntariat segons l'IAVE

En el Congrés Mundial celebrat a París, l'any 1991, l'Associació Internacional de Voluntariat Europeu va presentar una Declaració Universal de la qual, a partir de la definició i dels principis fonamentals que emmarquen la tasca del voluntari, es pot treure un perfil suficientment aclaridor on destaquen els trets següents:

- . Decisió voluntària recolzada per motivacions i opcions personals.

. Ho pot ser tota persona, sigui quina sigui la seva condició i/o estat.

. Ofereix ajuda mútua i desinteressada, de forma individual o bé per mitjà d'associacions.

. Atén les necessitats de les persones i de les comunitats.

. Cerca el creixement personal, l'adquisició de nous coneixements i l'ampliació de les pròpies capacitats.

A partir d'aquests principis fonamentals que el defineixen, el voluntariat ha de:

. Encoratjar el compromís individual a traduir-se en un moviment col·lectiu.

. Recolzar la seva associació tot adherint-se conscientment als seus objectius i informant-se de la seva política i del seu funcionament.

. Comprometre's a fer ben fetes les tasques definides conjuntament, d'acord amb les aptituds, el temps disponible i les responsabilitats acceptades de cadascú.

. Cooperar, amb un esperit de comprensió mútua i d'estimació recíproca, amb tots els membres de l'associació.

. Acceptar rebre la formació necessària.

. Considerar-se lligat pel secret en l'exercici de la funció.

El voluntariat segons la Plataforma del Voluntariat

La Plataforma para la Promoción del Voluntariado en España dibuixa el perfil del voluntari a partir de quatre característiques:

- . el voluntari es compromet lliurement
- . actua des d'una associació
- . treballa de manera altruista
- . la seva finalitat és ajudar els altres

El voluntari segons l'INCAVOL

El Parlament de Catalunya en la Llei 25/1991 que constitueix i regula l'Institut Català del Voluntariat, descriu el perfil del que és un voluntari en l'article 2.1:

"Persona que efectua una prestació voluntària i lliure de serveis cívics o socials, sense contraprestació econòmica, dins el marc d'una organització estable i democràtica que comporta un compromís d'actuació a favor de la societat."

A partir d'aquí, l'INCAVOL ha desenvolupat el perfil de la persona del voluntari. De manera esquematitzada i pedagògica, descriu els trets de la persona voluntària:

- . creativa, entusiasta, engrescadora
- . observadora per detectar necessitats
- . amb capacitat d'escoltar
- . comunicativa
- . compromesa, responsable
- . sensibilitzada
- . humil
- . amb voluntat
- . capaç de metabolitzar l'angoixa
- . amable, cordial
- . disponible
- . generosa afectivament
- . participativa
- . amb capacitat de posar-se en el lloc de l'altre
- . lliure
- . que toca de peus a terra
- . equilibrada, amb certa estabilitat emocional

La realitat a Catalunya

Els estudis realitzats a casa nostra sobre el tema que ens ocupa són més aviat escassos. Existeixen reflexions i aproximacions en articles de revistes i molt pocs estudis amb metodologia científica.

D'altra banda, el dinamisme evolutiu del fenomen del voluntariat, en expansió i canvi continuat, fa difícil, ara i aquí, descriure el voluntari actual: qui és?, quines motivacions el mouen?, quines actituds el porten a comprometre's en tal o qual activitat?

Per copsar el perfil del voluntari, caldrà també veure'l com a col·lectiu: en quin tipus d'associacions van les seves preferències, quines tendències es manifesten en l'acció voluntària?, etc. Com diu Josep Maria Canyelles, una fotografia avui del voluntariat a casa nostra sortiria forçosament moguda. Assistim a una evolució ràpida i sostinguda que no permet una visió assossegada de la realitat.

Tot això, no estalvia la necessitat de fer anàlisis aprofundits i estudis científics, ni que siguin parcel·lats, del perfil i de la tasca del voluntari. Precisament, és això el que es troba a faltar en aquests moments.

Sense ànims de ser exhaustius, aportem aquí quatre estudis que, pel rigor en que han estat elaborats, ens permeten aproximar-nos a la realitat del voluntari a casa nostra amb certa objectivitat.

Escola de Treball Social de Barcelona

El Departament de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya publicà en la col·lecció "Instruments de Planificació dels Serveis Socials", l'estudi realitzat per l'Escola Universitària de Treball Social de Barcelona, els autors del qual són Teresa Rossell i Rafael Salamero.

Aquest treball és de particular interès ja que focalitza la seva investigació en l'aspecte central del perfil del voluntari: les motivacions.

Els objectius de l'estudi són:

- . Conèixer els criteris, les conviccions i els valors individuals que sustenten la motivació del voluntariat social.
- . Relacionar els valors i les normes de conducta individual amb els valors i les normes del context familiar i social del voluntariat.
- . Analitzar els factors desencadenants en la decisió de col·laborar com a voluntari: propaganda, sol·licitud de personal, motius personals, etc.
- . Avantatges i desavantatges en el desenvolupament de la seva activitat.

Els trets que caracteritzen la figura del voluntari són:

- . Els homes representen una tercera part de la mostra estudiada. Les dones dues terceres parts.

- . La mitjana d'edat se situa al voltant dels 30 anys.

- . El nivell d'estudis assolit és notablement superior al de la població general.

- . El tipus de motivacions és molt variat. "Fer quelcom útil" és triat en un alt percentatge.

En la gent gran pesen molt les conviccions religioses i l'obligació moral, mentre que els joves se senten motivats per "incrementar els seus coneixements i les seves experiències" i "per divertir-se".

Eurovol'91

En ocasió de les Jornades Internacionals celebrades a Barcelona l'any 91, es va fer un estudi (Josep M.Renter i altres), sobre una mostra representativa de Catalunya i altres regions espanyoles: 75 % a Catalunya, 25 % al País Basc, Múrcia i Madrid.

La investigació abastava diferents aspectes:

- . per què volem el voluntariat social?
- . el procés de reclutament
- . l'organització
- . l'avaluació
- . el finançament

De les conclusions de l'estudi es dibuixen alguns trets del perfil del voluntari:

- . és solidari i responsable vers la societat
- . desenvolupa iniciatives en l'àrea social
- . dóna resposta a les necessitats sobrevingudes
- . detecta i denuncia situacions mitjançant el compromís en

l'acció

- . aporta el recurs més apreciat: altres voluntaris

- . no es posa en conflicte amb els professionals, però li cal entrar en processos de formació, informació, preparació i capacitació.

L'estudi també defineix el voluntari per defecte. Tothom hi és benvingut, però no s'accepta el voluntari com a:

- . lloc d'evasió per als problemes personals
- . un mitjà per accedir a un lloc de treball

Incavol

L'Institut Català del Voluntariat va realitzar un estudi per conèixer diferents aspectes de la realitat del voluntariat a Catalunya.

Per al que ens interessa aquí, recuperem els aspectes següents de l'estudi qualitatiu fet amb voluntaris:

- . autopercepció del rol de voluntari
- . paper que tenen els voluntaris en la societat
- . motivacions per ser voluntari
- . procés d'incorporació com a voluntari
- . nivell de satisfacció i problemàtiques plantejades
- . predisposició a continuar en el moviment de voluntariat

Els elements d'autopercepció del voluntari són:

- . assoliment d'un compromís lliure per part de l'individu
- . compromís d'implicació amb l'activitat
- . elecció d'una tasca a partir dels propis interessos o

inquietuds

- . tasca per a la qual l'individu està capacitada

Reflexions. L'evolució del perfil del voluntari

Canvi social i nous paradigmes

És àmpliament conegut el fet que en el moment històric que hem viscut la dinàmica social presenta un ritme accelerat de canvis, que han potenciat l'aparició de noves necessitats, de nous models d'organització i d'intervenció social.

En aquests moments, a causa de les condicions socio-econòmiques, l'estructura social és més complexa: s'han multiplicat els grups i les categories socials, emergeixen nous conflictes i problemes inherents a

aquesta realitat, i creixen i es diversifiquen les demandes per part dels ciutadans.

L'informe de la Fundació FOESSA (1994) descriu els principals elements del que significa el canvi social a Espanya i en dibuixa les tendències en grups socials:

. El creixement dels sectors qualificats i l'ampliació de les "noves classes mitjanes".

. La consolidació d'una classe obrera i agrària especialitzada, amb característiques sociolaborals i socioeconòmiques molt similars a les classes mitjanes.

. Un augment del col·lectiu d'obriers no qualificats dels serveis, de la indústria i del camp, que repercuteix en l'augment dels "nous pobres" sortits de la crisi econòmica, com és el cas dels joves, dels adults de més de 55 anys en situació d'atur, dels pensionistes i dels jubilats.

. L'augment de les "capes marginades" o nous grups desplaçats de la societat: els drogaaddictes, els transeünts, els homosexuals, els subempleats de l'economia submergida, etc.

Al costat d'aquests elements en què sembla que es configura l'estructura social espanyola, es produeix també la configuració d'un nou tipus d'home en el qual intervenen variables socio-econòmiques i sobretot variables socio-culturals.

L'informe sociològic sobre la situació social a Espanya abans esmentat avança que l'home del futur "estarà marcat per les desigualtats socials de classe cada vegada més grans; amb nous esquemes mentals, molt acostumat al món dels símbols i les imatges, molt acostumat a estar amb diàleg continuat amb les màquines de la informació i de les comunicacions, que tendirà a reprivatitzar la seva vida quotidiana i que disposarà de molt temps lliure per a l'oci en el cas que treballi."

Què passarà, però, en el cas dels qui estan obligats a l'oci forçós per haver quedat fora del mercat de treball?, què passarà amb

els "nous pobres" sortits de la crisi econòmica, com és el cas dels joves, els adults de més de 55 anys en situació d'atur, dels pensionistes i jubilats? què passarà amb les "capes marginades" en augment continu, o amb els nous grups desplaçats de la societat?

Noves solidaritats, nous voluntaris

Si aquest és el nou horitzó humà i social que la dècada de final de segle ens anirà descobrint per etapes, el canvi de valors tindrà una gran importància en els processos de configuració del nou model de societat.

És evident que dins la nova societat de fi de segle, adquireix una importància decisiva el canvi de valors i de mentalitats de les persones i dels grups socials.

Això significa que per tal que el canvi sigui possible és necessària una voluntat de reconstrucció d'un món humà i social diferent. I això només pot produir-se si es genera una renovada solidaritat entre les persones i les institucions.

Àngel Castiñeira descobreix una forta evolució de la solidaritat en el nostre país. En el passat, diu, la solidaritat s'esdevenia de persona a persona. Cadascú es podia fer càrrec de l'altre en tant que la proximitat definia el seu proïsme. En el present, en canvi, domina un altre tipus de solidaritat, la solidaritat social (Castiñeira, 1993).

En el sector de l'acció voluntària també es registren fenòmens superestructurals que la situen en un constant canvi. Si fa pocs anys es descobria un fenomen de negació de l'acció voluntària, ara, al contrari, "assistim a una visible explosió d'amor pel voluntariat i les organitzacions voluntàries" (Casado, 1994).

Nous perfils del voluntari

Tot això està portant a l'obertura de nous àmbits en el camp de l'acció voluntària. A.Petrus (1991) constata que en els països propers al nostre, sorgeixen cinc tipus de voluntariat:

. El voluntariat social, dedicat a la població marginada i amb mancances socials.

. El voluntariat professional, que aporta la seva preparació tecnicoprofessional en activitats de voluntariat.

. El voluntariat cultural. que té com a preocupació principal promoure i desenvolupar activitats de tipus cultural.

. El voluntariat en temps lliure, preocupat per fomentar i organitzar activitats lúdiques i esportives.

A casa nostra l'acció voluntària ve de lluny, però és una realitat que en els darrers anys s'ha intensificat l'extensió del voluntariat en nous camps. INCAVOL assenyala cinc tipus de voluntariat, segons àmbits en els quals treballa:

- . voluntari social
- . voluntari comunitari
- . voluntari cultural
- . voluntari ambiental
- . voluntari de cooperació internacional

Cal dir, a més, que no solament és a partir de l'actuació del voluntari que es dissenya el seu perfil, sinó també pel "ser". I també aquí es perfilen noves tendències. En la Conferència Nacional sobre Voluntariat celebrada a Sevilla (1986) es distingien cinc eixos importants en l'evolució del voluntariat a escala europea:

. Gran creixement d'iniciatives i una extensió del voluntariat a sectors nous.

. Evolució de les característiques socio-professionals dels voluntaris: els jubilats, els joves, etc.:

. Existència d'una evolució en la manera d'exercir el voluntariat;

. Evolució en els mètodes de gestió de les associacions;

. i una profunda evolució en l'esperit del voluntariat.

El perfil del voluntari, doncs, s'ha d'abordar com un procés, com una reflexió que no acaba de fer-se mai del tot. L'atenció constant al procés evolutiu n'és un dels reptes.

Persones i organitzacions

L'organització com a sistema

L'anomenada "revolució dels sistemes" aporta una orientació nova en el món de tecnologies i mètodes científics desenvolupats en l'actualitat d'acord amb nous models de lògica i de pensament.

L'estudi de les organitzacions i l'anàlisi del seu desenvolupament des d'una perspectiva sistèmica, constitueix avui el camp més novedós entre els corrents d'investigació psicosocial.

La teoria de sistemes percep l'organització com un sistema obert, és a dir, que està en una interacció constant amb el seu medi ambient, rebent material brut, persones, energia, informació i serveis que s'exporten en direcció al seu context.

Les organitzacions consten de diversos subsistemes que es troben en interacció dinàmica entre ells. En lloc d'analitzar els fenòmens organitzatius segons la conducta individual, cada vegada és més important analitzar la conducta d'aquests subsistemes tant en termes de grups i de rols, com d'acord amb altres conceptes.

Aquesta nova concepció de l'organització com a sistema aporta una perspectiva unificadora, tracta d'integrar les necessitats, els fins i objectius de l'organització amb les necessitats de l'individu en matèria de participació, creixement i desenvolupament personal mitjançant la tasca desenvolupada.

Així, des d'aquesta perspectiva unificadora podem definir l'organització com un sistema social complex, multivariat i interdependent, la dinàmica de la qual depèn no solament de les motivacions, aptituds, els valors, les actituds, necessitats i expectatives dels seus membres, dels processos socials interns i externs -inter-

personals, de grup o intergrup-, sinó també dels canvis culturals i tecnològics del seu entorn (Mateu, 1982).

Els programes d'intervenció psicosocial

Tot el que acabem de dir ens porta a plantejar la necessitat de dotar les associacions del voluntariat d'eines i mètodes per a facilitar la integració de les persones en les tasques i també la integració col·lectiva en l'organització.

Entre la literatura que ha generat el moviment voluntari en aquests darrers temps, ens trobem amb "documentació grisa" que han elaborat les pròpies associacions: memòries, normativa, programacions, etc. Però no existeix una sistemàtica que reculli de manera intel·ligent i ordenada -científica- tota la riquesa del treball organitzatiu. En aquesta mateixa línia, cal que les associacions disposin de tècniques i mètodes per estudiar els factors psicosocials -individuals i grupals- que tenen una importància fonamental en tota organització: motivació, habilitats, actituds, identificació amb les tasques, comunicació, presa de decisions, satisfacció en el treball, etc., i també l'anàlisi del voluntari com a membre d'un grup.

Tota associació hauria d'elaborar el seu programa d'intervenció que tindrà en compte -tant en l'aspecte individual, com comunitari- tot el procés seqüencial: captació de voluntaris, anàlisi de tasques, selecció de candidats, acollida, introducció; orientació, formació i assistència, clima institucional, integració personal i col·lectiva, comunicació, reducció de conflictes i avaluació.

En definitiva, l'objectiu darrer de tota intervenció serà la satisfacció personal del voluntari en la realització de les seves tasques i l'experiència del procés de creixement personal que n'adquireix.

Del voluntarisme a l'aprenentatge de la competència

La conducta prosocial

Així com són capaces de reaccions reprovables, les persones són capaces de conductes independents i altruistes. Els investigadors de

la conducta humana estableixen que l'home té tantes possibilitats per a la conducta destructiva com per a la conducta constructiva. Els estudis actuals mostren que l'home té capacitat per a l'altruisme de la mateixa manera que té tendència a desentendre's de les seves responsabilitats.

No cal insistir en el paper de l'educació global. Cal realitzar esforços per trobar les vies, els mètodes, els instruments que facin possible la introducció, la formació, la promoció, el manteniment i l'increment de la prosocialitat.

I no serà debades repetir que entre els agents que poden generar canvis en aquesta direcció, al costat de les institucions bàsiques -família, escola, etc.- hi ha les mateixes associacions de voluntariat.

Les motivacions

La motivació ocupa una posició central en tota investigació sobre el perfil del voluntari. L'anàlisi de la naturalesa de la motivació centra tota teoria sobre l'acció voluntària i el fenomen del voluntariat. En realitat, la motivació, com a motor que és de la personalitat, constitueix l'element central del perfil del voluntari.

Íntimament connectat al tema de la motivació cal considerar el tema de l'actitud. Una actitud implica que hi ha una motivació despertada i una acció mobilitzadora per apropar-se a alguna cosa o per evitar-la.

L'actitud representa un determinant de primera importància en l'orientació de l'individu respecte al seu medi social i físic. No cal dir que hi ha molts tipus d'actituds i molts processos psicològics implicats en l'expressió de les motivacions i les actituds.

Tradicionalment es fa una distinció entre tres components:

. El component cognoscitiu, que consisteix en les percepcions de l'individu, les seves creences i estereotips, és a dir, les seves idees.

. El component afectiu, que es refereix als sentiments de la persona respecte a les coses.

. El component comportamental, que consisteix en la tendència a actuar o a reaccionar d'una certa manera davant els fets o les persones.

Finalment voldria posar l'atenció en el procés de canvi permanent que sofreixen les motivacions i les actituds en la vida de les persones.

En un altre moment d'aquesta exposició he assenyalat els aspectes que s'han estudiat més a casa nostra en el tema de la motivació.

Els resumeixo:

- . naturalesa de la motivació (Castiñeira)
- . tipologies de motivacions que mouen a fer de voluntari (Escola de T.S.)
- . evolució i canvi de motivacions i actituds en el procés de l'acció voluntària
- . en el moment de prendre la decisió de fer-se voluntari
- . durant el temps de participació
- . en l'abandó de l'acció voluntària.

No voldria acabar aquest repàs de la literatura existent a casa nostra, sense fer esment d'alguns temes que em semblen particularment interessants:

. *Quina és l'arrel de la motivació del voluntari?* Algunes motivacions d'una part del voluntari es poden trobar en expressions egoistes: via d'escapament a un conflicte intern, com a procés d'autodefensa més que no pas com a autèntica preocupació per l'altre; com a resposta a una recompensa esperada o simplement perquè, de vegades, la incapacitat dels altres ens resulta aversiva.

Però també els estudis de les ciències socials mostren i constaten la presència de conductes humanes altruistes prosocials no determinades directament i únicament per raons egoistes individuals. De fet, el desenvolupament de les conductes solidàries en les persones

inclouen tots dos principis: l'individual-egoista i el social-altruista. (A.Castiñeira. *Les motivacions del voluntariat*, 1992).

. *Model teòric sobre motivacions*

L'equip d'investigació sociològica EDIS va realitzar un estudi actitudinal del voluntariat (1983), en el qual bàsicament intentava testar empíricament un model teòric exposat àmpliament per Rosa M.Cabellos (*El voluntariado: una primera aproximación*, 1980).

Les motivacions del voluntariat social a Catalunya

Ja n'hem parlat àmpliament en un altre moment. Aquí voldria recordar els aspectes estudiats:

- . el desencadenant de la decisió
- . les motivacions per iniciar i continuar el treball de voluntari
- . antecedents de l'entorn en l'activitat del voluntari
- . valoració de l'entorn social
- . guanys i desavantatges de l'activitat del voluntari

L'observació i l'estudi del fenomen voluntari a Catalunya fa reflexionar Josep Maria Canyelles de la següent manera (1955): "Les motivacions dels voluntaris són molt diverses. Podem classificar-les segons la tipologia següent, tenint present, però, que mai no són pures sinó que es presenten de manera mixta:

- . Solidàries: persones sensibilitzades pel concepte de justícia social.
- . Religioses: la interiorització d'alguna religió, com a sistema de creences que preconitza la caritat envers els altres com a camí per arribar a Déu.
- . Vocacionals: aquelles persones que laboralment no han pogut desenvolupar una determinada activitat i que per mitjà del voluntariat poden posar en pràctica.
- . Afectives: els lligams que s'estableixen entre els individus i una associació o un centre concret.
- . Polítiques: les conviccions polítiques encaminades a la transformació de l'entorn.

A més d'aquestes, l'autor descobreix altres motivacions secundàries: espai de trobada, relacions, prestigi, aventures, activisme, paraprofessionals i terapèutiques.

Tipologies

El perfil de la persona voluntària es diversifica d'acord amb les noves missions de les associacions de voluntaris i les tasques que es confereixen a cada un dels voluntaris. Així, dins del món del voluntariat trobem diferents tipus de persones que hi són presents:

- . els voluntaris pròpiament dits
- . els treballadors contractats
- . els socis que col.laboren amb una aportació econòmica periòdica
- . els col.laboradors socials (objectors de consciència)
- . els estudiants que hi fan pràctiques

Cal distingir també altres tipus de voluntaris: el voluntariat que ofereix serveis professionals, el voluntariat preparat i el voluntariat sense preparació.

Del reconeixement a l'avaluació

La consolidació de projectes associatius és un fet en aquests darrers anys, com també la importància creixent de l'acció dels voluntaris. La mateixa Administració ha reconegut el voluntariat com una peça clau i indispensable per poder garantir les polítiques que fins ara portava ella sola.

Aquest panorama que ens presenta la realitat actual ha fet que moltes associacions hagin enriquit els seus recursos humans dotant-se de professionals contractats. La col.laboració i convivència entre professionals i voluntaris, entre els qui cobren i els qui no cobren; la col.laboració i convivència amb l'Administració, etc., no ha d'enterbolir el que és fonamental en l'acció voluntària: el plus de qualitat humana que aporta.

Aquest és el repte dels propers anys. Si ara s'ha aconseguit un ampli reconeixement del voluntariat, ara cal que les associacions no caiguin en la trampa de la despersonalització. Només una avaluació

continuada basada en la persona podrà suportar els perills que assetgen les associacions.

El risc major en què es pot caure és de fet la negació de l'individu en nom dels interessos superiors de l'organització. La millor manera d'evitar aquesta trampa és el recentrament sobre l'individu que ens fa descobrir la persona que és.

Per això, l'acció de tota associació haurà de tenir en compte:

- . Augmentar la identificació amb l'associació a la qual pertany el voluntari
- . Respectar la personalitat de cadascú, tot desenvolupant els seus punts forts, les seves potencialitats
- . Intentar que visqui satisfactòriament la seva missió
- . Aconseguir que l'estada a l'associació signifiqui per a cada voluntari un moment important en el seu creixement personal.

Resumint: paral·lelament al reconeixement social del voluntariat -esdeveniment palès a Catalunya- les persones que s'ofereixen a ser voluntàries han de viure un procés de creixement personal que té a veure amb la seqüència que acabem de descriure: conducta prosocial de base -motivacions afinades, aprenentatge continuat- i tasca ben feta.

Distorsions i dilemes

Voluntaris sense associació?

El motor que mou una persona a ser voluntària és una decisió personal. És des de la llibertat personal que el voluntari pren les seves opcions en relació amb els altres.

Però avui està a bastament estesa la idea que el voluntariat només s'entén en el context d'un grup. El voluntariat és un projecte col·lectiu i només es desenvoluparà en el si d'organitzacions.

El sentit de l'acció

En el voluntariat ens podem trobar amb persones abocades al pur activisme. Persones que es llancen a l'acció, sense el coixí de cap valor que la sostingui i guiï. Ens trobaríem amb la persona descrita

per Musil i els profetes de la postmodernitat: la idea de "l'home sense qualitats".

Diguem-ho sense embuts: els membres d'una societat que busquen i pretenen la justícia han d'ésser, ells mateixos, solidaris, responsables i tolerants. No és possible que una persona entri en cap relació interpersonal -màxima tasca del voluntari- sense posar en joc la seva persona.

Es tracta, doncs, de "fer" de voluntari, però cal, també, "ser-ne".

El fenomen olímpic

Els Jocs Olímpics significaren una gran manifestació de voluntats solidàries. El mot voluntari es va fer amable, sobretot per l'amabilitat dels qui prestaven serveis voluntaris.

D'altra banda, molts observadors valoren negativament aquest fenomen. "El voluntari olímpic va ésser de vocació clarament hedonista, amb matisos d'aventura o potser, fins i tot, de vocació èpica" (Tobeña, 1994).

Quin voluntari volem? El que accentua la importància de la lluentor o el voluntari sacrificat i heroi? (Angel Castiñeira, 1994).

Idealisme immadur

Les grans misèries i crueltats que existeixen en el món -Bòsnia, Ruanda, Tercer Món en general, etc.- han estat un estímul que ha posat en funcionament una enorme càrrega emotiva, sobretot en el món dels joves.

Darrerament hi ha hagut molts joves que s'han presentat a les ONG de cooperació internacional amb la disposició d'anar de voluntaris al Tercer Món. Molts d'ells, amb motxilla a l'esquena, han realitzat breus estades en països subdesenvolupats.

Caldrà estar atents a aquesta disposició solidària: no està exempta de riscos.

3. VOLUNTARIAT I ESTAT DEL BENESTAR

Introducció

El propòsit principal d'aquesta introducció és fonamentar l'important paper del voluntariat en la transformació i la millora de l'estat del benestar, tot contribuint a la construcció de la futura societat del benestar.

En primer lloc es fa una breu exposició de l'origen i la naturalesa de l'estat del benestar, per tal de contextualitzar el contingut de la ponència.

Tot seguit s'enceta una reflexió sobre la magnitud i les característiques de l'evolució recent de les nostres societats, i es destaquen alguns dels reptes que aquesta societat canviant ens planteja, entre els quals cal ressaltar les repercussions sobre les polítiques socials i, més concretament, sobre l'estat del benestar.

En l'apartat següent de la ponència s'analitza el caràcter de desafiament col·lectiu que comporta l'anomenada *crisi de l'estat del benestar*.

Finalment, com a nucli de la ponència, i abans de les conclusions, es planteja la importància del paper del voluntariat en la transformació de l'estat del benestar cap a una societat del benestar.

Aquestes són algunes de les idees i conceptes que s'exposen:

. L'estat del benestar -amb les pensions, els sistemes de seguretat social, sanitari, educatiu, de serveis socials, etc.-, amb més o menys extensió, segons els països, constitueix un dels avenços més importants que ens aporta el segle XX; un avenç, però, que des de fa uns quants anys és qüestionat des de diferents posicions i sobre la base, sovint, de raons prou sòlides.

. La situació social a escala mundial ha experimentat canvis molt importants en els darrers vint anys. Avui encara la majoria de països desenvolupats, per exemple, estan afrontant aquests canvis no

sense dificultats, ja que tenen unes repercussions en molts ordres socials i polítics que requereixen, sens dubte, processos d'adaptació llargs i costosos.

. Vivim, doncs, en una societat que canvia acceleradament, que ens planteja nous reptes i dificultats que no hi havia anteriorment. Es tracta d'una societat que requereix noves respostes, noves polítiques socials, adaptades a aquests canvis i reptes.

. Per això, a l'hora de plantejar-nos la reforma de l'estat del benestar i les polítiques i actuacions que li donen cos, cal que abans recordem que aquest estat del benestar té sentit en la mesura que potencia la persona i la seva integració activa en la societat.

. La capacitat de fomentar la persona, de donar-li estris i empena perquè pugui viure en plenitud -de drets i també de deures- i també la capacitat d'estendre els valors de la solidaritat, la justícia i la igualtat són l'ànima -i si no ho són ho haurien de ser- d'aquest estat del benestar.

. El voluntariat, tant per la seva capacitat de mobilització social, de dimensió humanista en el foment de valors, com per l'activitat que desenvolupa, esdevé un factor determinant per a la millora de l'estat del benestar, per a la construcció de la futura societat del benestar.

Aprofito per agrair als participants dels diferents grups de treball la seva contribució en l'elaboració d'aquesta ponència.

Origen i naturalesa de l'estat del benestar

L'expressió *estat del benestar* va ser utilitzada per primer cop a Alemanya per referir-se al conjunt d'assegurances socials creades per Bismark a partir de 1883.

Les bases conceptuals de l'estat del benestar i la seva aplicació pràctica en el disseny de polítiques socials i econòmiques tenen un primer desenvolupament durant el període d'entreguerres, molt especialment a partir de la crisi de l'any 29, i un desenvolupament de

major magnitud a partir del final de la Segona Guerra Mundial. Els seus exponents principals foren Keynes i Beveridge.

Es pot afirmar que Keynes va establir les bases teòriques per a la intervenció intencionada de l'estat respecte al mercat, amb la finalitat d'aconseguir una major expansió i estabilitat de l'economia i una redistribució més equilibrada de la renda. Des del punt de vista keynesià, la tendència "natural" d'una economia que funciona únicament amb els paràmetres del lliure mercat són l'estancament i el creixement de l'atur. Si més no, aquest fou l'ensenyament que es desprenia del crac de Wall Street. Això, segons aquest economista, podia haver-se evitat mitjançant l'increment de la despesa de l'estat. Amb diferents variants, aquesta ha estat la base de les polítiques econòmiques aplicades per la majoria d'estats occidentals desenvolupats, amb uns bons resultats, com a mínim fins a la crisi de 1973.

D'altra banda, Beveridge, amb el seu famós *Informe Beveridge* (1942), establí un programa més ampli i radical que comportava, entre altres, l'ampliació de l'actuació pública per mitjà de la nacionalització de determinades indústries i serveis, la implantació universal de la seguretat social i l'ampliació de les prestacions socials i de la legislació laboral (reducció de la jornada laboral, vacances pagades, convenis col·lectius, etc.).

Aquestes, però, no foren les úniques bases en l'expansió i el desenvolupament de l'estat del benestar. També l'any 1947 el programa de la CDU alemanya orientava la reestructuració de l'economia segons el dret de cogestió dels treballadors en les empreses i de la socialització d'una part important dels mitjans de producció. Així mateix, la constitució de la República Federal d'Alemanya (1949) dona per primer cop rang constitucional a la idea de l'estat social de dret, quan defineix la RFA com un estat federal, democràtic i social (article 20) i com a estat democràtic social de dret (article 28).

També altres factors, a més dels econòmics, conceptuals i institucionals, varen tenir una incidència rellevant en l'expansió de

l'estat del benestar, com ara els derivats de l'existència de la Unió Soviètica, de la guerra freda i de la política de blocs.

Seguint les formulacions clàssiques de l'estat del benestar, i des d'una perspectiva de dret social dels ciutadans, Ramesh Mishra afirma -molt més recentment (1989)- que les característiques principals de l'estat del benestar són les següents:

1. Intervenció estatal en l'economia per mantenir la plena ocupació o, com a mínim, garantir un alt nivell d'ocupació.

2. Provisió pública d'un seguit de serveis de benestar universals: educació, assistència sanitària i social, pensions, ajudes familiars i habitatge.

3. Responsabilitat estatal en el manteniment d'un nivell mínim de vida, entès com un dret social de tots els ciutadans.

A partir de la crisi del petroli (1973) s'inicia un nou període que, en els països on l'estat del benestar havia assolit un alt nivell, enceta el debat sobre la revisió de les seves bases teòriques i polítiques; és el que s'ha anomenat *crisi de l'estat del benestar*. En altres països on aquest desenvolupament del benestar havia estat molt menor, com ara és el cas de l'Estat espanyol, es produeix, en canvi, un doble fenomen: *la introducció del debat teòric sobre l'estat del benestar i, alhora, la seva major extensió real*. Aquest tema, però, s'aprofundeix en un altre apartat de la ponència.

L'Estat del Benestar a Catalunya en el context espanyol

A l'Estat espanyol, els plantejaments teòrics sobre la intervenció de l'estat en la provisió de benestar tenen el seu inici a la darrereria del segle passat i els primers anys del segle XX. Des d'una concepció bàsicament social-catòlica, i amb el propòsit de modernitzar l'estat, es va projectar la creació de l'Instituto Nacional de Previsión, que en un primer desenvolupament era un sistema privat i voluntari d'assegurança d'accidents laborals i per a la jubilació. També es plantejava la possibilitat d'una cobertura posterior per malaltia, maternitat o atur. Abans, però, que aquest institut

esdevingués una realitat, durant la dictadura del general Primo de Rivera (1923-1929) es va aturar. De nou, durant la Segona República (1931-1939) varen relançar-se els projectes per a establir una assegurança social. El cop militar de Franco i la Guerra Civil ho van impedir.

En el primer moment de la dictadura franquista varen introduir-se determinats elements de protecció social, com ara el SOVI -seguro obligatorio de vejez e invalidez- l'any 1939. Més endavant, durant el període del "desarrollismo" (1959-1967), i a partir del Pla d'estabilització (1959), va implantar-se una certa intervenció de l'Estat sobre l'economia. Una de les actuacions més emblemàtiques va ser la creació, l'any 1941, de l'Instituto Nacional de Industria, i també, pel que fa a la regulació de nova normativa, va ser particularment significativa la Llei bàsica de seguretat social (1963), reformada l'any 1972 amb la denominació de Llei de seguretat social. Així mateix, l'any 1970 s'aprovà la Llei general d'educació, que va implantar l'ensenyament obligatori i gratuït fins als 14 anys.

Durant el darrer període del franquisme, i sobretot durant el període de transició i els primers anys de democràcia, va produir-se un gran creixement de la despesa social, en que del 8,6 % del PIB l'any 1973 es va passar al 17,7 % l'any 1981. Tanmateix cal constatar que aquell mateix any (1981) la mitjana europea era del 25,9 %. També cal constatar que aquest creixement en una etapa posterior ha continuat, però d'una manera més moderada: l'any 1992 el percentatge de despesa social sobre el PIB a l'Estat espanyol era del 20 %.

D'altra banda, cal constatar que Catalunya disposava durant aquest mateix període d'un seguit d'elements diferencials: el desenvolupament del mutualisme i de diferents sistemes d'assegurança privada en cas d'accident, malaltia, atur o maternitat ha estat al llarg del present segle un dels més importants. També les obres socials de les caixes d'estalvi catalanes i l'actuació social de diferents institucions privades al voltant de l'Església catòlica varen tenir un

relleu especial en el nostre país. Tanmateix, a partir de la recuperació de l'autonomia, la Generalitat de Catalunya adquireix un important protagonisme i duu a terme una actuació pública fonamental en molts camps de l'estat del benestar: l'ensenyament, la sanitat, els serveis socials, determinades prestacions assistencials, les actuacions de lluita contra la pobresa, el desenvolupament comunitari, etc. També cal destacar la important actuació de les administracions locals catalanes durant aquest mateix període.

Podem afirmar, doncs, que Catalunya, en el context de l'Estat espanyol, i per les raons exposades, viu el seu màxim desenvolupament de l'estat del benestar durant els darrers vint anys, coincidint amb el període en què aquest entra en crisi i se sotmet a un replantejament en la majoria de països desenvolupats. Tanmateix, d'una manera global, en quasi tots els països del nostre entorn comunitari la despesa en protecció social continua sent més elevada que a Catalunya i que a l'Estat espanyol. D'aquesta manera, l'any 1991 les despeses corrents en protecció a l'Estat espanyol eren del 20,86 % en relació amb el PIB, mentre a Alemanya era del 25,63 %, a França del 27,36 % i als Països Baixos del 31,06 %.

Evolució i reptes de la societat actual

La realitat social a escala mundial ha experimentat canvis molt importants en les darreres dècades. A més d'aquells d'abast històric -crisi del petroli, caiguda del mur de Berlín i del sistema soviètic, etc.-, cal tenir molt en compte la creixent complexitat i interdependència de la societat actual i els reptes que plantegen els canvis constants i accelerats en múltiples dimensions: valors, tecnologia, comunicacions, món productiu i laboral, població, etc. Avui la majoria de països estan afrontant aquests canvis no sense dificultats, ja que tenen unes repercussions en molts ordres socials i polítics que requereixen, sens dubte, processos d'adaptació llargs i costosos.

Entre els múltiples canvis que hem viscut al llarg de les darreres dècades podem destacar els aspectes següents:

· La realitat familiar ha canviat: s'ha passat de la família extensa tradicional a una important diversitat de realitats familiars, amb un clar predomini de la família nuclear, d'un o dos fills, i un creixement continuat de les famílies monoparentals -un sol dels pares amb fills al seu càrrec- i de persones que viuen soles. També s'han modificat substancialment les pautes en les relacions familiars i la mateixa valoració social del que significa la família.

· S'ha produït una major incorporació de la dona al mercat laboral, amb un protagonisme professional i social més important.

· Estan en curs canvis demogràfics de gran magnitud per causa sobretot de l'augment de l'esperança de vida i la disminució de la natalitat, amb el consegüent envelliment de la població. També es donen importants fluxos migratoris, tant a dins mateix dels països -creixent urbanització, despoblació de les zones rurals, etc.- com respecte a altres països -emigracions i immigracions.

· La "revolució" que s'ha donat en les ciències, la tecnologia i les comunicacions ha estat cabdal en el procés de canvi social, tant a nivell general com, més concretament, en els sectors de la sanitat, la indústria, el medi ambient, l'agricultura, etc. En tot cas, aquesta "revolució" ha determinat estils de vida nous amb una incidència clara, per tant, sobre les relacions humanes, sobre el treball i sobre la necessitat d'un reciclatge i una formació continuades, entre altres aspectes.

· L'economia s'estructura amb paràmetres nous i, sobretot, ha adquirit una dimensió d'escenari mundial cada vegada més interdependent, més complex i amb més variables en joc. Això afecta tots els sectors econòmics i d'una manera molt especial les petites i mitjanes empreses i l'ocupació.

Tots aquests canvis, i molts més, si tenim en compte indicadors objectius i directes (la mortalitat infantil ha disminuït considerablement, l'esperança de vida ha augmentat, ha millorat l'accés a l'atenció sanitària i a l'educació, s'han establert o desenvolupat sistemes de seguretat social, s'han aconseguit nous drets socials, etc.), ens permeten afirmar que les condicions de vida han millorat per al conjunt de la humanitat, i d'una manera especial per als països de l'Europa comunitària.

Per tant, la majoria dels fenòmens esmentats tenen un component altament positiu que cal valorar i estimular.

A tall d'exemple, la incorporació de la dona al marcat laboral ha de valorar-se, en primer lloc, com una conquesta necessària en el camí cap a la igualtat d'oportunitats i cap a una societat més justa i solidària. En segon lloc, suposa uns avantatges econòmics evidents: a més població productiva, majors possibilitats de creació de riquesa i de gaudiment d'un millor nivell de vida. Aquest nou paper de la dona obliga la societat a replantejar-se i reorganitzar, entre altres aspectes, les funcions que tradicionalment quedaven cobertes per la seva permanència a la llar: la cura dels nens, dels avis, dels malalts, les feines domèstiques, la gestió de l'economia familiar, etc. Això suposa un canvi de mentalitat i també la necessitat de garantir l'atenció de tots aquests àmbits, cercant solucions noves a aquestes noves situacions. Des d'una òptica democràtica i progressista no es pot valorar aquest fenomen de manera negativa ni argumentar per tant el retorn de la dona a la llar, sinó que cal, entre altres coses, introduir noves pautes de comportament com per exemple, compartir les tasques domèstiques entre l'home i la dona i fer compatibles els horaris laborals d'homes i dones amb les responsabilitats familiars.

Ara bé, en els països desenvolupats, a la mateixa Unió Europea, on la població ha assolit uns alts nivells de benestar i de protecció social, es continuen donant fenòmens de pobresa, de pobresa relativa, tanmateix, atemperada per les mesures d'atenció social i pel conjunt

de pensions no contributives i de rendes mínimes d'inserció, però fenòmens de pobresa o marginació, a la fi, que comporten un procés d'exclusió social de les persones o les famílies que en pateixen les conseqüències. Aquest fenomen de pobresa relativa comporta, en moltes ocasions, una pèrdua de la capacitat autònoma per a valer-se.

Així mateix, aquest fenomen de pobresa i exclusió social afecta els sectors considerats tradicionalment marginats -indigents, transeünts, persones sense llar, etc.-, però també s'estén a nous sectors: persones que cerquen la primera feina o estan en situació d'atur de llarga durada -joves, dones separades, treballadors no qualificats, persones majors de 45 anys, etc.-; grups de treballadors afectats per la reestructuració de les activitats econòmiques; persones o famílies de classes mitjanes progressivament empobrides, etc.

D'altra banda, cal tenir en compte les greus conseqüències socials i personals que comporta el consum de tot tipus de drogues. Aquesta situació no solament genera una gran despesa social i sanitària sinó que també -i això és més greu- té unes repercussions molt negatives en un seguit de generacions joves, clarament marcades per l'anomenat *fenomen de la droga*.

També hem de destacar la important dimensió social i col·lectiva d'una nova malaltia: la síndrome d'immunodeficiència adquirida (SIDA).

L'evolució dels valors també forma part -d'una manera interactiva, com un tot- d'aquests canvis socials. Aquesta modificació dels valors és summament important i, tanmateix, ha estat poc tinguda en compte en moltes de les anàlisis socio-polítiques dels darrers anys. L'època actual es caracteritza per concebre la vida com una experiència individual; un altre dels trets del nostre temps es troba en la concepció del temps, que n'és el tret dominant. Donar valor al present, d'una manera pràcticament exclusiva, ha estat principalment contraposat al valor -també present i futur- del passat, de la història.

Com a contrapunt d'aquests valors cal parlar de l'esperit de servei, de voluntariat, present i, fins i tot, creixent en molts dels països i l'existència de moviments i actuacions de caràcter totalment altruista i solidari. També cal destacar l'alta valoració social que mantenen la família -la bona relació familiar-, el treball i l'amistat.

És, doncs, en aquest context de societat canviant i cada cop més complexa que ens plantejem la crisi de l'anomenat estat del benestar com un repte col·lectiu, i que ens proposem aprofundir el paper del voluntariat com a factor determinant en la construcció d'una nova societat del benestar. Com diu Edgar Morin, una societat no pot progressar en el sentit de la complexitat, és a dir, de la democràcia, si no progressa en el sentit de la solidaritat.

La crisi de l'Estat del benestar: un desafiament col·lectiu

A partir de la crisi del petroli (1973) s'inicia un nou període que, en els països on s'havia assolit un alt nivell d'aquest estat del benestar, significa el debat sobre la revisió de les seves bases teòriques i polítiques; és el que s'ha anomenat *crisi de l'estat del benestar*. En altres països on aquest desenvolupament del benestar havia estat molt menor, com ara és el cas de l'Estat espanyol, es produeix en canvi un doble fenomen: la introducció del debat teòric sobre l'estat del benestar alhora que es produeix la seva màxima extensió real.

També cal constatar que la caiguda del mur de Berlín (1989) i del sistema soviètic, com també el fracàs relatiu en l'aplicació de les polítiques neoliberals més radicals -com ara és el cas del Regne Unit, on amb l'aplicació d'aquestes polítiques s'han disparat els nivells d'atur i de conflictivitat social i se n'ha ressentit la mateixa capacitat productiva-, marca una nova etapa que alguns analistes han denominat *postcrisi de l'estat del benestar*.

Poc abans, però, de la crisi del petroli, i vint anys abans de la caiguda del mur de Berlín, s'havia produït una important declaració

institucional que refermava els principis i objectius bàsics de l'estat del benestar. L'11 de desembre de 1969, l'Assemblea General de les Nacions Unides aprovava la Declaració sobre el progrés i el desenvolupament social. Aquesta declaració proclamava d'una manera solemne que el "progrés i el desenvolupament social es fonamenten en el respecte de la dignitat i el valor de la persona humana i han d'assegurar la promoció dels drets humans i la justícia social". Així mateix, aquesta declaració proclamava que el "progrés i el desenvolupament social exigeixen el ple aprofitament dels recursos humans, la qual cosa implica, d'una manera particular, la garantia dels sectors menys afavorits o marginals de la població d'igualtat d'oportunitats per al seu avenç social i econòmic per tal d'aconseguir una societat efectivament integrada".

Aquests principis i objectius són avui -vint-i-sis anys després- plenament vigents. Ara, però, hi ha qui qüestiona la viabilitat del que s'ha anomenat *estat del benestar*. Hi ha qui, d'altra banda, fa propostes concretes per a reformar-lo i adaptar-lo. Algunes d'aquestes propostes tenen un caràcter clarament positiu, però d'altres vénen marcades per una visió "estreta" del funcionament de la societat, en què no es té en compte la creixent complexitat i interdependència de la societat actual.

L'estat del benestar -les pensions, els sistemes de seguretat social, sanitari, educatiu, de serveis socials, etc.-, amb més o menys extensió, segons els països, constitueix un dels avenços més importants que ens aporta el segle XX. Un avenç, però, que des de fa uns quants anys és qüestionat des de diferents posicions i, sovint, sobre la base de raons aparentment prou sòlides.

En situacions de crisi econòmica, i en vista de l'emergència i l'espectacular creixement dels anomenats països en desenvolupament -Corea, Taiwan, etc.-, en el conjunt de països desenvolupats i, sobretot, a Europa, s'afirma que no és possible sostenir el cost de la política del benestar, i augmenten les veus que postulen una retallada

de les prestacions socials, i una reducció de l'estat del benestar, si no, fins i tot, la seva eliminació.

Tanmateix, en els darrers anys predominen les visions i propostes que, en una línia positiva de reforma i de millora del funcionament de l'estat del benestar, en cerquen la garantia i la continuïtat. Entre altres, poden destacar-se les personalitats següents:

- El canceller alemany Helmut Kohl, en ocasió de l'obertura de la XXIV Conferència Internacional de Benestar Social a Berlín (1988), manifestava: "/.../ Les polítiques econòmiques i socials han de concebre la dignitat de la persona i el lliure desenvolupament de la seva personalitat com a eix de la seva actuació. /.../ L'economia social de mercat constitueix, com a model sòcio-polític, el punt de partença per a poder viure la llibertat i l'autoresponsabilitat en solidaritat amb el proïsme i d'acord amb el bé comú i per a poder harmonitzar les aspiracions econòmiques i socials. /.../ Una bona xarxa social, garantida per l'Estat, continua sent irrenunciable per a la seguretat social; ara bé, la solidaritat humana no és menys important. Per això considerem que l'ajuda a l'autoajuda no és menys important".

- L'expresident de la Comissió Europea, Jacques Delors, en un discurs pronunciat el juny de 1993, es manifestava amb una clara negació en relació a la pregunta sobre si existeix oposició entre els nostres sistemes de la seguretat social i les possibilitats de creixement i de treball, tot explicant que "no s'ha de creure que en suprimir l'estat del benestar resoldríem tots els nostres problemes d'ocupació i d'exclusió social, sinó ben al contrari".

- Des d'una altra perspectiva, la comissió d'experts encarregada de replantejar les bases del model suec, dirigida pel senyor Assar Lindbeck, a petició de l'anterior govern de Carl Bildt, va recollir per mitjà d'un informe -de la darrereria de 1993- una sèrie de conclusions de les quals destaquen les següents:

- Es parteix del reconeixement dels beneficis del sistema de seguretat instaurat per l'Estat suec, però alhora es fan ressaltar els problemes que aquest sistema ha anat generant com a conseqüència de la "grandària i generositat" dels serveis i les prestacions que ofereix.

- D'aquesta manera, es proposa estimular l'estalvi dels ciutadans per tal de fomentar un sistema d'assegurança social voluntària que en complementi un altre de caire bàsic i obligatori.

- Al mateix temps, s'insisteix en la necessitat d'invertir més en capital humà, bàsicament mitjançant l'educació, la formació i el reciclatge.

Des d'uns valors de justícia i solidaritat, però també per a assolir una societat més cohesionada i un desenvolupament econòmic avançat i sostenible, entenem que cal mantenir i millorar l'estat del benestar.

En aquest sentit, l'estat democràtic, social i de dret, ha de continuar sent el garant dels drets socials dels ciutadans, el seu promotor principal. Les polítiques fiscals i de protecció social de redistribució de la riquesa en són un instrument bàsic. Tanmateix, en vista dels reptes que ens planteja el futur això serà insuficient. Caldrà ampliar la seva base social, renovant-ne els fonaments, actualitzant-los, refermant-ne el sentit genuí, transformant-los cada cop més en una responsabilitat de tots, en un desafiament col·lectiu. D'altra banda, caldrà analitzar les dificultats, les inèrcies i, fins i tot, els efectes "perversos" que ocasionen determinats tipus de polítiques socials. Entenem, per això, que sense qüestionar-ne la vigència, tal com manifestava recentment el president Pujol (1995), "cal repensar l'estat del benestar, per millorar-lo, però a més, i abans que res, ara, també per salvar-lo", perquè les actuacions i polítiques que el sustenten estiguin, realment, al servei de les persones i de la societat que vulguem construir per al futur.

En el moment present, marcat per la crisi de models socials, de pensament social, fins i tot de valors, des dels governs, com també

des de la mateixa base de la societat, hem de saber crear un nou clima, positiu, constructiu i il.lusionant per la construcció d'una societat millor, més humana, més solidària i convivencial. En aquest sentit, el ple desenvolupament de la persona, tant individualment com en l'àmbit familiar i comunitari, hauria d'esdevenir el valor permanent que orienti qualsevol política social. L'estat del benestar i el conjunt de mesures i polítiques que el conformen han d'estar, doncs, al servei de la persona, en la seva globalitat, d'una manera integral.

Per això, a l'hora de plantejar-nos l'estat del benestar i les polítiques i actuacions que li donen cos, cal abans que recordem que aquest estat del benestar té sentit en la mesura que potencia la persona i la seva integració activa en la societat.

Cal, doncs, repensar l'estat del benestar, refer-ne els fonaments, orientar-lo en tot moment al servei de les persones i de la comunitat. Hem de ser capaços de construir una societat, uns països, de qualitat, on siguin compatibles i es potenciïn mútuament:

- un creixement econòmic equilibrat i sostenible;
- un alt nivell cultural, educatiu i convivencial;
- un desenvolupament humà creixent;
- la responsabilitat de les administracions públiques amb relació a la seva funció reequilibradora de les diferències socials, en el sentit d'oferir les mateixes oportunitats a tothom, per mitjà d'àmbits com el sanitari, l'educatiu i el de l'habitatge entre altres, amb els quals ja s'han aconseguit considerables avenços socials.

Ens calen polítiques socials noves, innovadores, que atenguin les necessitats de les persones amb risc d'exclusió, que garanteixin un sistema de pensions i prestacions just i equilibrat; però sobretot cal que aquestes polítiques promoguin la persona, la seva vertebració, la seva integració activa en la societat, el seu arrelament en la comunitat i en el país mateix.

**El paper del voluntariat en la transformació de l'Estat del Benestar:
la construcció de la societat del benestar**

El voluntariat no és un fenomen nou a Catalunya. La nostra història està plena, afortunadament, de treball solidari desenvolupat des d'instàncies de molt diferent caràcter: religiós, laïc, sindical, polític, etc. La peculiaritat més genuïna d'aquest fenomen ha estat el desenvolupament de tasques de solidaritat vers els altres -i també buscar objectius comuns- que sorgeixen de la lliure voluntat de la persona. Normalment aquesta tasca s'emmarca dins d'algun tipus d'organització col·lectiva -associació, església, sindicat, partit, centre, etc.

El voluntariat, tant des del punt de vista de la seva acció com pel que fa als valors que transmet, com a fenomen social té un paper en la transformació i la millora de l'estat del benestar, per la seva contribució a la construcció de la futura societat del benestar.

Així mateix, partim de la base que les millores socials aportades per l'estat del benestar han de mantenir-se, i que cal ampliar-ne -sempre que sigui necessari- l'abast i la qualitat. Ara bé, aquesta consolidació i millora de l'estat del benestar ha de poder realitzar-se des de l'enfortiment de la societat que el sustenta i el legitima.

• Des de la perspectiva d'enfortir la societat, caldrà revisar i reformar, sempre que sigui necessari, totes aquelles prestacions o serveis que redueixen la capacitat i la iniciativa de les persones, que desincentiven la seva autonomia. Ens calen, doncs, polítiques socials que garanteixin els drets *ahora que incentivin els deures*. Ens cal prevenir que a Catalunya pugui estendre's la cultura del subsidi tot potenciant la cultura de la solidaritat i de la responsabilitat cívica. Cal passar de la cultura dels drets exclusivament a la cultura dels drets més els deures.

Això, en el futur, caldrà fer-ho promovent una societat del benestar, que es fonamenti en aquests pilars:

- Potenciar la responsabilitat individual i ciutadana de cada persona, el respecte a ella mateixa i el respecte al seu entorn familiar i comunitari. Aquesta responsabilitat es basa en la cura del propi cos, de la vida dels qui depenen de nosaltres, el desenvolupament de la nostra activitat professional, etc. I tots aquests aspectes tenen una importància significativa perquè la societat funcioni dins d'uns paràmetres equilibrats i sans.
- Promoure els valors de la solidaritat i el civisme des de la base social, tot fomentant l'extensió i la millora de l'associacionisme i el voluntariat.
- Refermar el valor de les estructures socials bàsiques: família, veïnatge, associacionisme, voluntariat, etc.
- Aprofundir i estendre els principis democràtics i el respecte pel pluralisme en tots els vessants de la societat.
- Preservar l'actuació de l'Estat en tots els àmbits que promouen la persona i el seu benestar, sobretot respecte a les persones o els col·lectius de més risc d'exclusió.

No n'hi ha prou, doncs, de voler sostenir el benestar des dels poders públics: ens cal, i molt, la resposta de les persones, i hem d'apel·lar a la responsabilitat cívica de les persones i de la societat civil si volem millorar i transformar l'actual estat del benestar, tot construint la societat del benestar.

No n'hi ha prou que ens plantegem les polítiques socials des d'una dimensió purament assistencialista. L'assistència social i sanitària és necessària, i cal, fins i tot, millorar-la. Així mateix cal que fomentem al màxim nivell possible l'accés de tota persona a una formació permanent, a un desenvolupament personal, comunitari i professional continuats. Cal que descobrim i potenciem noves vies per a la prevenció i la reinserció socials.

En tots aquests camps, i com a valor capaç de donar cohesió i nous vincles a la societat del futur, cal comptar amb el voluntariat i fomentar-lo. El dinamisme econòmic, cultural i social de les societats futures, el seu nivell de civisme i de solidaritat dependran, sobretot, de la qualitat humana de la seva gent. En aquest sentit, els valors i les capacitats que desenvolupa el voluntariat tenen una incidència directa en el desenvolupament personal -a nivell tant individual com comunitari- dels voluntaris i dels receptors de l'acció voluntària.

El voluntariat té molt a dir i a fer per a assolir aquests fins: la promoció dels drets de les persones amb disminució, de les persones grans -sobretot de les que tenen mancances o discapacitats-, dels infants -i especialment dels infants en situació de risc-, de totes les persones que, per manca de recursos, per malaltia o per qualsevol altra causa, tenen més risc de marginació. Aquests drets, els hem de defensar i promoure prioritàriament.

Els infants, les persones grans, les persones amb disminució, tots els qui avui estan en situació de pobresa o exclusió, són imprescindibles per a construir la societat del benestar.

En aquest sentit, el professor Kenneth Galbraith, en una conferència pronunciada recentment (1994) a la Universitat Complutense de Madrid, manifestava: "En la bona societat no hi pot haver, no hi ha d'haver, una subclasse que experimenti privacions econòmiques i se senti socialment exclosa. Aquells que fins ara l'han integrat han de formar part plenament de la comunitat social global. Hi ha d'haver una plena participació democràtica per part de tots, i només d'aquest fet pot sorgir el sentit de comunitat que accepta i fins i tot valora la diversitat." Això ha de ser responsabilitat de l'Estat en la mesura que garanteixi un sistema adequat de protecció social, d'accés als serveis i recursos bàsics, però la participació del voluntariat organitzat pot ser essencial per tal de prevenir l'extensió d'aquest

fenomen -exclusió social- i per a integrar socialment les persones que el pateixen.

Així mateix, el caràcter innovador i pioner del voluntariat en diferents àmbits de l'acció social, l'ecologia, la cultura, etc., constitueix un estímul i una exigència constants en la resposta a fenòmens o necessitats emergents.

Aquest és, doncs, segons el nostre parer, el repte més important que ens plantegem en aquest final del segle XX: a Europa, en el conjunt d'estats i nacions que la formen, però també a escala mundial, el repte de donar sentit al principi de la solidaritat, d'omplir-lo de contingut; el repte de crear un clima de confiança i de responsabilitat, en què l'exercici conscient i compromès dels deures cívics i ciutadans sigui el preludi de la plenitud de drets i llibertats que tots anhelem.

Construir la societat del benestar és, per tant, un repte que ens afecta a tots, del qual tots som responsables. En són responsables els poders públics, evidentment, però també cadascuna de les persones que formen aquesta societat. Cal reorientar i reformar el que fins ara hem conegut com a estat del benestar, hem de superar el model assistencial que ha imperat per un altre model més participatiu i eficaç, més sostenible. Un model de societat del benestar que es distingeixi per un renovat i entusiasta compromís pels valors de solidaritat, justícia i igualtat. Una societat, a la fi, que situï la persona i la seva promoció al cor de totes les nostres actuacions polítiques i ciutadanes.

Conclusions

A tall de resum, observem que:

- La creixent complexitat i interdependència de la societat actual planteja nous reptes que exigeixen una adaptació de les polítiques socials als canvis constants i accelerats en múltiples dimensions: valors, tecnologia, comunicacions, món productiu i laboral, demogràfic, etc.

• Paral·lelament als canvis de valors que tendeixen a una concepció més individualitzada del projecte vital, es desenvolupa i s'enforteix l'acció del voluntariat en l'àmbit social i recobren una forta importància institucions tradicionals com ara la família, l'amistat, etc.

• Ens trobem davant la necessitat de *preservar, a Europa, l'estat del benestar*, i adaptar-lo als importants canvis i reptes que ens planteja el futur més immediat, potenciant la cultura de la solidaritat, evolucionant de la cultura dels drets exclusivament, a la cultura dels drets més els deures.

• A l'hora de reformar l'estat del benestar hem de ser capaços de distingir entre el que constitueix un dret dels ciutadans i ciutadanes, de les persones, i el que significa una reforma per a una millor eficàcia dels sistemes de benestar social.

• Hem de promoure una societat del *benestar fonamentada*, tant en l'exercici de la *responsabilitat ciutadana* de cada persona i en un bon funcionament de les estructures socials bàsiques -família, veïnatge, associacionisme, voluntariat, etc.- com en la preservació de l'actuació de l'estat en tots els àmbits que promouen la persona i el seu benestar, sobretot respecte a les persones o els col·lectius amb més risc d'exclusió.

Per tot això, destaquem les conclusions següents:

1. Defensar l'estat del benestar és *garantir que tota persona pugui tenir cobertes les necessitats mínimes que es consideren dignes a la societat on viu, la qual cosa es basa sobretot en la garantia del dret al treball i a la protecció social*. En un estat democràtic això significa assegurar la cohesió social mitjançant el pacte entre totes les forces polítiques, econòmiques i socials.

2. Les diferents administracions -estatals, autonòmiques, locals- han d'assumir el nivell de responsabilitat que els pertoca com a garants de l'interès públic. Cal no confondre aquesta responsabilitat

amb la tasca humanitària i solidària que molts ciutadans i ciutadanes aporten voluntàriament cap a altra gent i pobles, una tasca que sorgeix sempre d'una lliure decisió de les persones.

3. La transició cap a la societat del benestar que volem que es produeixi ha de consistir en la tendència del poder públic a reservar-se la garantia, la planificació, la regulació i el control dels serveis de manera que el sector privat, especialment aquell de caràcter no lucratiu, pugui responsabilitzar-se'n cada cop més del proveïment i participar en les decisions. Resulta necessària, per tant, una *conjunció d'esforços*, procedents d'institucions públiques i privades simultàniament.

4. En aquest sentit, el moviment de voluntariat contribueix a la dinàmica de desenvolupament de la nostra societat, al procés col·lectiu de construcció d'una societat millor, ja que la participació de les persones té un paper cabdal en l'assoliment d'aquest objectiu.

5. Les *organitzacions de voluntariat* tenen un paper molt rellevant a desenvolupar com a *transmissores i promotores dels valors de solidaritat*, indispensables per a la construcció d'una societat més participativa i més justa.

6. El voluntariat ha d'anar dirigit a allò que n'ha estat sempre l'essència: *l'enfortiment i la dinamització del teixit social, mitjançant una relació de lliure compromís amb el seu entorn, ja sigui el més immediat -barri, poble, etc.- o més llunyà -ajuda al Tercer Món, etc.*

7. Les organitzacions de voluntariat poden servir de nexa amb el sector privat mercantil per tal d'*estimular el mecenatge en el camp social*. Una fórmula que es consolida en nombrosos països del nostre entorn europeu.

8. Cal millorar l'acció del voluntariat. En aquest sentit, per exemple, ens hem de plantejar un *major aprofitament del voluntariat qualificat* en el sentit d'aconseguir una màxima formació i preparació

d'aquest col·lectiu i optimitzar els resultats de la seva tasca; així mateix, cal potenciar la coordinació entre les diferents associacions de voluntariat.

9. S'ha d'enfortir el paper de les organitzacions de voluntariat i donar-los un major protagonisme en la seva contribució al benestar de tota la ciutadania partint de la consideració que constitueixen un *input* d'important vàlua social.

10. És necessari donar a conèixer més què és el voluntariat, quines són les activitats que realitza i quins són els camps en què actua amb l'objectiu de contribuir al benestar de totes les persones.

11. Finalment, és important que ens impliquem tots en aquest gran projecte de voluntariat, *que siguem tots voluntaris i voluntàries en la mesura de les nostres possibilitats.*

Només des d'aquesta perspectiva aconseguirem la societat que cadascun de nosaltres desitgem.

4. EL PAPER DE L'ADMINISTRACIÓ EN GENERAL I DE LA LOCAL EN CONCRET

4.1. Introducció

L'Associacionisme i el voluntariat a Catalunya

Catalunya és un país amb una tradició associativa que ens ve de lluny i les xifres ens donen a entendre que ha gaudit en el nostre segle de vitalitat i que ha superat fins els períodes més negres de la història recent. Aquesta vitalitat no pot ser -ni ha de ser enquadrada- sota cap prisma o interès partidista, perquè avui és ja patrimoni nacional del nostre país i, per tant, un motiu d'orgull de tots a l'hora de projectar la nostra personalitat col·lectiva i de definir-nos.

Certament aquesta tradició associativa respon a un tarannà que tenim com a poble de gent amb capacitat d'iniciativa, amb ganes de fer coses, amb ganes de participar en la vida quotidiana de la comunitat.

Les nacions que no tenim estat i que en èpoques llargues no hem tingut les nostres institucions d'autogovern necessitem, més que altres, aquesta estructuració intermèdia que representen les associacions i entitats, que són una garantia de pluralitat i que, alhora, gaudeixen d'una autonomia i independència respecte a les administracions públiques. El voluntariat materialitza el civisme i articula des de la base un teixit social autònom, madur i responsable que supera i depassa les limitacions i atribucions de les estructures institucionals.

La tradició associativa del nostre país s'ha manifestat en els diferents àmbits de voluntariat: social, cultural, ambiental, de cooperació internacional i civico-comunitari. Avui podem parlar d'unes 28.000 entitats que treballen en aquests àmbits esmentats. D'aquesta gran quantitat d'entitats per una banda es pot valorar la seva bondat per la capacitat de la ciutadania d'organitzar-se però alhora té unes dificultats en ser una realitat massa fragmentada i amb manifestacions tan petites i poc interrelacionades que no contribueixen a un treball conjunt.

Tot i així aquesta riquesa associativa ha de trobar camins per millorar la seva gestió, com també ha de ser capaç de treballar conjuntament les entitats d'àmbits similars per aconseguir una millora qualitativa de la feina que desenvolupa l'associacionisme i el voluntariat.

Algunes recomanacions internacionals sobre el voluntariat

L'Assemblea de les Nacions Unides va institucionalitzar la celebració del Dia Internacional del Voluntariat per posar de relleu el servei general i compromès de milers de persones.

L'IAVE en el Congrés Mundial celebrat a París l'any 1990 va fer, entre altres, les consideracions següents:

- Els voluntaris i les voluntàries inspirant-se en la Declaració Universal dels Drets de l'Home de 1948, i de la Convenció Internacional dels Drets de l'Infant de 1989, consideren el seu com

promís com un instrument de desenvolupament econòmic, cultural i del medi ambient, dintre d'un món en canvi continu i fan seu el principi que diu que "qualsevol persona té dret a la llibertat de reunió i d'associació pacífica".

· Els voluntaris i les voluntàries manifesten la seva fe en l'acció voluntària com a força creativa mitjançera:

- Per respectar la dignitat de tothom, reconèixer la capacitat de cadascú per viure la seva pròpia vida i per exercir el seu dret de ciutadà;
- Per contribuir a resoldre els problemes socials i del medi ambient;
- Per construir una societat més humana i més justa, afavorint igualment una cooperació mundial.

Per tot això, es convida els estats, les institucions internacionals, les empreses i els mitjans de comunicació, a participar com a col.laboradors en la creació d'un àmbit internacional favorable a la promoció i al suport d'un voluntariat eficaç, accessible a tots, símbol de solidaritat entre els homes i les dones i les nacions.

El IV Congrés Europeu del Voluntariat celebrat a Barcelona l'any 1991, entre altres aspectes, proclamava:

- El reconeixement polític de la vida associativa com un dels elements essencials de la societat europea i de la seva cultura política, tot fent-ne ressaltar la importància en els tractats de les comunitats.
- El reconeixement del valor i de les contribucions socioeconòmiques de les associacions, donant-los accés als instruments creats per les comunitats.
- L'establiment de mecanismes d'enllaç i de cooperació eficaços per a la consulta mútua i la veritable participació de les associacions en els processos de presa de decisions.
- La concepció i la posada en pràctica d'una estratègia activa de la promoció de la via associativa i d'aquestes estructures a

escala europea.

La Llei 25/91, de creació de l'Institut Català del Voluntariat

La Generalitat de Catalunya, fent-se ressò de la importància de l'associacionisme i el voluntariat en la construcció del nostre país, en especial, per fer una societat de qualitat humana, va crear mitjançant la Llei 25/91, aprovada per unanimitat pel Parlament de Catalunya, l'Institut Català del Voluntariat com a "organisme executiu especialitzat que disposi d'una estructura administrativa àgil i eficaç, que sigui basada en un funcionament descentralitzat que compti dins dels seus òrgans de govern amb la participació directa del voluntariat i que efectui una tasca de planificació, coordinació, gestió, explotació, creació i manteniment dels recursos, els equipaments i els serveis necessaris per al foment i el desenvolupament, en tots els seus aspectes, del voluntariat arreu de Catalunya." L'INCAVOL està adscrit al Departament de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya.

Tal com es planteja el preàmbul de la Llei, calia i ens cal encara, fomentar des de les administracions públiques la solidaritat entre les persones i els grups mitjançant la col.laboració del voluntariat en les actuacions socials, i estableix la necessitat de reglamentar la no-interferència entre el sector professional i el voluntariat.

L'acció voluntària, lliure i compromesa, de molts ciutadans per a la millora constant de les condicions de vida i per a la defensa i l'acreixement de la societat i la cultura catalanes, ha constituït un element essencial en la configuració de Catalunya com a país amb una identitat pròpia.

Aquesta actuació voluntària, realitzada des de la societat civil durant un llarg període de la nostra història marcat per la supervivència i la consolidació de Catalunya com a país, ha generat la creació i el desenvolupament de moltes entitats que han donat, en cada

moment, una resposta cívica i solidària a les necessitats i inquietuds de la societat catalana.

La importància de la resposta cívica i voluntària al llarg de la nostra història no desmereix la realitat present del voluntariat, sinó que, ben al contrari, la situa i li dóna una especial rellevància.

Actualment el moviment voluntari viu una etapa de desplegament i estructuració creixents, amb fets tan destacables com aquests:

S'ha passat progressivament d'una tasca de suplència dels serveis públics a una altra de complementació i major coordinació amb aquests.

El camp d'actuació del voluntariat s'ha ampliat constantment, de manera que a hores d'ara abasta àmbits tan diversos com la salut, els serveis i l'atenció social, l'acció cívica i solidària, la dinamització cultural i ciutadana, la defensa del medi ambient i l'esport.

L'Administració pública ha de vetllar perquè tots els ciutadans tinguin garantits una qualitat de vida i uns serveis bàsics que els permetin de viure amb dignitat i amb plenitud de drets. En qualsevol circumstància ha d'ésser responsabilitat de l'Administració garantir la qualitat dels serveis que rep el ciutadà.

Per a la consecució d'aquest objectiu bàsic i irrenunciable cal fomentar la solidaritat en tots els nivells de la societat i potenciar la participació de les organitzacions de voluntariat en tots els camps d'acció que afecten el bé comú dels ciutadans.

Perquè sigui reconeguda i pugui rebre el suport de les institucions públiques, tota organització de voluntariat ha d'adequar-se a la normativa vigent, especialment pel que fa al ple funcionament democràtic, al respecte i la informació dels drets dels voluntaris que hi participen, i també pel que fa al compliment de les corresponents obligacions registrals i a una actuació coincident amb els seus objectius i les seves finalitats.

El ple desenvolupament de totes les formes de coordinació sectorial, territorial o general, entre les mateixes entitats de volun-

tariat i d'aquestes amb l'administració pública, en tots els seus àmbits i nivells, ha de considerar-se prioritari i comptar amb un suport decidit.

L'INCAVOL es va crear d'acord amb els principis següents:

- Tots els ciutadans tenen el dret de contribuir, d'acord amb llurs preferències i capacitats, a la tasca que realitza el voluntariat.

- L'essència de l'acció voluntària es fonamenta en la llibertat d'elecció, en el compromís conscient dels voluntaris i en l'autonomia d'acció de les organitzacions de voluntariat. Aquests principis de llibertat i autonomia del voluntariat respecte als poders públics han d'ésser respectats i potenciats, vetllant alhora perquè es garanteixi el compliment de la legislació i la responsabilitat que aquestes entitats assumeixen davant la societat.

- S'ha de promoure i afavorir la capacitat innovadora i espontània del voluntariat per a la construcció d'una societat més participativa, humana i acollidora.

- S'ha de promoure el coneixement públic de la tasca realitzada pel voluntariat i del seu marc d'actuació, a fi d'assolir l'ampli reconeixement social que li correspon.

- El foment del voluntariat ha de comptar amb un marc jurídic favorable, el qual ha d'ésser especialment promogut.

- Tota persona que realitzi una acció voluntària en el marc d'una organització ha de veure respectats els seus drets i s'ha de comprometre amb uns deures bàsics, que han d'ésser reconeguts públicament.

- Perquè sigui reconeguda i pugui rebre el suport de les institucions públiques, tota organització de voluntariat s'ha d'adequar a la normativa vigent, especialment pel que fa al ple funcionament democràtic, al respecte dels drets dels voluntaris que hi participen i a la informació sobre aquests drets.

- El ple desenvolupament de totes les formes de coordinació sectorial, territorial o general entre les entitats de voluntariat i d'aquestes amb l'Administració pública en tots els seus àmbits i nivells s'ha de considerar prioritari i ha de comptar amb un suport decidit.

Així, INCAVOL té els següents objectius:

- La promoció del voluntariat en tots els seus àmbits i vessants, a tots els nivells i per tots els mitjans possibles.

- L'INCAVOL ha de dur a terme la planificació, el foment i la promoció del voluntariat respectant escrupulosament la voluntat i la independència de les organitzacions de voluntaris i dels mateixos voluntaris.

- Vetllar per la coordinació dels diversos programes que incideixen en l'acció voluntària dels diferents departaments de la Generalitat.

- L'establiment dels criteris de distribució dels recursos materials i dels diferents serveis que el Govern destina a l'INCAVOL per a foment i promoció del voluntariat a Catalunya i també la seva gestió i administració.

L'INCAVOL s'estructura amb un òrgan superior de govern i direcció que és el Consell Rector. Aquest Consell està presidit pel conseller de Benestar Social i té els representants següents:

- dels departaments de la Generalitat que intervenen en temes de voluntariat
- de la Federació Catalana de Voluntariat Social
- de Càritas-Catalunya
- de Creu Roja de Catalunya
- del voluntariat cívic
- de les organitzacions de municipis existents a Catalunya
- el gerent de l'INCAVOL, que actua com a secretari del Consell Rector.

Per tant, tenim que l'òrgan màxim de govern de l'INCAVOL té una participació activa de l'associacionisme i el voluntariat. Aquesta participació s'amplia mitjançant l'òrgan de participació, d'assessorament i consulta que és el Consell Assessor. Aquest Consell està format per representants del Consell Rector i també per:

- entitats i organitzacions representatives en el camp del voluntariat cívic i social
- organitzacions empresarials més representatives
- organitzacions sindicals més representatives
- el Consell Nacional de la Joventut de Catalunya
- experts en voluntariat
- etc.

Per tant, Catalunya gaudeix d'un organisme de l'Administració creat expressament per promoure el voluntariat en tots els seus àmbits i en el qual els interessats tenen una participació activa destacada. A més a més, el fet d'haver-se creat l'INCAVOL per una Llei del Parlament de Catalunya ens fa veure el nivell i la valoració que es dona al voluntariat. També és destacable el fet d'haver aconseguit que aquesta Llei fos aprovada per unanimitat de tots els membres de la cambra catalana.

La Generalitat de Catalunya és una de les administracions que ha emprès amb més força la promoció del voluntariat, amb una voluntat que s'ha materialitzat amb la creació de l'Institut Català del Voluntariat. A Catalunya, doncs, la regulació es limita a la creació d'un organisme de promoció i a la definició i emmarcament de l'acció voluntària; deixa, doncs, un ampli marge de maniobra per a l'autoregulació.

Per què promoure l'associacionisme i el voluntariat des de l'Administració?

En aquest apartat tractarem de diferents aspectes que justifiquen sobradament l'acció de l'Administració per promoure l'associacionisme i el voluntariat.

El voluntariat, resposta davant de les necessitats

El voluntariat és l'expressió activa d'uns valors i conviccions profundes de les persones; vol donar una resposta a les necessitats socials des de la sensibilitat davant dels problemes i de les diferents situacions.

El voluntariat és el triomf de la persona per la persona, amb el mínim de canals intermediaris entre la intervenció positiva que s'emet i el benefici que es rep. El valor de cada rostre i no el valor del número. El país del voluntariat és el país real, que no defuig els problemes ni els dèficits, sinó que els intenta resoldre o reduir fent que cadascú se senti part implicada, interpellada i necessària en el conjunt. La força del voluntariat és aquesta proximitat per resoldre o mitigar les necessitats des de l'espontaneïtat, l'estimació, la generositat. El voluntariat dóna el millor que té: la seva persona, la seva manera de ser i de fer.

El voluntariat, espai de creixement personal

El voluntariat es basa en l'actitud de donar sense esperar rebre res a canvi. Però la persona voluntària sempre es dóna d'una manera oberta a l'intercanvi, a la comunicació. Sens dubte aquesta relació voluntari-beneficiari fa créixer i madurar, també, la persona voluntària i contribueix de manera decisiva al seu desenvolupament personal.

El voluntariat, vertebració social i capacitat de resposta col·lectiva des de la pluralitat associativa

L'associacionisme i el voluntariat ens permeten avançar en la corresponsabilitat social, és a dir, en la implicació quotidiana de la ciutadania en els quefers col·lectius, i això significa un guany democràtic objectiu, com a impuls participatiu. I més quan el voluntariat es desenvolupa en el marc associatiu, espai de vertebració, participació i dinamització dels nostres barris i pobles, i esdevé una garantia de pluralitat.

El voluntariat fa ressaltar i dóna el to de maduresa i autonomia democràtica d'una col·lectivitat respecte de les estructures institu-

cionals. Una societat vertebradora i amb alt grau d'autonomia civil és també l'àmbit que permet el desenvolupament integral de la persona com a protagonista de la història enfront del pes de l'Estat.

El voluntariat materialitza el civisme i articula des de la base un teixit social autònom, madur i responsable que supera les limitacions i atribucions de les estructures institucionals. El corollari d'aquesta trama és una societat que s'afirma i s'autoreconeix amb prou iniciativa per ser ella mateixa; una societat que es vacuna de manera eficaç contra el pessimisme, el derrotisme, el fatalisme i la temptació de la intolerància.

El dia a dia és una agenda constant de preguntes i problemes. Les societats immadures esperen respostes i solucions que únicament provinguin dels poders institucionalitzats. En canvi, les societats madures i amb un pes específic del protagonisme ciutadà són capaces de trobar aquestes respostes i solucions d'una manera imaginativa i diversa.

Catalunya, en tant que país que participa d'aquest segon model, té en el voluntariat un vehicle privilegiat de consolidació de la democràcia més bàsica. Aquesta democràcia és la que trobem en gestos diaris no formalitzats i que permet parlar d'una participació de la gent més enllà de l'acte d'anar a votar a les urnes quan és convocada.

Participació i protagonisme de la gent

Presentat el Congrés en diferents poblacions, comparava la sala teatre on es feia l'acte amb el país que volem. Normalment un teatre té un gran pati de butaques i un escenari petit. En canvi, fent el símil amb Catalunya, nosaltres volem un gran escenari on tots els ciutadans i les ciutadanes trobin el paper que volen desenvolupar a partir de les seves possibilitats i responsabilitats, ja que l'obra que s'hi representa ens afecta a tots, perquè es tracta de construir el nostre país. Tothom s'ha de sentir actor, sanament protagonista; en aquesta obra no ens calen espectadors. Els sis milions d'homes i dones

que fem Catalunya som importants per fer-la, i el voluntariat és una invitació, una crida, a sentir-nos tots actors.

El voluntariat fa una crida a tothom a participar-hi a partir de les possibilitats personals per aportar a la societat allò que s'és i aquells valors que es tenen. Així, la gent jove hi aporta la il·lusió, creativitat i empena; la gent adulta, dinamisme i capacitat, i la gent gran, el bagatge de les seves experiències i vivències. El voluntariat i l'associacionisme representen compromís, interacció i, sobretot, comunicació. Per tant, els ambients de voluntariat són un marc idoni per predisposar el contacte i treball intergeneracional, un espai privilegiat on fructifica el diàleg i l'intercanvi d'informacions, opinions, experiències que enriqueixen cada persona, tingui l'edat que tingui.

Construcció d'un país just i solidari

Per a la societat, el voluntariat és una font d'esperança per tal de comptar amb gent disposada a ajudar, a respondre davant dels problemes, a desenvolupar inquietuds amb gent que des d'uns valors (solidaritat, generositat, servei, lliurament, gratuïtat...) que configuren la seva manera de fer els irradia cap a tota la comunitat. Els voluntaris i les voluntàries són un punt de referència per als homes i les dones del nostre temps, ja que el seu testimoniatge esdevé un rostre humà que se'ns presenta crític, constructiu i eficaç en l'entorn competitiu en què ens movem. Però també és una font d'esperança per a les persones que en són beneficiàries directament, quan l'acció pren un caire social, perquè se senten que són importants per a alguna persona, perquè se senten estimats.

El voluntariat, com a opció personal desenvolupada en el marc associatiu, és un element bàsic per a la construcció d'un país vertebrat, dinàmic i integrador, ja que la seva actuació té com a eix l'estimació al país, a la seva cultura, els seus entorns i a la seva gent. Promovent-lo, amb la participació de la ciutadania, estem fent de Catalunya un país de qualitat humana.

Aquesta és una aposta irreversible per la pau, la tolerància, el respecte i la convivència, en definitiva per construir un país més just i solidari.

4.2. Estratègies de l'Administració

Línies generals

Com a línies generals cal que l'Administració contribueixi a donar suport a aquest patrimoni, viu i plural que és el voluntariat, però sense pretendre substituir ni tutelar les entitats, sinó impulsar la participació de les persones en les entitats, promoure l'associacionisme, i afavorir espais de trobada i intercanvi entre la mateixa trama social per tal de rendibilitzar esforços, recursos i iniciatives.

L'INCAVOL, una experiència de promoció. El pla anual d'actuacions

L'Institut Català del Voluntariat és una experiència de suport i promoció al voluntariat i l'associacionisme. Una experiència portada a terme des de l'Administració però en la qual, com abans hem vist, hi participen les entitats de voluntariat. Cal dir, però, que l'INCAVOL gaudeix d'un òrgan de consulta, assessorament i participació que és el Consell Assessor i en el qual s'amplia la participació de les entitats i s'hi afegeix una representació de les patronals i dels sindicats.

Aquest Consell ha d'emetre informe preceptivament sobre l'aprovació del Pla d'actuacions anual abans que aquest s'aprovi en el Consell Rector.

El Pla d'actuacions anual es basa en els eixos següents:

- a. Promoció
 - a.1 Realitzar campanyes que donin a conèixer a la societat la importància del voluntariat.
 - a.2 Organitzar campanyes concretes de promoció del voluntariat basades en la participació directa de les persones voluntàries i entitats, en els diferents àmbits.
 - a.3 Oferir un espai de reflexió sobre el voluntariat a Catalunya en

els seus diferents àmbits amb la participació del món associatiu

- a.4 Sensibilitzar la població des del voluntariat sobre l'estimació a la natura i la prevenció d'incendis
- a.5 Celebració del Dia Internacional del Voluntariat
- b. Suport a les entitats
 - b.1 Donar suport a les campanyes de promoció de voluntariat que realitzen les associacions i entitats
 - b.2 Promoure un marc legal més favorable a les necessitats del voluntariat i del sector associatiu
 - b.3 Elaboració del cens d'entitats de voluntariat
 - b.4 Establir relacions amb entitats sense ànim de lucre i ens públics que operen en el camp del voluntariat a escala nacional, estatal i internacional
- c. Formació
 - c.1 Promoure la formació del voluntariat per mitjà del Pla de formació del voluntariat de Catalunya (PFCV)
- d. Informació
 - d.1 Assessorar i informar:
 - les persones interessades a desenvolupar una tasca voluntària o a conèixer les entitats que existeixen
 - les entitats interessades en el món del voluntariat
 - d.2 Donar difusió de l'INCAVOL
 - Objectius i funcions
 - d.3 Assessorar les entitats i associacions en els temes específics del seu interès
- e. Suport documental
 - e.1 Impulsar un fons documental i una base de dades sobre voluntariat i posar-los a l'abast de tothom interessat
 - e.2 Editar publicacions, guies i material gràfic sobre el voluntariat.

Evidentment aquests aspectes generals poden variar d'un any a l'altre.

Cal destacar el respecte que s'ha mantingut des de l'INCAVOL cap al teixit associatiu en totes les activitats i els programes que s'han portat a terme. Alhora s'ha promogut com a element bàsic el contacte continuat amb les entitats, ja sigui en les trobades sectorials, com també en les Jornades d'Associacionisme i Voluntariat i en tot el procés del I Congrés Català del Voluntariat. Les administracions hem de tenir molt present qui són destinataris de la nostra acció de govern per respondre adequadament a les seves necessitats reals. No oblidem també que la intervenció pública ve determinada per la necessitat de regular un fenomen social important, per la demanda de suport per part de les entitats i per la voluntat pròpia de difondre el missatge del voluntariat.

Les línies d'actuació executades per aquest institut han respost a la tradició voluntària catalana i a la sensibilitat de les entitats, en erigir-se en un organisme de promoció que no pretén coordinar les actuacions del món associatiu, tasca que pertoca canalitzar especialment des de les entitats federatives.

Les claus del treball de l'INCAVOL han vingut donades per la suma de diversos factors : la visió àmplia en el concepte de voluntariat però amb uns límits precisos, la seva orientació interdepartamental, el fet de lligar-lo sempre a l'associacionisme, l'aposta radical per no fer cap suplència ni entrar en competència amb el marc associatiu

-que queda exemplificada en el fet de no disposar de voluntariat-, la concepció d'eina al servei del món associatiu. Les seves campanyes responen a necessitats del món associatiu i són fruit del contacte directe amb aquest, per mitjà de la participació en els seus òrgans de govern i de les múltiples reunions de treball, com ja hem dit abans.

4.3. L'Administració Local

Des de l'Administració Local ha de tenir un relleu especial la promoció del voluntariat a partir d'un diàleg obert amb els representants del món associatiu, ja sigui a escala municipal o comarcal.

D'aquesta manera hi ha un intercanvi entre el coneixement de les necessitats del territori en els diferents àmbits (cultural, social, ambiental, etc.), les possibilitats de participació de les entitats, les problemàtiques i possibilitats de les entitats... Aquest coneixement mutu és enriquidor i afavoreix una coordinació en les accions que significaran sempre un millor servei a la ciutadania. Aquesta relació necessita una franquesa i confiança mútua per a la realització i obtenció de les finalitats d'uns i altres.

Aquesta relació es pot establir a través de la creació de consells locals o comarcals de voluntariat amb la participació dels interlocutors de les entitats amb els representants de l'Administració. Aquests consells han de disposar d'un reglament de funcionament que n'estableixi de manera clara les funcions.

És evident que la finalitat més important d'aquests consells ha de ser enfortir l'associacionisme i el voluntariat en aquell territori concret, impulsant la participació dels ciutadans i ciutadanes en les entitats i la implicació de la gent en la resolució dels problemes de la comunitat. En aquest punt, però, donada la major proximitat a la intervenció i a les necessitats concretes, volem manifestar la temença davant d'alguns intents de crear grups de voluntaris excessivament vinculats a la iniciativa pública.

Cal comptar amb el risc que algunes iniciatives provinents del sector públic vulguin aprofitar-se de la feblesa o la poca capacitat de moviment de les associacions per tal de valer-se'n per als seus propis projectes i, en especial, per treure'n un rendiment d'imatge. Sense afirmar taxativament que promoure el voluntariat per a projectes d'iniciativa pública sigui condemnable, sí que té la implicació que lleva oportunitats i protagonisme al món associatiu i en certa manera el desarticula i això, a la llarga, és contraproductiu si es vol una societat forta. Per tant, aquest punt seria una opció bàsica, un criteri polític d'acord amb un model de país; el voluntariat ha d'anar lligat sempre al fet associatiu, de manera que no es pot concebre un

voluntariat al marge, fent la lògica excepció d'aquelles intervencions lligades a la seguretat, com és la protecció civil i similars, en què s'entén que l'Administració ha d'exercir un control directe.

Aquest risc poc afectar especialment alguns municipis que disposen de voluntariat que fan tasques de col.laboració en els serveis socials i, més recentment, com a grups de col.laboració ciutadana. Cal reconèixer, en el seu descàrrec, que sovint no ha quallat en el seu entorn cap moviment associatiu que assumís aquestes actuacions. Per això, de vegades es fa necessari impulsar des de la mateixa Administració l'aparició de marcs associatius que actuïn en camps que no queden coberts per cap altra entitat.

Regulació del voluntariat en altres comunitats autònomes

En aquest apartat fem un breu enunciat de la normativa reguladora existent del voluntariat en les comunitats autònomes i, a continuació, una petita comparació amb el cas de Catalunya, ja que un estudi comparatiu seria per si sol tota una ponència.

- Comunitat Autònoma de la Rioja. Decret 67/1994, de 2 de desembre, pel qual es regula el voluntariat social.

Definicions. Entitats de voluntariat. Acreditació d'entitat. Estatut del voluntariat. Seguiment i coordinació.

- Comunitat Autònoma de Madrid. Llei 3/1994, de 19 de maig, del voluntariat social a la Comunitat de Madrid.

Definicions. Entitats de voluntariat social. Drets i deures dels voluntaris socials. Beneficiaris del voluntariat social. Foment del voluntariat social. Participació.

Es crea una comissió amb representació de l'Administració, del voluntariat, de les entitats i dels sindicats. El seu objecte és promoure i coordinar programes, i ser escoltada per la Conselleria en la distribució de subvencions.

- Comunitat Autònoma d'Extremadura. Decret 10/1995, de 21 de febrer, de regulació dels experts voluntaris extremenys.

Regulació del voluntariat de persones jubilades registrades en la Conselleria de Benestar Social.

· Comunitat Autònoma de Castella i Lleó. Decret 12/1995, de 19 de gener, pel qual es regula el voluntariat de Castella i Lleó.

Definicions. Competències de les administracions públiques. Registres. Entitats de voluntariat. Programes. Estatut del voluntariat. Recursos i finançament.

· Comunitat Autònoma de Castella-la Manxa. Llei 4/1995, de 16 de març, de voluntariat a Castella-la Manxa.

Disposicions generals. Estatut dels voluntaris. Entitats de voluntariat. Coordinació, promoció i participació: es crea la Comissió Interdepartamental del Voluntariat composta pels titulars dels òrgans gestors d'aquelles conselleries de la Junta de Comunitats. Comissió Regional del Voluntariat amb caràcter consultiu i assessor. Pla regional de voluntariat.

· Comunitat Autònoma d'Aragó. Llei 9/1992, de 7 d'octubre, del voluntariat social.

Definicions. Competències. Estatut del voluntariat social. Programes i projectes de voluntariat social. Foment, control i participació.

· Comunitat Autònoma d'Andalusia. Decret 45/1993, de 20 d'abril, per la qual es regula el voluntariat social per mitjà d'entitats col·laboradores.

Definicions. Estatut del voluntariat social. Drets i deures del voluntariat social. Acreditació. Registre d'entitats. Programes.

Com podem veure hi ha diferents rangs normatius en les comunitats autònomes; aquests se situen entre el decret del govern autònom o una llei del Parlament de la comunitat. Com ja hem vist, en el cas de Catalunya es va optar per una llei que va ser aprovada per unanimitat i en la qual es crea un organisme autònom especialitzat i executiu, alhora que es defineix el marc d'actuació del voluntariat, però deixant un ampli marge d'actuació per a la seva autoregulació.

Així, ens trobem que a Catalunya tot el desenvolupament normatiu s'ha anat consensuant amb el món associatiu, com és el cas del Pla de formació del voluntariat de Catalunya, o en el cas de l'Estatut del voluntariat (drets i deures), que sortirà de les conclusions d'aquest Congrés amb l'aprovació de la Carta del Voluntariat. Creiem que tota la regulació sobre l'associacionisme i el voluntariat ha de comptar per a la seva redacció amb l'aportació i les inquietuds dels mateixos interessats.

A començament d'any vaig participar en unes jornades sobre voluntariat de la gent gran organitzades per l'INSERSO a Madrid, en les quals vàrem fer una taula rodona amb la majoria de comunitats autònomes que tenien lleis o decrets que regulen aspectes del voluntariat. En aquells moments, l'única comunitat autònoma que estava portant a terme un pla d'actuacions anual i un conjunt d'actuacions de promoció i suport era Catalunya, i és molt possible que encara avui sigui així. El perquè és molt senzill, la llei catalana és molt més pragmàtica que les altres i crea un organisme executiu sense oblidar la representació interdepartamental i del món associatiu, mentre que les altres comunitats en el millor dels casos creen un consell amb representació interdepartamental i associativa però sense el caràcter executiu de crear una direcció general o una gerència que porti a terme els acords del consell.

Projecte estatal de llei del voluntariat

Segons indica l'article 1, l'objecte d'aquest Projecte de llei és promoure i facilitar la participació solidària dels ciutadans en actuacions de voluntari en el si d'organitzacions sense ànim de lucre, públiques i privades.

L'objecte de promoure i facilitar és, al nostre entendre, correcte, però ja per primera vegada apareixen les organitzacions públiques com a espai de participació, quan el marc natural d'enquadrament del voluntariat és el món associatiu. Entenem que entre les virtuts del voluntariat, donades les seves motivacions, hi ha el seu sentit

militant al servei de les causes per les quals fan la seva acció, el sentit comunitari, la capacitat de resposta de la pròpia societat i la capacitat d'autorganitzar-se. Fer un voluntariat públic no és propi de la nostra tradició i implica treure oportunitats de promoció del món associatiu, prendre protagonisme i desvirtuar una part important del sentit de l'acció voluntària, limitant-la a una mera prestació de serveis descontextualitzada de tota intencionalitat comunitària.

Entenem que la iniciativa pública en matèria de voluntariat sols té sentit de manera esporàdica per a l'organització d'actes en els quals la participació ciutadana els dona sentit (és el cas dels Jocs Olímpics) o bé en casos l'àmbit d'actuació dels quals així ho requereix (és el cas de la protecció civil, els bombers voluntaris, els voluntaris forestals, etc.). Fora d'aquests casos l'Administració hauria d'establir a través de convenis la participació de voluntariat en programes públics per mitjà d'entitats especialitzades en cada àmbit o sector concret.

L'àmbit d'aplicació d'aquest Projecte de llei són els voluntaris i les voluntàries que participin en programes d'àmbit estatal o supra-autonòmic, com també les organitzacions corresponents que desenvolupin aquests programes, i el voluntariat i les organitzacions que desenvolupin activitats de competència exclusiva estatal.

Aquesta àmbits descrits poden suposar una font de problemes ja que voluntaris d'una mateixa comunitat autònoma que estiguin fent la mateixa tasca voluntària es poden veure regulats per legislacions diferents entre si entre les seves entitats unes tenen reconeixement estatal i altres no. Per tant, l'àmbit d'actuació hauria de ser -només- per a aquelles comunitats autònomes que no tenen competències. D'altra banda, caldrà aclarir què significa "participar en programes que desenvolupin activitats de competència exclusiva estatal", ja que pot limitar l'actuació de la Generalitat com el voluntariat de cooperació internacional.

L'article 3, sobre el *concepte de voluntariat*, torna a explicitar l'aspecte de les activitats que es desenvolupen en organitzacions privades o públiques amb diferències respecte a la Llei de creació de l'INCAVOL, com veurem més endavant en l'article 8 sobre les organitzacions. Cal destacar la coincidència a no considerar voluntariat les activitats realitzades al marge de les organitzacions i executades per raons familiars, d'amistat o bon veïnatge. Aquest article també remarca que el voluntariat mai no podrà substituir el treball retribuit.

L'article 4 descriu les *activitats d'interès general* en les quals participen persones voluntàries i ho fa en un sentit ampli, a l'igual que la Llei de l'INCAVOL, és a dir, aquestes activitats són: assistencials, cíviques, educatives, culturals, científiques, esportives, sanitàries, de cooperació al desenvolupament, de defensa del medi ambient, de defensa de l'economia o de la recerca, de promoció del voluntariat.

L'article 5 *defineix el voluntari* com a persona física que es compromet lliurement a realitzar les activitats definides en el títol anterior. Per tant, aquest article creiem que hauria de remarcar, com fa la Llei 25/91 del Parlament de Catalunya, que no hi ha contraprestació econòmica i que es desenvolupa en el marc d'una organització estable i democràtica que comporti un compromís d'actuació a favor de la persona i de la societat, com es fa a l'article 3 del Projecte de què estem informant.

Els articles 6 i 7 es dediquen a enunciar els *drets i deures del voluntari* i estan inspirats molt correctament, com diu el preàmbul del Projecte de llei, en la "Carta europea per als voluntaris" (Volunteurope) i en la "Declaració universal sobre el voluntariat" (IAVE, París, 1990).

Respecte al títol III de la Llei, que es dedica a les *relacions entre els voluntaris i les organitzacions que els integren* (article 8

i següents), destaquem, com hem dit abans, en primer lloc la diferència fonamental quant al que s'entén per entitat de voluntari en la Llei de l'INCAVOL respecte a aquest Projecte de Llei. A la llei catalana s'entén per entitat de voluntariat aquella que té per objectiu treballar per als altres en la millora de la qualitat de vida, que és integrada majoritàriament per voluntaris i que constitueix una organització autònoma sense afany de lucre. Així mateix, l'article 3.b de la Llei de creació de l'INCAVOL diu textualment: "l'essència de l'acció voluntària es fonamenta en la llibertat d'elecció, en el compromís conscient dels voluntaris i en l'autonomia d'acció de les organitzacions de voluntariat. Aquests principis de llibertat i autonomia del voluntariat respecte als poders públics han d'ésser respectats i potenciats, vetllant alhora perquè es garanteixi el compliment de la legislació i la responsabilitat que aquestes entitats assumeixen davant la societat." Per tant, la Llei de l'INCAVOL no considera les organitzacions públiques com a entitats de voluntariat.

Respecte a les obligacions de les organitzacions enunciades en l'article 8.2, cal esmentar que establir l'obligatorietat de disposar d'una assegurança per al voluntariat és correcte si ens referim al voluntariat social o educatiu (el que té una responsabilitat davant de tercers), però no sempre apropiat si ens referim al voluntariat cultural, sociocultural, veïnal, ambiental, etc. Aquesta obligatorietat pot tenir dues conseqüències: o que les entitats demanin que l'Administració pagui l'assegurança o que considerin la seva entitat com de voluntariat, de manera que es torni a tendir a identificar el voluntariat amb el món assistencial. Per tant, caldria matisar en quins casos és obligatòria.

Sobre el reembossament de despeses passa el mateix, tot i que es pot mantenir com a correcte el principi que un voluntari no ha de tenir cap despesa no volguda.

En el títol IV s'enuncien les mesures de foment següents:

- L'Administració general de l'Estat fomentarà l'establiment de mecanismes d'assistència tècnica, programes formatius, serveis d'informació i campanyes de divulgació i reconeixement de les activitats del voluntariat.

Això pot significar un solapament amb els plans anuals d'actuació de l'INCAVOL especialment pel que respecta a la formació del voluntariat i l'assistència tècnica.

- Els incentius, finalment, en aquest Projecte queden en bonificacions en els transports públics estatals i en l'entrada als museus dependents de l'Administració de l'Estat.

- El temps prestat com a voluntari podrà substituir els efectes del servei militar.

- El temps prestat com a voluntari, degudament acreditat, podrà ser convalidat com a prestació social substitutòria sempre que les activitats de voluntari s'hagin realitzat amb posterioritat al reconeixement com a objector de consciència i que es realitzi per un temps continuat mínim de sis mesos en una entitat que tingui conveni per acollir objectors per a la realització de la PSS.

Veiem com aquest títol oblida les mesures concretes de foment per a les entitats, i tal com està redactat l'article 15.2, es pot donar que dues persones que estan fent voluntariat en les mateixes condicions però en entitats diferents, el servei prestat valgui o no com a prestació social segons si l'entitat té conveni subscrit amb el Ministeri de Justícia o no. Creiem que en aquests casos poden tenir un paper important les federacions d'entitats per facilitar que aquest servei prestat valgui als efectes de la prestació social substitutòria.

La disposició addicional primera està dedicada al voluntariat a l'estranger però amb una brevetat tal que es limita a dir que se'ls aplicarà el mateix que als altres. Ni tan sols fa cap distinció entre el voluntariat de curta i llarga durada. Les persones cooperants o

voluntàries de llarga durada tenen tot un seguit de problemàtiques pròpies i completament diferents.

Es perd, doncs, l'oportunitat de regular un dels aspectes del voluntariat que realment fa anys que sí que és necessari regular, tal com la majoria de països europeus ja han fet.

La disposició addicional segona reconeix els serveis voluntaris prestats en programes d'àmbit autonòmic i local als efectes de pres-tació social substitutòria.

Es dóna un termini de dos anys a les organitzacions de volun-tariat per adaptar-se a aquest Projecte de llei.

Conclusions

El paper de les administracions quant a la promoció del voluntariat i l'associacionisme ha de fonamentar-se en el respecte escrupulós de la voluntat i la independència de les organitzacions de voluntariat i dels mateixos voluntaris com a garantia d'expressió plural de les persones i de la seva llibertat d'associació. Aquests principis de llibertat i autonomia del voluntariat han de ser respectats i potenciats.

Alhora cal també que la promoció per part de l'Administració no obliidi el paper destacat del voluntariat a fer presents uns valors de solidaritat i justícia en el conjunt de la societat, d'aquí que sigui necessari impulsar un major reconeixement social del fet voluntari.

Les principals línies d'actuació per part de les administracions s'haurien de centrar en els fets següents:

1. Fomentar la participació solidària de la societat civil per mitjà de les associacions de voluntariat.
2. Proposar i canalitzar les actuacions de les entitats de voluntariat en els programes de l'Administració mitjançant acords o convenis de col.laboració.
3. Donar a conèixer les activitats de les entitats de voluntariat per a fomentar-ne la participació i el reconeixement social.

4. Donar suport administratiu i legal a les entitats.
5. Col.laborar amb subvencions i ajuts amb les associacions i entitats de voluntariat.
6. Promoure la formació del voluntariat i dels dirigents associatius coordinadament per mitjà del Pla de formació del voluntariat de Catalunya.
7. Impulsar la creació de centres de documentació, d'informació i d'assessorament per a les entitats voluntàries i els particulars interessats.
8. Editar guies de voluntaris i llibres que tractin temes d'interès sobre el voluntariat i l'associacionisme, o col.laborar-hi.
9. Consensuar en cada moment amb les entitats de voluntariat, el marc d'actuació del voluntariat i regular els aspectes de l'associacionisme i el voluntariat necessaris per al seu bon funcionament, però deixant sempre un ampli marge de maniobra per a l'autoregulació.
10. Fomentar el contacte, la coordinació, el debat i la reflexió entre les diferents associacions i entitats.
11. Promoure relacions internacionals entre associacions i federacions de voluntariat, sobretot a nivell europeu.
12. Ajudar especialment els programes promoguts per entitats de voluntariat i subvenir-los quan suposin un fet extraordinari d'interès general.

4.4. Voluntariat i participació ciutadana

Introducció

El voluntariat ha construït la seva identitat, tant personal com col·lectiva, per mitjà de pràctiques i de narracions. No disposem d'un tractat o d'un manual que estableixi el que "ha de ser" el voluntariat, ni tan sols hi ha un voluntariat "com cal", només tenim una àmplia geografia de relats i d'experiències que han anat forjant el perfil de l'acció voluntària. La comprensió dels voluntaris parteix de les seves pròpies narracions: quan es troben dos voluntaris, es

transmeten algun relat i es reconeixen en les històries que s'expliquen.

Sobre la base de les pròpies experiències dels voluntaris i dels seus relats, podem desenvolupar les diferents versions de la participació ciutadana i les seves diverses cristallitzacions; cadascuna permet valorar diferents dimensions de l'acció voluntària i immunitza contra algunes pràctiques i alguns discursos encobridors. D'acord amb aquestes experiències, el voluntariat ha anat configurant una manera pròpia de sentir, d'esperar i d'estimar i, en conseqüència, les seves disponibilitats. La diversitat de legitimacions i de motivacions pertanyen al patrimoni cultural del voluntariat mitjançant tradicions i codis simbòlics diferenciats.

El voluntariat actual s'ha anat creant com un complex estrat geològic construït amb materials procedents de diferents tradicions i en el qual coexisteixen alhora substàncies de característiques i d'origens molt diversos; els seus components procedeixen d'una triple matriu i sovint se sobreposen: elements de la ciutadania, de la participació i de la solidaritat. D'aquesta manera, el voluntariat s'auto-comprèn avui dia com a fill de la ciutadania i de la participació, s'exercita com a solidaritat cap als subjectes vulnerables i com una opció a favor de la qualitat de vida.

Des d'aquest triple horitzó, el panorama actual del voluntariat està cobert de signes que donen pàbul a l'esperança. Quines noves resurreccions esperen el voluntariat, més enllà de l'actual revival, que és una flamarada que aviat s'apagarà? Quins turbulències radicals el poden sotragar? Per a què estaran disponibles els nous voluntaris?

La cultura de la ciutadania

La irrupció actual del voluntariat s'inscriu en aquella tradició que es resumeix en l'anomenada cultura de la ciutadania. Hi ha voluntaris perquè hi ha persones que posen voluntat a l'acció i acció a la voluntat per construir la ciutat i desenvolupar els drets de ciutadania; d'aquesta manera el voluntariat se situa a l'interior d'una

conquesta triple: la conquesta de l'*individu*, la conquesta dels drets i la conquesta de l'*organització*.

L'emergència de l'individu o la plus-vàlua de la llibertat

El fonament del voluntariat ha estat l'emergència històrica de l'individu com una realitat autònoma i sobirana. Gràcies a això el voluntariat pertany a l'òrbita de l'acció lliure i neix com a expressió d'una voluntat de cooperar. El voluntariat modern respon a la cultura del "donar lliurement", sense obligacions ni sancions ni per al qui ajuda ni per al qui és ajudat: presta un servei perquè vol. El compromís voluntari se sosté en primera instància sobre el "vull" i, d'aquesta manera, crea la seva pròpia òrbita, independent de qualsevol interferència. El voluntariat, com la moral, no és possible sense llibertat. Qualsevol acció generosa, qualsevol gest gratuït, qualsevol pensament desinteressat només es pot identificar com a voluntariat si és concebut lliurement. Hi ha una connexió íntima i causal entre voluntariat i llibertat, de manera que només l'ocàs de la llibertat fa perillar les llavors i els gèrmens de l'acció voluntària. Són els valors que consagren l'individu i la seva llibertat els que han permès realçar el seu prestigi.

A les històries de la vida, l'acció voluntària comença essent un exercici de llibertat radical i personal pel qual un temps lliure d'esbarjo esdevé un temps alliberat per a la construcció de la convivència i de la qualitat de vida. D'aquí rau el fet que, en tots els relats, s'atorgui a l'acció solidària dues qualitats essencials: el seu caràcter personal i el seu caràcter autònom.

La llibertat del voluntari està seduïda per l'altre com a individu, per això l'objecte de l'acció voluntària no pot ser altre que la *persona humana*: no és la classe, ni la raça, ni el partit, ni la ciutat, ni la nació. El voluntariat s'adreça a tots els éssers humans com a individus singulars dotats de valor. La seducció de l'individu és la força del voluntariat. No s'ajuda a l'altre perquè forma part d'una entitat col·lectiva, sinó per ell mateix. Gràcies a aquesta

llibertat d'acció voluntària és un acte creador que supera les formes existents i supera les formes actuals de pertinença: està cridada a transcendir contínuament l'egoisme, la família, el grup, el poble, la nació per obrir-se contínuament a aquells que es troben fora i són estrangers. El voluntariat s'obre als altres com a existències irreductibles, prescindint de la seva col·locació a l'escala social, sense distincions ni privilegis.

Així mateix, l'acció voluntària revesteix un caràcter joiós; des de l'experiència personal dels voluntaris, la seva acció lliure i creadora com a voluntari es distancia així de la moral del deure i de l'obligació. La seva acció no pertany a l'ascesi ni és un capítol de l'obligació. El voluntariat no és aquell que s'obliga a fer allò que no li agrada o que s'imposa una penitència. Tota la seva acció està orientada i dirigida cap a l'altre, que desitja ser estimat per ell mateix. Desitja un amor espontani, lliure, joiós. L'acció voluntària neix del coratge de preguntar-se com ser una persona aconseguida, realitzada, plena i madura: l'acció voluntària està exigida per la realització personal. "L'experiència no podia ser més positiva -confessa un voluntari quan explica la seva història personal-, vaig aprendre, m'ho vaig passar bé, vaig fer amics nous i, sobretot, em vaig sentir molt satisfet i realitzat per aquesta vivència." Quantes famílies que han practicat l'acolliment familiar reconeixen que són molt més grans les alegries i les compensacions humanes rebudes que no els sacrificis d'acollir un nen estrany.

I, sobretot, el voluntariat actual és summament sensible en la defensa de la seva llibertat organitzativa; els relats de les organitzacions de voluntaris destaquen el propòsit de mantenir la seva independència davant de qualsevol instància, ja sigui política, religiosa, administrativa o social. S'oposen així a qualsevol tipus d'instrumentalització.

La cultura del dret o la plus-vàlua de la protecció

L'horitzó del voluntariat en una societat dinàmica i desenvolupada és, sens dubte, el de la tradició crítica i emancipatòria, que enclou algunes adquisicions bàsiques que es consideren autèntiques conquestes humanes i, en conseqüència, irreversibles per part del voluntariat:

- la conquesta dels drets civils, polítics i socials, i
- el compromís de l'Estat en la construcció del benestar i de la protecció social.

En les històries de vida s'observa que hi ha un itinerari que s'ha anat construint amb els materials procedents de la cultura dels drets que es compendia en la seva dimensió civil, política i social.

La ciutadania civil al·ludeix a la constitució de l'individu com una realitat autònoma i sobirana, l'expressió històrica de la qual es realitza en l'exercici de les llibertats individuals consagrades en la Carta dels Drets Humans. El voluntariat pertany a la mateixa matriu que va engendrar l'individu autònom a partir del súbdit; gràcies a això, el voluntariat s'entén com un exercici de les llibertats individuals i una manifestació de la senyoria a partir del vassall. Les dues conquestes van generar la consciència dels drets i de la tutela davant de qualsevol arbitrarietat. Hi ha voluntaris perquè hi ha persones que són conscients dels seus drets individuals, i pretenen garantir-los i tutelar-los.

El voluntariat incorpora igualment l'aspecte polític de la ciutadania, que ha estat essencial per comprendre el desenvolupament del voluntariat. Va incorporar l'associacionisme com a plasmació de la implicació personal i l'exercici de les decisions col·lectives. Ho fa palès una de les memòries d'una organització: "el voluntariat ha adquirit de manera plena el protagonisme en l'organització; s'ha passat de concebre la seva acció com a simple suport a la tasca dels professionals remunerats a ser eix fonamental en el desenvolupament, l'efectivitat i la permanència dels projectes; /.../ recentment els

voluntaris s'han incorporat a les tasques de disseny, avaluació i actualització o reorientació dels programes."

El voluntariat assumeix igualment l'extensió del concepte de ciutadania fins a l'esfera social i econòmica per la qual es reconeix la garantia d'uns mínims i el dret universal a l'educació, la salut, el treball. En cap cas és hostil a aquestes conquestes, sinó que més aviat les empeny i es compromet amb elles.

El voluntariat aporta a la cultura dels drets el valor de la generositat, la compassió i la gratuïtat, el valor de les coses quotidianes i de la comunicació, l'atenció a la veu de la imaginació utòpica i el valor de tot allò que és irreductible als sistemes i a les burocràcies; però en cap cas s'oposa ni es debilita la conquesta dels drets.

El projecte col·lectiu o la plus-vàlua de l'organització

En la societat actual, l'exercici de la ciutadania ha estat confiscat per la fragmentació i la desafiliació social. Davant de la desvinculació, els homes i les dones voluntaris testimonien el valor de la producció comunitària dels béns socials i valoren "els sorprenents poders de l'abraçada humana" (Galeano). Temen l'individualisme com una pesta negra que destrueix el futur comú i la dignitat humana, i davant d'aquesta, sense renunciar a la conquesta moderna de l'individu, postulen una realització comunitària de l'existència en la qual puguin treballar junts, menjar junts i somniar junts.

El voluntariat està vinculat a una organització específica el potencial de la qual són els mateixos voluntaris, amb les seves capacitats i les seves iniciatives, amb la seva creativitat i les seves il·lusions, amb la seva generositat i les seves habilitats. El voluntariat modern ja no es considera com un capítol de la generositat individual sinó que intenta recuperar les seves virtualitats organitzatives. Individualment es pot ser altruista fins i tot en grau heroic, però no es pot ser voluntari. El voluntari modern ha començat a guanyar ja la batalla de l'organització i amb això ha aconseguit

tres trets substantius en els pròxims anys: la formació, l'avaluació i, sobretot, la cultura de l'organització.

El voluntariat vol el bé de l'altre, però també vol que aquest bé no depengui dels seus estats emotius, sinó que tingui la continuïtat i la constància que garanteix la seva pròpia organització. Així mateix, garanteix la qualitat del servei voluntari mitjançant l'avaluació contínua i el suport mutu, però sobretot crea les condicions per mantenir les motivacions i recrear les energies dels seus membres.

La cultura de la participació

El ressorgiment actual del voluntariat incorpora igualment elements de la cultura de la *participació*, que assumeix tres conviccions claus: el valor de la implicació personal, el valor de les capacitats humanes i el valor de la democràcia.

El valor de la implicació personal

El voluntariat té una íntima connexió amb els serveis de proximitat, es limita a allò que és proper: tot ell està referit a l'àmbit de les coses concretes i relacionals en què pot actuar realment, del qual és directament responsable i fins i tot pot verificar el resultat de la seva acció. El voluntariat es distancia així de les declaracions grandiloqüents i de les protestes que van acompanyades de propostes.

Si la demanda de protecció i d'assistència que s'adreça a l'Estat es vinculava a la seguretat, la que s'adreça al voluntariat es vincula a la proximitat. Què significarà aquesta plus-vàlua per a l'exercici del voluntariat?

No solament comporta la necessitat d'atendre individualment les necessitats, concretes i indivisibles, sinó que permet viure la participació més enllà dels processos burocràtics i reglamentaristes, i incorpora els individus en els múltiples espais de proximitat.

La participació recupera així la seva vinculació al territori i la seva connexió a la història de la manca. El voluntariat atén no solament la manca de l'individu sinó la història de la manca. Sovint, el voluntariat ha estat indiferent al valor dels contextos

locals i ha reposat sobre una lectura social geogràficament indiferent: les seves prestacions s'han donat en institucions i equipaments que es poden situar en qualsevol lloc, ja que el territori li resulta estrany i indiferent. Cada vegada més, el voluntari es pensa localitzat i no li resulten estranyes les formes d'estructuració de l'espai social.

Expansió de les capacitats

El voluntariat ha aportat la convicció substantiva que els ciutadans no solament tenen problemes sinó que també tenen solucions, no solament tenen demandes que dirigeixen cap a fora del grup sinó que produeixen també respostes. Hi ha voluntaris perquè hi ha ciutadans que s'han pres seriosament el seu dret a participar en la vida de les institucions i en els processos col·lectius; aquest impuls cristal·litza així en moviments socials, en organitzacions de barri, en associacions de defensa de la natura, etc.

L'aprofundiment de la democràcia

Les associacions voluntàries aprofundeixen igualment la democràcia en la mesura que qüestionen els grans eixos d'una organització social que impedeix assumir la pròpia responsabilitat i intenten obrir bretxa en els climes socioculturals dominants.

Dos monopolis actuals, amb les seves providències respectives, han debilitat l'impuls democràtic i han assecat la participació ciutadana: *la plaga mercantil i la plaga administrativa*. Les associacions de voluntaris són una força de xoc contra qualsevol monopoli de les persones, dels béns socials i dels béns culturals. És una força dissuasiva contra qualsevol monopoli i una mena de dissolvent que rosegua i erosiona la concentració de béns i de poders. Les dues maneres prioritàries d'anomenar-se, bé com a associacions sense afany de lucre, bé com a organitzacions no governamentals, expressen la importància que aquest aspecte de confrontació i de negativitat té en la configuració de la seva pròpia identitat.

La història humana ha conegut una infinitat de monopolis que, en cada moment, ha fet que resultés dominant un bé: la força física, el prestigi familiar, el carisma religiós, el càrrec públic, la propietat territorial, la saviesa, el capital, el coneixement tècnic.

Què vol dir que aquests béns resultin un monopoli per a l'exercici de l'acció voluntària? Un bé es monopolitza cada vegada que una persona o un grup de persones aconseguix tenir-lo per a si mateix contra tots els altres, que, d'aquesta manera, actuen de rivals. El secret de la monopolització rau en l'omnipotència, en l'excés de poder, en l'ús sense límits dels béns. Els monopolis trenquen tant els límits interns com els externs. Darrera de qualsevol monopoli hi ha un intent de dominació, així a la societat tradicional la possessió de la terra resultava decisiva per al domini de les persones i per a la possessió del poder militar i del poder religiós.

A la societat actual han resultat dominants el capital, que és la porta d'entrada al prestigi, amb els seus satèl.lits de la competitivitat i del benefici, i el poder polític, que ha cristal.litzat en l'Estat modern amb les seves administracions públiques.

El voluntariat en una societat madura i democràtica desenvolupa anticossos davant la doble plaga mitjançant les seves dues forces motrius: la gratuïtat i la imaginació creadora.

La gratuïtat transgressora de la plaga mercantil

La nostra època està confiscada per la seducció del mercantilisme que ha empetitit moltíssim la viabilitat social de la gratuïtat i de l'acció desinteressada; quan el benefici i la competitivitat envaeixen les consciències i modelen les expectatives de molts ciutadans, la democràcia sagna per tot arreu. No hi ha dubte que les expectatives i les pràctiques ciutadanes han estat malmeses greument per la invasió del mercat, que s'ha convertit en la institució central de la societat moderna. Mentre el nostre món adquiria la forma de mercat, creant al seu voltant els satèl.lits de l'interès i dels diners, es remuntava la vigència social del voluntariat.

Allí on hi ha la prepotència de l'economia, que entronitza l'eficiència, el profit i l'interès, el voluntariat esdevé una cosa residual. Les organitzacions voluntàries acampen en l'anomenat sector social i només allí desenvolupen les seves virtualitats. Davant el poder omnipresent de les mercaderies, els voluntaris testimonien el valor de la gratuïtat i del desinterès, i trenquen així el malefici cultural que confon el valor amb el preu, la bondat amb l'eficàcia, la productivitat amb el benefici.

Les organitzacions voluntàries produeixen i distribueixen valors d'ús, intenten col·locar l'altruisme en lloc de l'egoisme, trien l'interès col·lectiu per sobre de l'interès individual. El que no és gratuïtat i altruisme no mereix el nom de voluntariat. Davant la plaga mercantil, les associacions voluntàries experimenten la plus-vàlua de la gratuïtat: arrenquen la democràcia del domini del mercat, et porten a prescindir d'allò que a la vida quotidiana et sembla imprescindible, et permeten experimentar que les coses del mercat poden adquirir el relleu just.

La batalla contra el mercantilisme és tan dura que les mateixes organitzacions hauran de desenvolupar mecanismes adequats per no quedar-ne contagiades per la seva potència. D'una banda, crearan els propis espais per celebrar les motivacions i significacions adequades a fi d'obrir la zona desocupada que hi ha en tots nosaltres, aquest *homo absconditus* que, com una mena de reserva interior, no està ocupada pels missatges propagandístics ni pels reclams majoritaris. I, d'altra banda, per guanyar aquesta batalla tan desigual, el voluntari haurà de superar una prova decisiva, que consistirà a vèncer-la a casa seva mateix: les lleis que intenten promoure'l per mitjà de contraprestacions. La temptació s'anuncia potent en la mesura que per promoure el voluntariat se'l vincula a prestacions desplaçades en el temps: qui sigui voluntari avui, demà tindrà més mèrits perquè l'Estat li concedeixi un pis, o per guanyar unes oposicions. L'olor de lleties no ha de confondre el voluntariat, que també aleshores haurà de

proclamar que és fill de la gratuïtat. El voluntari no dona per rebre a canvi qualsevol altra cosa, encara que no hi hagi a canvi reciprocitat ni tan sols gratitud.

La creativitat transgressora de la plaga administrativa

La vida quotidiana ha estat igualment confiscada pels poders administratius. Socialment s'ha imposat, en els últims anys, una ingènua convicció segons la qual els estats podrien resoldre totes les necessitats i les demandes que s'arribessin a plantejar; el que era incapaç de resoldre la providència religiosa s'atribuïa a la providència estatal; fins i tot es va arribar a somniar que, per mitjà de la llei i del pressupost, es podia resoldre la salut, l'abandonament, la soledat, els riscos humans. D'aquesta manera, es remetien cap a les administracions totes les demandes socials, fins i tot la cura que ens devem els uns als altres.

La prepotència de la política ha originat, també, una etapa d'ampli domini de tot allò administrat que ha vorejat el valor de l'autoorganització. Mentre naixia la confiança excessiva en la potència dels estats, es debilitaven les organitzacions de voluntaris. Davant el poder omnipotent de les administracions, els voluntaris testifiquen el valor de la procura directa que desborda constantment els itineraris reglats i ens sorprèn més enllà de la llei i del dret. Intenten rescatar la solidaritat formal i mecànica que és pròpia de les administracions a favor de la solidaritat càlida, directa i informal. Sense negar les conquestes institucionals, aportarà el valor de l'autoregulació, que és el pulmó de tot impuls democràtic.

Per guanyar aquesta batalla, el voluntariat haurà de vèncer una prova decisiva: desfer els lligams que té amb les administracions, particularment per la via de la dependència dels pressupostos de l'Estat. Ben aviat descobrirà que la dependència de les administracions és residu del passat. Valorarà l'autonomia econòmica i política de la seva pròpia organització i, sense entrar en maldestres

disputes de poder i de competència, desenvoluparà la seva llibertat més enllà dels espais administrats.

La cultura de la solidaritat

El voluntariat actual, en bona part, no és portat per qualsevol ciutadania ni per qualsevol participació, sinó que és finalment un exercici de *solidaritat* a favor dels exclosos; des dels intersticis de la marginalitat, intenta sacsejar la pròpia lògica del sistema que voreja tantes persones. Hi haurà voluntariat mentre s'alimenti la cultura de la ciutadania i de la participació, però sobretot mentre hi hagi existències que ho requereixin, mentre hi hagi col·lectius que pateixin el rigor de l'exclusió social, mentre hi hagi grups humans que només poden reduir la seva vulnerabilitat mitjançant la proximitat d'institucions intermèdies.

Ser voluntari és ser responsable (ciutadania) davant els subjectes fràgils, portadors de drets i de deures no solament per a si sinó per a aquells que no els tenen reconeguts; ser voluntari és construir (participació) un món habitable no solament per als forts i autònoms sinó per als més dèbils i indefensos. Així, la ciutadania i la participació se substancien en l'exercici de la solidaritat.

La consciència actual del voluntariat s'ha construït en diàleg amb els subjectes fràgils, en confrontació amb l'exclusió no desitjada, en referència a una societat alternativa i més habitable.

Els subjectes fràgils

El voluntariat viu avui un procés de maduració que afecta les motivacions dels voluntaris. Per què s'és voluntari? Quines raons poden portar una persona a generar una acció voluntària? No hi ha dubte que les motivacions de l'acció voluntària són sempre heterogènies, plurals i complexes, de manera que només es poden tipificar en raó del motiu que finalment resulta central. Des d'aquesta perspectiva es poden resumir tres motivacions bàsiques.

Hi ha un conjunt de motivacions que es poden identificar com a *expressives*, són aquelles raons que al·ludeixen fonamentalment a la

pròpia realització personal: sóc voluntari "per donar sentit a la meua vida", "per omplir el meu temps", "per trobar amics", "per desenvolupar la comunicació", "per obrir-me als altres", "per sentir-me més bé", "per superar el buit de la meua existència".

Una altra sèrie de motivacions es poden identificar com a *instrumentals*, en la mesura que s'enucleen al voltant de la tasca; la referència essencial continua essent la persona mateixa del voluntariat, però ocupa una atenció particular la feina a fer: sóc voluntari perquè "necessito créixer en experiència", per "iniciar-me en el món professional remunerat", "conèixer la realitat", "fer alguna cosa nova", "conèixer altres coses", "com a pràctica de la teoria que rebo a les classes".

Un tercer conjunt de motivacions s'embasten al voltant de l'*altruisme*, l'acció voluntària es dirigeix als altres amb la finalitat de fer-se càrrec d'alguna necessitat: sóc voluntari "per ajudar les persones", "per millora la realitat", "per contribuir a transformar la societat".

El procés històric que protagonitza el voluntariat ha anat aproximant els diferents tipus de motivacions a través de dos itineraris convergents: aquell que obre les motivacions expressives a les necessitats dels altres, i l'itinerari que obre les motivacions altruistes a l'interès personal. Tots dos han fet que l'acció voluntària neixi d'una doble motivació: d'una banda, la creixent percepció que la humanitat només podrà subsistir si converteix la solidaritat en un principi essencial del desenvolupament humà i, d'una altra, la convicció creixent que la solidaritat és un camí bàsic per a la maduració personal.

La supervivència de la humanitat i la sostenibilitat del desenvolupament només són possibles si la solidaritat es viu com l'interès principal de cadascú. Per al desenvolupament de l'acció voluntària "la nostra biologia i el nostre interès han de ser aliats potents" (Club de Roma, 1991, pàg. 242). La realització personal porta

a ocupar-se dels altres, a esforçar-se egoïstament per crear circumstàncies que facin possible una existència digna i veritablement humana.

De l'altruisme a la solidaritat

L'arrel més originària que ha sustentat l'acció voluntària ha estat l'altruisme en la doble versió religiosa i laica. La substància de l'altruisme consisteix a viure com a propi el món de l'altre, veure la realitat amb els ulls del cor. A l'interior de l'altruisme hi ha un sentiment fonamental que es pot caracteritzar com un quedar afectat, com una reacció davant el sofriment de les víctimes; així té l'estatut del sentiment i es fixa en el nucli mateix de la persona. "Per a nosaltres -diuen unes voluntàries en un barri perifèric- no es tracta tant de salvar ni de fer com d'estar presents per escoltar, compartir, deixar-nos salvar junts."

L'actualitat de la compassió és reconeguda en moltes històries de la vida, en la seva doble versió religiosa i laica: "el voluntariat social és un dels millors termòmetres per mesurar el grau de solidaritat i de compromís social."

No qualsevol compassió genera solidaritat, només aquella que reconeix l'altre com a l'altre, aquella que es realitza com un exercici de reconeixement. A l'estructura originària de la solidaritat pertany la qualitat del reconeixement que neix de la dialèctica entre alteritat i comunió. L'acció voluntària acull l'altre radicalment "per ser el que és"; per la solidaritat sortim de nosaltres mateixos cap als altres i en trobar-los acabem trobant-nos nosaltres mateixos en ells. L'exercici del voluntariat té sempre un component reflexiu: trobar és trobar-se, ajudar és ajudar-se, estimar és estimar-se. Un camperol de Nicaragua ho expressa així: "Abans treballaves per a tu sol, avui ja no. Avui és una nova forma de viure organitzadament. El que aconseguim és per a tots; si no tenim res per menjar, doncs ho patim tots, i si en tenim, que tots en tinguem".

L'actitud de reconeixement resulta essencial per comprendre les històries de la vida. Ser voluntari vol dir no solament patir amb (compassió) sinó reconèixer-lo com a persona que té capacitats i potencialitats en si mateix. El paternalisme és incompatible amb un autèntic projecte voluntari, "ja que han de ser les mateixes persones les que han d'afrontar la seva situació i esforçar-se a solucionar-la, encara que els voluntaris els donem suport i els acompanyem en el seu procés personal". Amb els voluntaris "la societat mateixa recupera protagonisme en la solució dels seus problemes". "Les experiències socio-culturals que tenen més impacte al barri han estat promocionades per gent mateixa del barri. Gairebé tots els que vénen de fora acaben marxant i, el que és pitjor, de vegades amb amargor i rebuig cap a la gent del barri perquè no ha sabut respondre com ells esperaven."

Quan la compassió com a sentiment i el reconeixement com a actitud adquireixen la qualitat d'*universalització* es constitueix l'últim estadi del voluntariat actual; només la compassió que avança en direcció a la universalització genera solidaritat. L'amor que reconeix l'alteritat crea un veritable "nosaltres" que no té fronteres: la universalitat és la casa de la solidaritat i el lloc del voluntariat. La relació dinàmica entre el reconeixement del que és particular i la vocació universal és l'espai propi del voluntariat. L'acció voluntària, com també els béns que se sotmeten a la solidaritat, han de ser universalment accessibles, encara que per a això s'hagi d'aplicar un principi de discriminació positiva a favor dels exclosos.

Aquesta dinàmica interna que va de l'altruisme a la solidaritat ha generat el *voluntariat social*, que ha cristal·litzat en tres modalitats de voluntariat segons es destaquï un dels seus components.

Quan la compassió es converteix en la funció principal, apareix el *voluntariat assistencial*, que dignifica el valor de la companyia i de la proximitat: amb un got de vi, amb un dinar en comú, amb una visita apropiada, amb un passeig compartit hi ha gent capaç d'alleujar

el sofriment. El voluntariat de l'assistència és aquell que desenvolupa dispositius orientats a mantenir viu el subjecte, a reduir els seus riscos, a cuidar les seves deficiències i a atendre les seves necessitats; està atent a la dimensió humana de la necessitat i posa èmfasi en la comunicació interpersonal i les relacions humanes.

Quan el reconeixement és la força configuradora del voluntariat, es genera el *voluntariat de la rehabilitació*, que posa èmfasi en les virtualitats que té tota persona, fins i tot a l'interior de la discapacitat o la minusvalidesa física, psíquica o social. Està atent a la dimensió individual de la necessitat, que és també oportunitat per créixer. El voluntariat de la rehabilitació és aquell que desenvolupa dispositius orientats a activar l'autonomia personal, a potenciar l'autodependència, a recuperar aquelles facultats que han deixat de funcionar.

Quan la universalització és la força configuradora del voluntariat, es crea el *voluntariat de la promoció*, que posa l'èmfasi en la generalització dels beneficis socials, la lluita contra l'exclusió i el canvi estructural. Està atent a la dimensió estructural de la necessitat i posa èmfasi en l'acció transformadora. El voluntariat de la promoció desenvolupa dispositius orientats a evitar l'exclusió social, a prevenir els processos marginadors i a remoure les causes del malestar social.

4.5. El voluntariat com a animador del medi rural

Introducció

El jove, l'adult o la persona gran que intervé com a voluntari en el poble o en la zona rural on viu o on col.labora ho fa per motius diversos, però des del compromís envers aquell medi ben concret i característic. Per això cal reflexionar sobre quins trets l'emmarquen. A més, considerarem el temps de lleure com un temps privilegiat per a potenciar certes actituds i certs comportaments del voluntariat.

El lleure és un espai de relacions espontànies on cadascú, més que mai, escull allò que vol fer i amb qui ho vol fer. Més enllà del treball/estudi o les obligacions familiars, esdevé cada vegada més una oportunitat de viure en llibertat (exceptuant-ne sempre aquells que hi són per obligació, a causa de l'atur, i no tenen tot el dia lliure per opció, sinó per una situació no volguda i que no dignifica pas la persona).

Ens adonem que el treball és l'eix on cada vegada més s'articula la vida dels ciutadans i, també, la dels habitants dels nostres pobles. La infantesa o la joventut esdevenen etapes de preparació per a la inserció sociolaboral. S'inicia la tercera edat amb la jubilació del món laboral. Enmig d'aquestes dues etapes (marcades per aquesta anàlisi economicista que mana), tenim l'edat adulta, l'edat del treball. I la resta del temps es vivència com quelcom d'imprescindible per a altres dimensions de la persona: cal vetllar per les relacions humanes, l'esbarjo i també la formació personal. En el lleure conflueixen tots tres aspectes, a més del necessari descans.

Tampoc no el podem confondre amb l'oci. Avui la indústria de l'oci és emergent, i el temps lliure esdevé motiu de consum individual i col·lectiu.

És sobretot en el temps lliure on s'expressa la vida d'un poble o d'una comarca. Veient i analitzant aquest espai de temps podríem fer una anàlisi de les característiques de les persones d'una determinada contrada. També en el lleure de moltes persones dels nostres pobles i comarques és quan s'acompleixen funcions de voluntariat.

La realitat sociocultural dels 90

De tota manera no podem deixar de considerar les característiques que marquen la nostra època, ambivalent, amb aspectes més o menys entrelligats. El medi rural no s'escapa de les influències generals que marquen la nostra època, anomenada per alguns "postmoderna".

Trencament generacional. Es manifesta des de les activitats que es fan fins als llocs que es freqüenten (bars o pubs, amb el tipus de

música escollida...), també, en les franges horàries en què hom es diverteix (per als joves la nit i fins la matinada esdevé el temps per excel·lència, per als adults i la tercera edat, la tarda).

Influència dels mitjans de comunicació. Fins a quin punt ens diferenciem en la nostra manera de treballar o de divertir-nos respecte a un altre país o nació? Hi ha aspectes característics de cada contrada, però arreu és moda la mateixa pel·lícula a la vegada, la mateixa sèrie televisiva, la mateixa cançó o la mateixa zona turística per a anar a descansar. Els nens parlen i imiten els adults, canten la música dels joves, veuen les pel·lícules dels grans (hi ha qui parla -Neil Postman- de la desaparició de la infantesa a causa del seu comportament i aprenentatge adults, saltant les etapes d'iniciació típiques d'altres moments històrics). Els avis tenen també com a referència les conductes juvenils. En tot cas, cal tenir en compte que en molt poques ocasions es fa ressò en la premsa o altres mitjans de comunicació de certes activitats on hi ha un alt índex de participació de la gent, ja sigui perquè el seu motiu de reunió no es valora com a espectacular, ja perquè no responen a les expectatives periodístiques actuals.

Facilitats en els desplaçaments. Això provoca èxodes massius els camps de setmana de les grans ciutats cap a zones on es pugui gaudir d'una major qualitat de vida: el camp, la muntanya o la platja. Els nostres pobles i comarques d'interior han de saber presentar alternatives suggeridores que atreguin ciutadans que van a la recerca de descans, de relacions humanes de qualitat o de propostes que col·laborin en el desenvolupament personal. En aquest cas, sovint es tracta de desplaçaments col·lectius de tota la família (avis, pares i joves); són desplaçaments familiars. Els del camp van a la platja; els de la ciutat, a comarques; els de comarques, cap a les grans capitals. El cap de setmana és temps de grans concentracions en les discoteques més sonades: Big-ben, Wonder, Florida 135... La barreja que es dona en

els joves entre beure i velocitat no deixa de tenir sovint conseqüències perilloses.

Un medi multicultural. Els nostres pobles ja han acollit famílies procedents d'altres medis: magribins, centrafricans. Com en facilitarem la inserció? Els fenòmens d'acollida, de xenofòbia i altres de relacionats es manifesten sobretot en el lleure.

El clima psicoafectiu que vivim banalitza sovint els sentiments. Són molts els qui van a la recerca de trobar sentit per a la seva vida i pateixen les conseqüències de la dissolució de la seva colla o del grup bàsic de referència familiar. Encara que en els pobles o a la ruralia se sent amb menys força el trencament dels nuclis familiars, també hi va entrant, com passa arreu, els criteris fugissers i les reaccions de superficialitat.

A causa de la velocitat en els avenços dels diversos camps (professional, comunicatiu...), hem d'afrontar uns col·lectius que per diversos motius (psicològics, de deficiències culturals...) no poden seguir aquest ritme. Els marges es van omplint de nens, joves, adults o ancians marginats. Correm el risc que algunes comarques o si més no algunes zones de comarques caiguin en aquest tram de marginalitat si no s'hi inverteixen els recursos materials i de personal necessaris per al seu desenvolupament econòmic i social.

La dimissió educadora dels adults per a ser punt de referència. En aquests darrers anys aquest factor també té una repercussió clara en els joves i en els infants dels nostres medis. Els joves han estat el centre bàsic de referència, que ha desplaçat els adults. La gent gran imita els joves (abans eren els joves qui imitaven els grans). Però per definició la joventut és una etapa transitòria, preparatòria per a la incursió en la vida adulta (temps de les opcions). Però i si l'adult també vol mantenir-se en l'adolescència permanentment? La manera de viure dels joves ha estat font d'imitació per a totes les altres edats.

El creixement actual de la població catalana se centra en les grans zones metropolitanes. La Catalunya dibuixada pel Parlament català per al segle XXI pretén que s'orienti amb una estratègia de reequilibri territorial basat sobretot en la creació d'infraestructures i transports (carreteres i ferrocarrils). Actualment l'àrea metropolitana de Barcelona acull el 68 % de la població de Catalunya. Caldrà, però, veure en què es concreta aquest pla.

Com tot, també l'animació sociocultural es desenvolupa on troba el millor conreu, avui, a la ciutat. Però l'animació sociocultural és ja una qüestió present en els plantejaments de la vida rural, i es van elaborant uns criteris específics i sòlids. Des d'una opció de promoció de la *cultura del desenvolupament local*.

Cal considerar com uns eixos claus el que el voluntari ha de tenir en compte per a l'animació sociocultural en el medi rural:

a) *La realitat en el medi rural*

La mundialització del comerç agrícola (mercat ampli i fràgil) ha comportat el trencament de la unitat entre un lloc, una producció i un hàbitat. A més, el menjar significa el 6 % del pressupost familiar. La tasca del pagès, és important? Fa entrar en crisi el sentit, la utilitat del que fa. Cal reconsiderar el valor que té per a ell mateix la feina que fa.

Actualment la política econòmica que s'impulsa des de la CEE sovint ajuda l'agricultor a desviar-se de l'agricultura. Se li donen ajudes perquè faci guaret i per eliminar les vaques; es posen quotes de producció. El pagès entra en una crisi de sentit sobre el que fa. Cal tenir en compte encara més atentament les característiques de les zones deprimides de l'alta muntanya.

Catalunya, és clar, funciona a partir de sistemes urbans.

b) *La realitat social i demogràfica*

És evident la disminució del nombre de persones que viuen al camp i l'èxode juvenil que hi ha. Només cal considerar el nombre d'habitants actualment en les zones de la Catalunya interior o de les

comarques de muntanya o del sud del país. Això porta la nostra gent a considerar culturalment i socialment irrellevant la vida rural, a veure-la com a restes del passat.

Als pobles, els agricultors joves es veuen envoltats d'ancians, i de vegades hi ha moltes cases abandonades o en runes.

A més, els agricultors només són el 5 % de la població (com els professors o els transportistes, però aquests compten socialment). Les dones de vegades mantenen la família amb el seu sol (del treball en el sector terciari), ja que el pagès va invertint en l'explotació i ha d'esperar uns quants anys per veure-la rendir. Ella es converteix en el cap de família, ja que és qui porta els diners a casa.

Molts homes i dones viuen avui al camp, però van a treballar a la ciutat. Es converteixen en pobles dormitori o en residències per al cap de setmana i les vacances.

c) *El medi ambient*

Ha emergit el concepte de la Terra com a organisme viu (Gaia segons James Lovelock), cosa que comporta una nova manera de mirar el món. La relació home-natura és un fet primordial. Per a la gent del camp aquesta relació s'estableix sobretot sobre la base d'una productivitat i és, per tant, de tipus econòmic. Això ha portat precisament a l'abandó del camp. Les possibilitats de la ruralia, des del punt de vista de la rendibilitat, minven.

Però reneix una nova possibilitat de relació amb la natura, una nova sensibilitat que qualla també en polítiques concretes i en moviments socials organitzats que es van generalitzant: el turisme rural, els itineraris senyalitzats, el senderisme, les escoles de natura, les granges escola, els ecomuseus, etc.

Hi ha una demanda de la natura des de la cultura urbana que requereix educació i creativitat davant la multiplicitat de possibilitats que ens ofereix l'entorn.

d) *La realitat cultural*

Els grans centres de producció audiovisual són les ciutats i l'estil de vida que promouen i les relacions que s'hi estableixen són de tipus urbà. La millora de les xarxes viàries i dels medis de comunicació fa que els desplaçaments dels nuclis rurals a les ciutats siguin ràpids i sovintejats.

Els estudis universitaris es fan a les ciutats, i els llocs de treball per als titulats sovint seran a ciutat. A les capitals de comarca tenim els centres d'ESO, i també comporten un desplaçament des dels petits municipis. Cal fer quilòmetres.

e) *El fet comarcal*

Segons el nombre d'habitants del poble, prenen cada vegada més valor les relacions comarcals: prestació de serveis, equipaments... També hi influeix l'opció política de desenvolupar els consells comarcals amb els seus serveis.

f) *El temps lliure*

El temps de la gent que viu en zones rurals és diferent del temps dels habitants de la ciutat. Els agricultors treballen una mitjana de dues hores més que la gent de ciutat, però aquest temps no està repartit d'una manera regular al llarg de l'any. Contràriament, els homes rurals participen menys en la vida domèstica que els treballadors de ciutat.

Sobretot per als treballadors del camp, el temps de lleure és menys precís que per als assalariats en altres tasques amb horaris fixos.

El voluntari que actua en el medi rural ha de ser conscient que hi ha èpoques de l'any on és pràcticament inexistent el temps disponible. Es treballa gairebé tot el temps. Cal conèixer els cicles anyals segons les comarques.

El voluntariat i els projectes d'intervenció en el medi rural.

Introducció: hi ha una especificitat que constitueix el medi rural?

Podem continuar parlant de l'existència d'uns trets o d'unes qualitats característiques de l'ambient rural. No parlariem pas ni d'oposició ni d'identitat amb allò que anomenem ambient "urbà".

Avui constatem que l'economia és mixta: està fonamentada en el sector primari (agricultura i ramaderia), mentre els sectors que dominen econòmicament i culturalment són el secundari i el terciari (es viu una forta preocupació per l'entrada en la CEE).

El treball cooperatiu apareix com una possibilitat de resposta als grans reptes que viuen.

Pel que fa a la població hi ha poca densitat, disposa de pocs recursos institucionals i té el perill de tancar-se en la seva realitat personal (localisme, conformisme, manca d'iniciatives, desequilibri comarcal...). Són sempre els mateixos els que ho han de fer tot.

Es viu positivament el contacte directe entre medi físic i persona. El sentiment d'arrelament acostuma a ser profund, però es dona l'obligació d'haver-se'n d'anar per guanyar-se la vida a fora. Malgrat el sentit de pertinença, s'ha de partir. Les emigracions en l'interior de Catalunya cap a les capitals de comarca o de província són una pràctica que continua donant-se.

Aquest procés migratori ja comença en el moment de plantejar la formació dels joves. El BUP o l'FP es donen a la capital de comarca. S'ha d'anar a fora del municipi. Posteriorment, després de la universitat, la fuga de "cervells" es fa més evident, ja que els llocs de treball són a la ciutat. D'aquesta manera, alguns pobles que són al voltant de les ciutats es van convertint en pobles dormitori, o pobles de segona residència.

La família té també una gran importància. Els lligams generacionals són més intensos. Apareix el control dels grans sobre els joves, i també el fet de tenir en compte la posició social de cadascú.

Les tradicions tenen encara el seu pes, tot i el trencament cultural i del patriarcat.

En l'àmbit del lleure es produeix una concentració en el cap de comarca. Les discoteques esdevenen el punt de trobada de la majoria dels joves rurals.

Motivacions del voluntari per a intervenir en el medi rural

La primera motivació és l'interès per contribuir, per aportar quelcom, per millorar la realitat de les persones i dels col·lectius amb els quals conviu. S'accedeix al voluntariat per camins diversos, amb motius altruistes o barrejats amb interessos personals, però, en tot cas, quan hom decideix ser voluntari d'una manera organitzada ho fa des de l'elecció del servei, del compromís per la transformació social. Podem considerar el següent:

- Continuar potenciant les *relacions interpersonals i comunitàries*. Es tracta de vetllar per la conservació dels valors existents alhora que se'n recuperen alguns en perill de desaparició o de ja extingits. Hi ha una certa tendència a constituir grups tancats. Els projectes del voluntariat que intervé en l'animació sociocultural faciliten una actitud de discerniment i crítica per tal de conscienciar de la importància dels grups humans.

- Recuperar la identitat del poble per mitjà del coneixement i la celebració de festes populars, tradicions i costums.

- Promoure tots els àmbits en els quals hi hagi mancances. L'aïllament provoca falta d'informació per accedir a recursos, formació, etc. Caldrà suplir o crear els serveis que es puguin tenir.

criteris per a una intervenció en el medi rural

El voluntari els haurà de considerar, si bé cal tenir-los en compte en qualsevol altre medi (urbà, obrer...), ja que es tracta de principis generals que haurem d'adaptar.

En primer lloc cal conèixer el *medi* on es va a actuar. Fins i tot és millor viure-hi. Establir lligams de comunicació entre les persones, poder apreciar el que és important per a ells, poder-se

solidaritzar amb els seus problemes i projectes i comprometre's amb el que significa la seva realitat són factors que faciliten la intervenció al servei del poble o de la comarca. En comarques petites, crear lligams interurbans (trobades, aplecs...) i intergeneracionals, perquè de joves perden les arrels del seu poble i trenquen la possibilitat de relació intergeneracional, ja que el patrimoni cultural del poble, el té la gent gran.

És important defugir posicions de paternalisme o de protagonisme. Es tracta de convocar agents socials per constituir equips. Des de la col.laboració entre el professional i el voluntariat cal anar organitzant els diversos grups humans. Això comporta respectar les sensibilitats particulars arrelades en causes històriques de vegades poc conegudes per l'animador sociocultural que intervé en aquell medi. Cal, però, sentir-s'hi invitat, cal vetllar pels mecanismes per tal que els grups no es tanquin sobre si mateixos i creïn mecanismes que convidin a la participació.

Es tracta d'animar l'acció popular. Es parteix del que hom troba i, per tant, cal apreciar i valorar les persones i les accions que són capaces de fer. Per aquest motiu el voluntari haurà d'oferir criteris, continguts i instruments que puguin garantir qualitat, eficàcia i constància en el projecte que s'iniciï. S'hauran de facilitar els recursos tècnics i legals. S'afavoreix també la relació i la integració intergeneracional i entre els pobles.

En el moment d'elaborar el programa caldrà definir objectius i límits de l'acció que cal emprendre. S'establiran les prioritats a mitjà i a llarg termini.

El treball en equip és bàsic. S'ha d'arribar al màxim d'acord amb els grups que actuen en el poble o la comarca. Com en tot projecte haurem de tenir presents els elements primordials: recursos humans i materials de què disposem, temporalització de les intervencions i valoració de la infraestructura existent i de la necessària.

Per un estil d'acció sociocultural en el medi rural

El voluntari els haurà de considerar, si bé cal tenir-los en compte en qualsevol altre medi (urbà, obrer...), ja que es tracta de principis generals que haurem d'adaptar.

En primer lloc cal *conèixer el medi* on es va a actuar. Fins i tot és millor viure-hi. Establir lligams de comunicació entre les persones, poder apreciar el que és important per a ells, poder-se solidaritzar amb els seus problemes i projectes i comprometre's amb el que significa la seva realitat són factors que faciliten la intervenció al servei del poble o de la comarca. En comarques petites, crear lligams interurbans (trobades, aplecs) i intergeneracionals, perquè de joves perden les arrels del seu poble i trenquen la possibilitat de relació intergeneracional, ja que el patrimoni cultural del poble, el té la gent gran.

És important defugir posicions de paternalisme o de protagonisme. Es tracta de convocar agents socials per constituir equips. Des de la col.laboració entre el *professional* i el *voluntari* cal anar organitzant els diversos grups humans. Això comporta respectar les sensibilitats particulars arrelades en causes històriques de vegades poc conegudes per l'animador sociocultural que intervé en aquell medi. Cal, però, sentir-s'hi invitat, cal vetllar pels mecanismes per tal que els grups no es tanquin sobre si mateixos i creïn mecanismes que convidin a la participació.

Es tracta d'*animar l'acció popular*. Es parteix del que hom troba i, per tant, cal apreciar i valorar les persones i les accions que són capaces de fer. Per aquest motiu el voluntari haurà d'oferir criteris, continguts i instruments que puguin garantir qualitat, eficàcia i constància en el projecte que s'iniciï. S'hauran de facilitar els recursos tècnics i legals. S'afavoreix també la relació i la integració intergeneracional i entre els pobles.

En el moment d'elaborar el programa caldrà definir objectius i límits de l'acció que cal emprendre. S'establiran les *prioritats a mitjà i llarg termini*.

El treball en equip és bàsic. S'ha d'arribar al màxim d'acord amb els grups que actuen en el poble o la comarca. Com en tot projecte haurem de tenir presents els elements primordials: recursos humans i materials de què disposem, temporalització de les intervencions i valoració de la infraestructura existent i de la necessària.

Per un estil d'acció sociocultural en el medi rural

No es tracta d'intervenir al servei únicament de l'entreteniment, sinó que optem per tenir en compte i integrar globalment la *dimensió educativa*: desenvolupar les persones, totes i cadascuna de les que entren en contacte amb el projecte, a partir de la comunicació ("conscienciador", segons Freire), des d'un *estil grupal*.

Partir dels grups existents significa no partir d'una animació directivista ni burocratitzada. Estar al costat de les forces culturals d'una població o comarca i treballar conjuntament implica potenciar allò que existeix i possibilita la transformació des de la base.

Es tracta de ser *agents de cultura*. Des de les arrels que hi ha en cadascuna de les poblacions i comarques, cal consolidar i augmentar el patrimoni cultural a partir de la història viva.

Es tracta de *potenciar el canvi*. *Promovent l'associacionisme*, reforçant el teixit social, es col.labora en l'articulació d'una societat civil plural i solidària.

El lloc de partida és ben divers: la casa de cultura, el casal d'avis... En alguns casos es fa des d'institucions que ja tenen una llarga tradició, i en uns altres, partint de zero per articular algun grup de referència; en tot cas, des dels col·lectius socials, ja que són els qui continuaran garantint una tasca de continuïtat, després de l'embranchida de posar un projecte en marxa, perquè són els més interessats per la seva relació directa amb aquella empresa.

Els diversos professionals (treballadors socials, regidors, escoles, animadors socioculturals...) hauran de coordinar la seva acció. Els experts i el voluntariat (peça clau de l'èxit) són imprescindibles per a desenvolupar un determinat projecte amb solidesa. Caldrà harmonitzar-ne els rols.

Perquè l'adaptació a les noves necessitats sigui possible requereix una atenció continuada a la realitat.

Els camps d'intervenció

No hi ha cap segment de població que no pugui ser subjecte de l'acció del voluntari: infants, joves, adults i avis poden participar-hi.

La tasca es concretaria en la promoció d'activitats i aprenentatges, en l'activació de dinàmiques de grup i la potenciació de les relacions interpersonals, i en accions d'informació i assessorament.

Pel que fa als *infants i joves*, es pot treballar en el camp de l'educació en el lleure: colònies de vacances, campaments... Per als joves és important la seva promoció humana mitjançant la formació integral (moviments juvenils i organitzacions per a joves), i també el coneixement de formes per a assegurar el futur. És interessant el coneixement del cooperativisme laboral com a pas cap a una nova economia, com els grups i les accions culturals: teatre, museus, ràdio local, revistes, exposicions...; la descoberta del propi poble o comarca: flora, fauna, història, costums, música popular (atesa la desconexió amb la pròpia realitat perquè el seu marc de referència és fora d'aquesta realitat).

Els *adults i els avis* tenen tot un paper en la memòria historico-cultural per tal que els joves puguin recuperar i recrear la tradició. També són subjectes de l'educació permanent i de la promoció del turisme en la zona on viuen. A més, cal treballar la qüestió de la promoció de la dona en algunes comarques. Els jubilats poden fer una

gran tasca en el voluntariat des de la seva disponibilitat de temps, ajudant altres voluntaris que tenen més dificultats en aquest aspecte.

• Les propostes globals es viuen amb les *festes populars* i els *aplecs*, que marquen pauta en el moment de parlar de relacions: la diada de la cassola de tros (des de colles de jovenets o d'infants fins a les dels avis més veterans comparteixen festa, espai físic, ball i competició per premi) els pastorets o els pessebres vivents, la Passió... Cada poble té aquella o aquella altra tradició que va passant de generació en generació i en la qual col·laboren. Són tradicions lligades als cicles forts de l'any: les processons, els aplecs... Segons els patrons o les patrones s'inicien els romiatges a ermites o racons tradicionals de la comarca, per acabar -això sí- amb un bon dinar i gresca en família. Les festes majors, on des dels més menuts fins als padrins comparteixen el ball de l'envelat, o altres actes col·lectius, mai no s'estalvien el conflicte pels diversos gustos musicals segons l'edat.

• Les *celebracions de caire ecologista* (com ara la festa de l'arbre, on la família amb membres de diferents edats fa les mateixes tasques i després ho celebra) s'han recuperat en els darrers anys i serveixen per a retrobar les arrels naturals, que encara no hem perdut. Les aules de natura, els ecomuseus, el cicloturisme, els parcs etnològics, les llars rurals, els espais per al turisme alternatiu, són iniciatives que ja es van obrint camí. A més el turisme verd o turisme rural va adquirint un nou lloc en la realitat actual.

• Tampoc podem oblidar els campionats o les competicions esportives com a moment clau de trobada, de temps per a experimentar més la pertinença al propi poble, defensant els colors de l'equip, independentment de l'edat i la condició social. A més, amb les rivalitats seculars entre pobles o equips veïns es referma més la unió entre els partidaris de cadascun dels grups. Es tracta d'un vehicle d'identitat. Atès el dinamisme que té, cada lliga fa que els seguidors vagin creant

relacions d'amistat (o de separació esportiva) al llarg de moltes setmanes.

- Els projectes de solidaritat amb persones o col·lectius marcats per algunes dificultats o deficiències (emigrants, disminuïts, aturats, gent gran...) necessiten l'ajut dels altres per continuar endavant o millorar la seva situació.

Els projectes de cooperatives

Atesa la poca valoració del món rural, l'animació d'aquestes zones esdevé difícil. No es tracta d'una mirada romàntica o només de cap de setmana dels qui hi habiten: aquesta vivència de desatenció augmenta com més petit és el lloc i més allunyat està de la capital de comarca.

Caldrà que en els nostres pobles la gent pugui viure amb dignitat. En molts països europeus des de fa molt temps han anat apareixent les cooperatives, empreses col·lectives que tenen com a funció posar els beneficis al servei del grup i millorar les relacions humanes (esperit cooperatiu). Per a quedar-se al poble cal poder-s'hi guanyar la vida. L'acció del voluntariat es pot adreçar, doncs, a aconseguir crear-hi les condicions que ho facin possible.

Els equipaments

Són un suport que contribueixen a l'ordenament de l'espai i es relacionen amb la pressió de la demanda:

- Els equipaments públics: esportius (piscines, polisportius, terrenys a l'aire lliure, esplais socioeducatius...), casals, residències.
- Els equipaments adreçats als infants: clubs infantils, casals, albergs d'acollida...
- També té la seva importància la parròquia, amb els seus locals i els seus serveis.

Els agents voluntaris en el medi rural

El protagonisme pertany als usuaris, i cal insistir, reclamar i reivindicar que no els el treguin. Una certa política paternalista pot portar a fer-se'l seu. En això creiem que són factors clau:

Les associacions

Les sardanes, el cor, les colònies d'estiu..., Càritas, els amics dels minusvàlids... Les associacions es viuen fins i tot com a tradició en diverses famílies, se n'és membre de pares a fills. En el grup es viu el temps del *voluntariat*.

El lleure també és moment per a la cultura. També en aquest cas l'experiència és diversa, però sovint les associacions, constituïdes sobretot per voluntaris, esdevenen espais de relació entre diversos col·lectius que d'altra manera difícilment coincidiren:

- teatre, corals o cors i orfeons
- redaccions de revistes locals
- comissions i socis de cases de cultura
- grups de dones (...)

Parlem de les associacions que són mínimament estables. No es tracta pas de les entitats que neixen i moren, sinó de les que perduren. Poden estar vinculades a altres entitats, com grups esportius o parròquies.

Es tracta d'un teixit d'acció civil i social, de transformació de la pròpia realitat mitjançant la quotidianitat o bé d'accions especials.

Quan neixen?

· Gràcies a la capacitat d'iniciativa i a la intuïció d'alguna persona o d'un grup concret quan cal intervenir. Les activitats són diverses i sorgeixen majoritàriament de la societat civil, que es coordina amb els serveis públics, els quals han de vetllar, en tot cas, per la seva promoció quan no hi ha ningú que ho faci.

- De vegades apareixen vinculades a projectes d'extensió a altres llocs d'unes entitats "mare". Hi ha uns joves que inicien els altres en la vida d'aquella entitat.

- Si les realitats són riques en iniciatives de tota mena, també hi apareixen les seccions o les associacions juvenils: grups esportius, esbarts...

- Normalment es desenvolupen durant el temps lliure del jove, l'adult o el gran: els vespres, els caps de setmana o durant les vacances (Nadal, Setmana Santa o l'estiu).

Característiques

- Poden ser associacions o seccions d'entitats adreçades a gent de totes les edats.

- S'organitzen en el marc d'una entitat, normalment sense ànim de lucre, i jurídicament són o bé associacions o bé fundacions. De tota manera hi ha molts casos en què no tenen personalitat jurídica.

- Cal veure com estructuraren el seu funcionament: càrrecs, quotes, manera de prendre les decisions (democràtica, dirigista...). Podem agrupar-les segons com ho facin.

- Poden ser de caràcter local o bé tenir lligams comarcals (és a dir, pot ser un grup format per persones de diversos municipis). Poden nodrir-se d'una estructura comuna o bé ser autònomes i fer les seves aportacions per mitjà d'una federació.

- També podem distingir les que s'adrecen bàsicament als joves de les que s'orienten als infants, per exemple.

Els àmbits d'actuació

- *Assistencial*: vetllen persones o grups amb dificultats o mancances especials.

- *Social*: col·laboren amb persones o col·lectius amb algun dèficit o problema (disminuïts, immigrants, infants amb risc), o bé promouen campanyes (recuperació de fargues) o altres aspectes de valor sociocultural.

· *Comunitari*: dinamitzen l'entorn comunitari (educació en el lleure -centres d'esplai, agrupaments escoltes, associacions esportives, ateneus, associacions de veïns- organització de festes de barri - associacions de joves en parròquies, associacions d'estudiants i d'antics alumnes) i col.laboren, doncs, en la constitució de diferents equips.

· *Cultural*: dinamitzen la cultura popular i tradicional; són els esbarts dansaires, les entitats corals, els orfeons, les agrupacions sardanistes, les associacions de col.leccionistes o de pessebristes. Hi trobem grups de teatre, de dansa, de música, de cinema o d'arts plàstiques. Hi trobem associacions de ràdio o de premsa, de recerca sobre la cultura i la vida social. Fonamentalment la tasca que fan és de tipus formatiu, de transmissió de continguts i habilitats (redacció de revistes i butlletins), la recuperació de tradicions, folklore, artesanía, la creació de museus locals, l'estudi de l'etnologia... Col.laboren en la creació de serveis estables, ja que es tracta de normalitzar els serveis culturals dels diversos pobles i comarques per tal de vertebrar l'energia social en una comunitat que protagonitza el seu propi desenvolupament.

· *Ambiental*: tenen com a objecte l'acció en la natura i el medi (grups d'educació medi-ambiental, grups de defensa de la Terra, associacions ecologistes, associacions de protecció d'animals o de plantes, voluntaris forestals...).

· *Cooperació internacional*: treballen en favor d'altres països, sobretot del Tercer Món, per al seu desenvolupament (camps de treball, intercanvis...).

· *L'esport*: promouen no solament la seva pràctica local, sinó que també potencien les lligues, els campionats...

Segons l'època té més relleu un àmbit d'actuació o un altre. Actualment assistim a la valoració d'entitats sobretot pacifistes, ecologistes, de lleure i de cooperació internacional.

Quins problemes tenen?

- En zones on no hi ha tradició associativa, en determinades comarques, costa que neixin associacions, i tant en aquest cas com en general, podem considerar el següent:

- La precarietat o l'absència de les instal·lacions per a reunir-se es dóna sobretot en poblacions petites, tot i que s'ha fet un esforç considerable en els darrers anys arreu de Catalunya en la construcció tant de polisportius com d'equipaments col·lectius.

- La mateixa joventut de certes associacions porta a la inconstància, i això fa que sovint tinguin una curta durada. És interessant el suport de grups d'adults a entitats juvenils que actuen com a punt de referència, tot i que deixen el protagonisme absolut als joves. Però en alguns pobles es considera els joves com aquells qui tenen iniciatives de curta durada.

- L'economia sovint és molt precària.

- El liderat requereix que algú aglutini el grup. Els problemes pel liderat sovintegen, o bé per conflictes intergrupals. Cal tenir nocions de dinàmica de grups per ajudar a valorar i resoldre les crisis que apareguin. En moltes poblacions, atès el poc nombre d'habitants, els grups queden menys enriquits per la pluralitat, i els problemes poden venir d'aquesta mancança. En altres ocasions hi ha joves que passen poques hores al poble, ja que treballen o estudien fora. En alguns llocs s'ensopega amb els prejudicis a causa d'una política partidista o amb esquemes poc dialogants d'esquerres i dretes.

- Cal veure com es fa el relleu generacional. Es tracta d'un moment clau per tirar endavant l'entitat o bé perquè s'acabi. Si hi ha poques persones de cada lleva, de vegades hi ha llacunes que costen molts anys de superar.

- Tota associació neix com un grup amb una finalitat. Quan aquesta s'ha acomplert pot desaparèixer, o bé cal poder replantejar-se

noves finalitats. Cal tenir capacitat per adaptar-se a cada moment històric i als diferents moments culturals. Però en petites poblacions sovint caldrà plantejar respostes d'àmbit comarcal, ja que és impossible afrontar-los només des d'una òptica local.

· És important el prestigi o el bon nom que tingui l'associació per tal de captar nous socis. Quan el prestigi és baix disminueixen o desapareixen els membres. De vegades s'hipoteca per anys el fet que pugui ressorgir una determinada iniciativa.

Cal plantejar-se a fons la qüestió de la *formació dels voluntaris*. Com més qualificats estiguin més millorarà el nivell de l'entitat. En aquest punt és interessant descobrir a fons la col.laboració entre animadors professionals i altres que ho facin amb caràcter voluntari. També en aquest cas creiem que la iniciativa pot portar-se en l'àmbit comarcal o sumant-s'hi poblacions veïnes que tinguin un context sociocultural similar.

Cada vegada ens adonem més de la importància dels mecanismes de comunicació i informació en les associacions. Cal plantejar-se l'ús de butlletins interns, revistes... Sense necessitat de grans mitjans, que sobretot en comarques serveixen per a trencar l'aïllament, per a intercanviar, per a enriquir-se i sentir-se més propers.

Els pares d'infants

Sobretot pel que fa a l'animació d'iniciatives infantils els pares són voluntaris de primera línia. Es preocupen de com millorar l'atenció i l'educació dels seus fills i es converteixen en gestors d'iniciatives diverses en els àmbits cultural, esportiu o artístic.

També per a portar grups de colònies i d'esplai sovint els trobem al darrera de grups de joves, donant-los el suport necessari per a mantenir la seva intervenció directa.

Els animadors socioculturals

Ens trobem davant la possibilitat de diversos models. La intervenció d'un agent de promoció sociocultural vol dir obrir-se pas cap a la cultura productiva (per tal de crear més cultura i més persones que

creïn cultura), i també hi pot haver la intervenció d'un gestor cultural (per tal de dotar-se d'una xarxa suficient per a prestar serveis culturals: locals, serveis, programes, amb la consegüent dotació pressupostària). Gràcies a la difusió i l'extensió cultura es dóna a conèixer més i més el que es fa (exposicions, publicacions...). També als pobles de la ruralia es poden aplicar aquests esquemes de treball.

L'animador opera perquè la societat sigui activa en l'ús de la cultura. Per això es recolza en les associacions i hi actua conjuntament, fent que els projectes sorgeixin arrelats en el medi. Treballa a partir de les possibilitats reals i requereix un plantejament metodològic.

Cal treballar en equip assumint només aquelles competències per a les quals hom està capacitat i col.laborar amb diversos tècnics, com ara en l'aspecte mediambiental.

Amb aquests trets bàsics definiríem la figura d'un professional que sostingués el voluntariat com a estret col.laborador en el projecte.

El lloc de l'Administració

Els tècnics o regidors municipals o comarcals han d'estimular i potenciar el teixit associatiu existent (facilitant recursos econòmics i tècnics). Cal vetllar per no convertir-se en la competència creant organitzacions paral.leles. Se n'ha de fer un seguiment per tenir cura de la seva qualitat, però mirant de respectar l'autonomia de cada associació.

Es pot fer una oferta compensatòria, una tasca només de tancar forats. Però per la seva posició de serveis les diverses administracions poden també formar regidors i tècnics de joventut, ja sigui dels ajuntaments, ja sigui dels consells perquè posin en marxa projectes motivadors de la societat civil on no n'hi hagi, per a sostenir-los on hi ha tradició o per a fer-los cada cop més eficaços on vagin continuant endavant.

Mitjançant els consells consultius en les diverses seccions d'intervenció es pot fer molt per a incorporar-hi persones que coneixin la realitat des de la perspectiva del voluntariat: joves, adults o grans podran enriquir la reflexió conjunta amb la seva experiència i influir en els diversos centres de decisió.

També a partir de la política de subvencions podem veure en la pràctica com es planteja el sosteniment del voluntariat d'un país, que, si bé es forja des de l'autonomia, requereix un suport per a mantenir la qualitat d'uns mínims. Tenir cura dels agents d'animació és clau per a mantenir un voluntariat envigorit per la formació dels seus quadres, per la claredat dels objectius marcats i per la solidaritat més enllà dels límits de l'acció directa en un àmbit localitzat en la immediatesa del poble o la comarca.

4.6. Noves tendències del voluntariat a Europa

Introducció

No és fàcil analitzar quines són les noves tendències del voluntariat a Europa. Primer, per la pròpia complexitat de la realitat del vell continent; segon, perquè si bé és possible distingir uns trets comuns de la seva evolució, sovint dominen les identitats de cada país; tercer perquè és difícil distingir fins on arriben les tendències que han caracteritzat el voluntariat més clàssic i on comencen les que li donen una nova fesomia. En quart lloc, perquè el mateix fenomen del voluntariat està subjecte a interpretacions i definicions segons cada context socioeconòmic i cultural, i s'inscriu en el debat que gira al voltant de les relacions entre l'Estat, la societat i el mercat. En darrer lloc, perquè si bé existeixen certes temptatives de comparació que van més enllà de les fronteres, la majoria es queden en el seu interior i el que fan és o bé sumar les anàlisis de cada país o quedar-se en afirmacions tan genèriques que gairebé podrien aplicar-se a escala mundial.

Ara bé, malgrat aquestes dificultats, és possible començar a establir un conjunt d'eixos hipotètics al voltant dels quals es pugui reflexionar sobre el que caracteritza un procés que s'inicia a la dècada dels vuitanta i s'afirma en la dels noranta en l'Europa comunitària, i que dediqui una especial atenció al voluntariat organitzat en el camp social.

Dinàmica actual del voluntariat

Arreu d'aquesta part d'Europa, el nombre de voluntaris i el d'organitzacions que els acullen s'ha incrementat en els darrers quinze anys. Malgrat la dificultat de quantificar i de delimitar aquest fenomen, tots els autors estan d'acord que l'onada de participació civil s'ha ampliat. El resultat es un mosaic multicolor i multiforme. S'estén des de la persona que individualment participa en una campanya que reclama determinats drets o ajuda un vell necessitat, fins a organitzacions sofisticades que s'atreveixen a desafiar les proves nuclears d'un estat, tot passant per iniciatives d'autoajuda, clubs esportius, entitats religioses, associacions culturals, ecològiques, organitzacions de col·lectius afectats, de familiars, d'amics o de ciutadans conscients que defensen interessos particulars o genèrics. Les estructures organitzatives són perquè demanen, en certs casos compromisos continus i feixucs i en altres la simple adhesió. S'ha calculat que a Gran Bretanya totes elles asseguren el 4% del total de l'ocupació, produeixen el 4,8% del producte nacional brut, i es dediquen preferentment al camp educatiu. A Alemanya donen treball al 3,7% de la població i tenen un paper preponderant en el sector socio sanitari. A França proveeixen el 4,2% del total de l'ocupació i el 3,3% del PIB, i junt amb Itàlia es dediquen preferentment als serveis socials entesos en un sentit ampli. Moltes d'elles gestionen veritables empreses i altres només compten amb l'energia i la capacitat dels seus associats. Algunes són selectives en funció dels seus objectius, però la gran majoria els accepten sense discriminar d'acord amb l'edat, el sexe, la nacionalitat, la religió o

de la ideologia. De fet, no tenen límits quant a la naturalesa de les seves activitats o dels objectius que persegueixen i llur àmbit va des del barri més petit fins a l'internacional. Potser és en aquesta heterogeneïtat, en aquesta manca de fronteres, en un món que s'internacionalitza al mateix temps que es reforcen els lligams amb les identitats a escala humana, que el voluntariat troba la seva força per eixamplar-se.

En tot cas, el seu creixement numèric es constata en els països escandinaus, on el model de provisió de benestar és aclaparadorament públic. A Dinamarca, com a exemple, a la fi dels vuitanta es calculava que una de cada deu persones tenia una activitat voluntària i que una de cada quatre la desenvolupava en una organització. A inicis dels noranta hi havia 45' organitzacions registrades i en una enquesta dirigida a 115 d'elles afirmaven que integraven associacions amb uns 860.000 membres. El seu paper s'ha reforçat darrerament amb les mesures de descentralització i de localització, que els atorguen una creixent importància en els serveis de proximitat. També han crescut a França, on impera un estat jacobí i una menor implicació del voluntariat individual. Entre 1975 i 1991 es calcula que es van crear unes 650.000 associacions, de les quals més d'un terç actuaven en el camp social i gestionaven el 80 % de les institucions i dels serveis per a disminuïts, el 70 % de l'ajut a domicili. A més, cal afegir unes 500 fundacions i altres fórmules organitzatives, especialment actives en el camp de la inserció ("enterprises d'insertion", "associations intermédiaires", "Régis de Quartier") i de l'acció sociocultural en els barris desfavorits. A Alemanya el panorama està dominat per la potència de les sis grans fundacions. Però no únicament. Així, per exemple, si l'any 1985 actuaven 22.120 grups d'autoajuda, creats en la dècada dels 50 i 60 per familiars i afectats, ara es calcula que n'hi ha uns 30.000, uns més formalitzats ("selbshilfeinitiativen") i altres més informals ("selbshilfegengen"), que han sorgit com a conseqüència de les crítiques als models més tradicionals d'intervenció. La

Fundació Catòlica té prop d'un milió de membres, la d'orientació socialdemòcrata més de 600.000. La de la Creu Roja integra 5 milions de persones, la de l'Església Evangèlica articula 18.000 comunitats eclesiàstiques i la no confessional ("paritätische") té 7.000 organitzacions membres. Per fi, la jueva és la més petita. En conjunt hi treballen 641.839 assalariats a temps complet i aproximadament un milió i mig de persones hi col·laboren amb activitats voluntàries.

El moviment filantròpic britànic té una llarga història i una puixança renovada en l'actualitat. L'any 1991 s'estimava que 23 milions de persones es comprometien en activitats voluntàries cada any, el 75 % de les quals ho feien en accions informals. El nombre de les "charities" que tenen un estatut legal era els anys 80 d'unes 160.000. Aquesta xifra pujava a 170.357 l'any 1993. Això no ha de fer oblidar la creació de multitud d'iniciatives, entre les quals surt el fenomen del "self-help", especialment important en el moviment de dones, de les minories ètniques i d'altres col·lectius.

Cal constatar que el creixement dels darrers anys en aquests tres països és independent de la coloració política dels respectius governs, ja que a França l'escena política ha estat dominada pel partit socialista, a Gran Bretanya pel partit conservador i a Alemanya per la democràcia cristiana.

També es constata el mateix increment a Bèlgica, on potser la realitat associativa és més forta a Flandes que a Valònia, i a Holanda, a on la seva presència és molt considerable. En tots dos països funciona el sistema de "pilars", pel qual l'afiliació es fa en funció de criteris politico-religiosos o de les regions en el primer dels dos països citats.

En els països perifèrics d'Europa (Irlanda, Portugal, Espanya, Itàlia i Grècia) es constata una dinàmica semblant. Potser Itàlia i Grècia definirien els dos extrems d'un procés que va de la importància de la xarxa social primària, on la família nuclear o extensa i la ubicació territorial (barri, poble) tenen un paper fonamental, tot

passant per un segon nivell on les relacions de solidaritat continuen essent informals però depassen la dimensió afectiva, per arribar a un estadi d'organització col·lectiva formalitzada. En tota la perifèria d'Europa i per contrast amb els països centrals, la fortalesa dels dos primers estadis és considerable, però on més continuen marcant la vida social és a Grècia, ja que només en casos excepcionals (grans catàstrofes) o residuals (els que no són coberts) o d'interessos específics (mútues i corporacions) es fa el pas per formalitzar aquest tipus de relacions. La relativa migradesa del voluntariat organitzat en aquest país, tot i que gestiona el 40 % de les places de residències per a nens, el 96 % de les de vells i el 70 % dels llits per a malalts crònics, s'explicaria així: 1) per les dificultats legals; 2) per la tradició de l'Església ortodoxa, contràriament a la catòlica, de no crear organitzacions específiques; 3) perquè el gran corrent filantròpic s'inclina més per obres culturals i educatives, i 4) per la falta de sensibilitat de l'administració pública i per l'expectativa creada en la ciutadania que aquesta ha de resoldre els seus problemes principals.

Aquest no és el cas d'Itàlia, que té altíssimes taxes de natalitat i també, encara que menys, de mortalitat associativa. Es calcula que hi ha entre 4 i 4,5 milions d'italians fent tasques voluntàries i unes 10.000 organitzacions més formalitzades que tendeixen a concentrar-se al nord. Més de la meitat de les quals s'han creat en els darrers deu anys. Si de 1951 a 1975 la taxa de creixement va ser del 20 %, des de 1985 ha passat al 38 %. L'"aggiornamento" de l'Església catòlica, la renovació de la iniciativa laica, la disminució de la clàssica polarització política i ideològica, el desencís respecte al marc polític tradicional, el sorgiment de nous col·lectius (drogaaddictes, joves, immigrants estrangers), de noves funcions (teràpèutiques, reivindicatives, mitjanceres) i de noves fórmules (fòrums, xarxes i molt especialment les cooperatives socials, en què

s'incorporen els voluntaris) posen en evidència la riquesa d'una part de la societat italiana.

"Portugal pot ser vist com una rica societat del benestar al costat d'un feble estat del benestar, en el qual les estructures familiars i veïnals ofereixen un enorme potencial d'ajuda mútua i de protecció". L'Església catòlica, a través de les Misericòrdies, de Càritas, de l'acció benèfica parroquial, cobreix una part substantiva dels serveis socio-sanitaris. A la fi dels 70, es creen les IPSS ("Instituições Particulares de Solidariedade Social"), que depenen fonamentalment de l'Estat, es constitueixen jurídicament com a associacions de solidaritat social, associacions de voluntariat, de socors mutus, fundacions i germandats de les Misericòrdies. Les 2.500 que existeixen són responsables del 80 % dels equipaments i serveis socials, atenen 300.000 persones, hi treballen uns 35.000 assalariats i comptabilitzen uns 30.000 voluntaris. Així, en els darrers quinze anys, s'ha donat un fort creixement de la despesa social pública i de les institucions particulars. Aquesta aparent paradoxa d'un creixement correlatiu del sector públic i del privat també es dona a Holanda i a Irlanda.

En aquest darrer país, dividit encara i on en la part nord les organitzacions voluntàries han representat i representen un paper de pont entre les dues comunitats enfrontades, no es coneix exactament el nombre de persones voluntàries ni el d'organitzacions. No han de registrar-se ni formalitzar-se legalment i només ho han de fer quan els seus actes tenen conseqüències laborals, fiscals, comercials... Tanmateix, tothom està d'acord en la seva expansió i força. En un recent estudi, el 53 % dels adults declaraven ser membres d'alguna organització voluntària, la gran majoria de matriu religiosa. Però només un de cada cinc irlandesos es consideraven voluntaris actius. Per donar tres referències quantitatives, la Societat de Sant Vicenç de Paül té 1.100 conferències locals, que integren 10.000 voluntaris. Aquesta és la mateixa xifra de voluntariat que dona el

Consell de la Joventut Catòlica, que té 28.000 membres i 270 grups afiliats. El 93 % dels llits oferts als sense sostre, i el 85 % de les places residencials són gestionats per organitzacions voluntàries, així com ho són la majoria d'hospitals per ordes religiosos. Com en la gran majoria de països europeus, des de la dècada dels 70 apareixen un bon nombre d'organitzacions d'auto-ajuda ai de reivindicació de determinats col·lectius (mares soles, dones, sense sostre, etc.) i de promoció del desenvolupament comunitari i local, dels joves i en el camp de l'educació d'adults.

Davant d'aquesta dinàmica no sembla que hi hagi una sola causa explicativa. Segur que l'anomenada crisi de l'estat del benestar o, més ben dit, de les seves dificultats per afrontar les necessitats, i de la seva legitimitat, té una influència en la creació associativa per arribar on aquell no pot fer-ho. Però l'onada ve més de fons. Prové alhora d'un moviment que, desencisat per les propostes polítiques convencionals, vol afrontar necessitats i interessos emergents des d'uns valors i actituds diferents dels del voluntariat tradicional.

Valors i actituds tradicionals i emergents

Tota dicotomia és una reducció de la realitat i un simplisme explicatiu. Però pot ser útil intentar diferenciar quins valors i actituds identificaven el voluntariat més tradicional i els que presideixen l'onada actual.

Tot i afrontant el risc d'un cert maniqueisme, les motivacions del voluntariat d'ahir o d'abans d'ahir trobaven les seves arrels en una fidelitat religiosa o en una de classe (el "Séours Catholique" i el "Séours Rouge" en la França dels cinquanta en serien dos bons exemples). En cada cas, la força la donava la creença en una futura salvació, més espiritual en uns, més terrenal en altres, però igualment projectada. El deure categòric s'imposava. S'havia d'ajudar. I, lògicament, aquest deure es dirigia vers els més "desvalguts" o els menys "conscients". Es tractava de contenir els efectes materials o

ideològics més negatius i, per tant, relativament marginals, del sistema. La caritat individual, la beneficència, la reparació, la indulgència o, encara, la dedicació, la generositat, el compromís i la moralització dels costums eren les expressions més utilitzades per explicar o justificar unes intervencions viscudes com a exemplars, però molt sovint no qualificades, gens preocupades per l'autoformació i el lligam entre les organitzacions voluntàries. Aquestes, en general tancades sobre si mateixes, repetien internament els models imperants en termes de verticalitat, jerarquia, adhesió, opacitat econòmica i relacions entre els membres. Rarament es plantejava la introducció de criteris empresarials, de programació, d'avaluació, i es posava l'accent sobre el poder intern o extern. La política i l'economia eren uns altres móns, que es tendien a ignorar o a menysprear. Les relacions amb el sector públic eren esporàdiques, de mútua desconfiança, a vegades plantejades en termes de competència ai fins i tot d'antagonisme.

Ni en totes les persones voluntàries ni en totes les seves organitzacions, ni en tots els països es donaven aquests trets. A més, molts d'ells segueixen essent presents i, de fet, el creixement quantitatiu ha significat una diversificació qualitativa de la qual encara és més difícil extreure uns denominadors comuns. Però, malgrat continuïtats històriques, fronteres difuses i formes on es combinen valors que remetien al passat i altres que es projecten vers el futur, és possible apreciar un progressiu basculament vers una nova cultura del voluntariat.

Potser els processos que més han incidit en aquest basculament han estat: 1) la necessitat de trobar sortides mixtes davant de les crítiques dirigides a uns models que propugnaven l'hegemonia del sector públic o la massiva privatització lucrativa; 2) la pressió i la urgència de les situacions de pobresa, exclusió i discriminació, tant en el món més desenvolupat com en els països més endarrerits; 3) la necessitat de compensar amb esforços col·lectius la pèrdua dels

l·ligams més primaris, l'aïllament i la desprotecció personal, i el redescobriment d'unes relacions personals més enriquidores; 4) una recerca de solucions autònomes en termes organitzatius i de formes d'intervenció; 5) el doble joc entre un corporativisme que porta a estar en les grans organitzacions i un individualisme que prima l'eficàcia de les petites associacions; 6) la recerca de vies alternatives, d'emancipació i de solidaritat, etc.

Així, i no sense ambigüitat i contradiccions, s'han anat definint unes motivacions que, trencant amb les velles polaritzacions (laic/religiós, espiritual/terrenal, conservador/progressista, etc.), són menys cristal·litzades ideològicament, més pragmàtiques, fins i tot més puntuals i específiques en el procés d'adhesió i permanència associativa, guiades per l'obtenció de resultats realitzables ara i aquí. La solidaritat, la pau, la tolerància, el dret a la diferència, fins i tot el plaer i la companyonia són les expressions que polaritzen el moviment. La relació amb les persones excloses canvia de sentit. No es tracta de salvar-les materialment o espiritualment, sinó del descobriment conjunt de les causes, de procurar l'autonomia de les persones, dels grups, dels col·lectius, de la formulació d'estratègies emancipadores. Si abans el debat girava al voltant de la integració en l'ordre moral i social, ara, qüestionant aquest, es discuteix sobre una incorporació, una inserció, que, com la paraula indica, no implica l'acceptació d'un tot, d'una societat i d'una economia a les quals, d'altra banda, tothom reconeix llur incapacitat d'assimilació global. Al mateix temps que es reivindica l'accés als drets i es denuncia la discriminació real, es creen organitzacions prestadores de serveis que intenten no caure en la competitivitat o en el tracte burocràtic. Es dediquen esforços, no sense paranys, a la formació, la qualificació interna, la professionalització. Apareixen noves funcions: la mediació, la inserció, la coordinació, l'assessorament, el "partenariat", l'avaluació, però, sobretot, un nou estil intern que bascula entre posar l'accent en l'eficàcia i en les experiències positives ("good

practice"), en la demanda participativa i l'horitzontalitat decisonal, en la introducció de criteris de gestió empresarial i en la qualitat de les relacions personals internes i externes. Aquest darrer aspecte es troba sobretot en els grups d'autoajuda, de dones i de molts col·lectius especialment sensibles a introduir formes de vida més qualitatives i comunitàries.

També es modifica la relació amb el món econòmic, ja que moltes de les organitzacions es van transformant en unitats productores de béns i serveis, en empreses socials. Les cooperatives socials a Itàlia, les empreses d'inserció a França, les empreses amb finalitat social a Bèlgica, les "community business" a Gran Bretanya, les que estan integrades en la BAG a Alemanya, són, entre altres, fórmules que conjuguen alhora una gestió empresarial amb una forta dimensió social. Es basteixen ponts amb altres entitats de l'economia social, amb altres actors (sindicats, petites i mitjanes empreses) i es busquen fórmules més o menys alternatives de finançament.

La nova cultura del voluntariat no tendeix a rebutjar la dimensió política i s'autoconcep com a subjecte que es preocupa per la incidència que aquesta pot tenir i entén que ha d'intervenir en la transformació de la societat. La defensa dels interessos generals i particulars, la crítica i la denúncia de la violació dels drets, l'anticipació i la projecció de les seves experiències, i una consciència de ciutadania social li donen un nou protagonisme no partidista. Això implica un apropament al sector públic en un debat crític sobre la distribució de recursos i funcions. El risc de les dependències i clientelismes i colonialismes mutus esdevé gran en aquest replantejament. Però la defensa i preservació dels béns públics i col·lectius (medi ambient, patrimoni cultural, protecció civil, la pau,...) deixen de ser monopoli d'uns o d'altres per esdevenir el lloc possible de confluència i complementarietat. Tot això implica, per al voluntariat i per a les seves organitzacions, trencar amb el seu aïllament, la seva disgregació, el seu narcisisme, en suma. Cal aleshores trobar

fórmules d'articulació amb el territori, entre les organitzacions, i entre aquestes i la resta d'actors socials. Fòrums, xarxes, plataformes, comissions paritàries, confederacions, que troben la seva força en l'àmbit local però que no poden fer més que traspassar les antigues fronteres (culturals, ideològiques, geogràfiques...), acostumen a proliferar, prejutjant una societat civil europea que s'insinua.

Marc legal i finançament

La puixança del voluntariat i de les seves organitzacions, junt amb l'apropament al sector públic, constatables a tot Europa, condueixen a un reconeixement i a una regulació del fenomen. Fins i tot s'ha començat a parlar d'un estatut jurídic a escala europea.

Però aquesta possibilitat topa amb la diversitat dels models jurídics presents. En la tradició germànica, sovint inscrita constitucionalment, el principi bàsic és el de la subsidiarietat. Això comporta la primacia de la societat en la resolució dels seus problemes, tot i que la mateixa Constitució reconegui explícitament que l'Estat ha de garantir un nivell de vida digna per als ciutadans. Mentre que la tradició britànica, amb certes matisacions a Escòcia, tendeix a fer que no hi hagi una regulació legal i només una obligació formal de registre per a les "charities". El cas extrem en aquest sentit és el d'Irlanda, on ni tan sols existeix aquesta obligació i les organitzacions voluntàries només s'han de sotmetre a les normes quan els seus actes tenen conseqüències fiscals, comercials i laborals. Tanmateix, la necessitat d'un marc de referència s'ha deixat sentir a Irlanda des dels inicis dels anys 90 i s'està discutint la redacció d'una Carta del Voluntariat, mentre que una part del debat britànic s'inclina més aviat per la contemplació jurídica dels drets i de les obligacions dels voluntaris.

La tradició llatina tendeix a una normativitat més gran. Encara que a França, amb la Llei de 1901 i a Bèlgica amb la de 1921, que donen personalitat jurídica als ciutadans que volen associar-se i ser reconeguts legalment, i on, a més, existeix la possibilitat de

l'associació de fet, la necessitat d'intervenir legalment, de nou sobre la realitat associativa no s'ha fet sentir, sinó és per regular altres tipus d'iniciatives, com les empreses amb finalitat social (Bèlgica) o les empreses d'inserció (França). En canvi, a Itàlia, si bé la Constitució (art. 31, 32, 34 i 38) estableix els drets socials i els de les persones en la perspectiva de la solidaritat política, econòmica i social, la conveniència de formalitzar la dinàmica del fenomen emergeix en els anys 80. De 1981 a 1989 s'aproven una quinzena de lleis regionals sobre el voluntariat. Després de set anys de discussió parlamentària, l'any 1991 s'aprova la Llei 266 que regeix per a tot Itàlia. Aquesta Llei no tutela totes les organitzacions, sinó les que decideixen registrar-se i treballar amb els serveis públics, excloent-ne els individus i el treball voluntari informal, però aclareix la situació de les organitzacions. A l'Estat espanyol, semblaria que el procés legislatiu corre paral·lel al de la península veïna. En el cas de Portugal, la regulació fonamental de les IPS (institucions privades de solidaritat social) va tenir lloc després que la Constitució democràtica reconegués els drets socials dels ciutadans. Darrerament, s'han normativitzat les relacions entre l'Estat i les IPSS, amb l'objectiu de regular els ajuts públics a les organitzacions privades. Ajuts que en aquest país arriben molt sovint a cobrir totalment les despeses d'aquestes dins de la perspectiva subsidiària que caracteritza la política social de Portugal.

En general, es pot afirmar com a tendència que el grau de finançament públic ha augmentat, sobretot el dirigit a les organitzacions que presten serveis. Ací reapareixen velles pors i reticències i noves dependències i colonialismes. La naixent importància del voluntariat, associat o no, atrau altres organitzacions sindicals, polítiques, religioses, i crea unes noves condicions de diàleg i negociació. La manipulació i el clientelisme, aquest darrer més accentuat en els països del sud d'Europa, no són solament riscos potencials, com també ho és el que sota l'argument de la major

eficàcia, mal.leabilitat i menor cost de la intervenció voluntària, s'hi amagui una progressiva desresponsabilització de l'Estat i, fet a fet, una menor qualitat dels serveis prestats als ciutadans. Per això, el debat sobre el control de la qualitat es converteix en un dels punts crítics de la relació entre el sector públic i el privat. La transparència, la paritat, les autonomies relatives entre ambdós, l'avaluació conjunta, esdevenen exigències d'una renovada articulació negociada i "partenarial" en què no es tracta únicament de repartir recursos més o menys escassos, sinó de fer efectius els drets socials i la participació ciutadana.

Però al mateix temps que es dona l'increment del finançament públic, també el voluntariat cerca noves fórmules d'ingressos. En molts països es produeix una major intervenció en la vida econòmica, sigui per la via de la venda de béns i serveis, del patronatge i l'"sponsorship", de l'autofinançament, en una perspectiva d'activitats socialment útils i d'autoajuda o en els milers d'iniciatives que s'experimenten a tot Europa. Les MAGS, la Banca Ètica i la Companyia d'Inversions Socials a Itàlia; la ADIE, la ACPN i la "Fédération des Cigales" a França; el TRIODOS a Holanda, Netweek Vlanderen a Flandes, OIKOS a Dinamarca, són alguns dels exemples en els quals el voluntariat actua com a activador de la solidaritat col·lectiva, com a mitjancer de l'aportació ciutadana, com a interlocutor de les entitats empresarials i financeres.

Fronteres mòbils

Si abans el voluntariat es caracteritzava per la seva "neutralitat" política i pel seu caràcter no mercantil -en el cas de França i Bèlgica la denominació és la d'associacions sense ànim lucratiu, i en l'anglosaxó la d'organitzacions no governamentals-, ara, a l'eixamplar el seu territori, les fronteres que el separaven de l'estat i del mercat es difuminen, es fan més permeables.

Aquest moviment s'inscriu en un clima prou estès a tot Europa, en el qual ni les solucions mercantilistes a ultrança ni l'hegemonia

de l'estat són possibles ni desitjables. Una part del debat sobre l'estat del benestar desenboca així en sortides mixtes, intermèdies, amb unes noves regles de joc entre les xarxes socials primàries, les organitzacions voluntàries, l'estat i el mercat. El llibre blanc i el verd sobre la política social europea van en aquesta direcció amb l'ànim de definir un model social europeu.

Cada cop més, les organitzacions voluntàries tendeixen a definir-se com a subjectes sociopolítics i econòmics, com a defensors dels interessos generals i com a generadores i prestadores de béns i serveis. Això suposa un nou tipus de relacions internes, entre elles, i externes, és a dir, amb l'Administració pública i amb els altres actors de la vida econòmica i social. Arreu d'Europa, més sovint a escala local que estatal, apareixen nous mecanismes de concertació, de "partenariat", entre les diverses agències de l'Administració pública, els empresaris, els sindicats i el moviment associatiu. Els plans de desenvolupament local, les iniciatives de creació d'ocupació i d'inserció, els projectes integrals els mecanismes d'ordenació estratègica de les ciutats i dels barris, demanen cada cop més la conjunció d'esforços de tots els actors implicats en un territori determinat. La majoria dels programes i iniciatives llançats des de Brussel·les estan passant de suggerir aquest tipus d'articulacions a convertir-se en una exigència. Així, amb més força on existeix una tradició "partenarial", a Gran Bretanya, a Bèlgica, a Irlanda i a Holanda per exemple, i amb menys en els països on les relacions entre els diversos actors són més distants, es constitueixen consells, comitès, plataformes de consulta, de disseny, de programació, d'implementació, d'avaluació, més o menys paritaris, en què participen les organitzacions voluntàries. En alguns països, l'àmbit d'aquesta intervenció supera l'àmbit local i es trasllada a escala regional, nacional i estatal. El Comitè de consulta específica integrat per la Comissió Europea, les organitzacions confederatives empresarials i sindicals, la Unió Europea d'Organitzacions Familiars i la Xarxa

Europea d'Organitzacions Voluntàries de Lluita contra la Pobresa i l'Exclusió, creat l'any 1992, en són un exemple en l'àmbit de la Unió Europea, que, d'altra banda, el Tractat de Maastricht reconeix el valor de les associacions voluntàries.

Aquesta nova i a vegades innovadora interlocució planteja molts reptes al voluntariat en general i a les organitzacions voluntàries.

Nous reptes, noves respostes

El primer dels reptes que es plantegen és el del canvi intern, tant en termes organitzatius com estratègics. En un món com el que es dibuixa, ningú no pot tenir el monopoli de res ni pot tancar-se sobre si mateix. Les organitzacions voluntàries han de demostrar la seva capacitat no solament de desenvolupar eficaçment les seves funcions, sinó també d'omplir-les de contingut, anticipant noves vies d'intervenció, experimentant noves fórmules organitzatives, demostrant la seva legitimitat com a interlocutors. Això significa trencar els estereotips i les velles imatges que es tenen dels altres actors. Obrir-se vers aquests obliga a repensar-se un mateix i estar disposat a aprendre dels altres en una cultura de la negociació que hauria de superar les antigues divisions, cada cop més anacròniques. La formació interna, una manera diferent de concebre la relació entre el voluntariat, més o menys professionalitzat, involucrat, dirigent o dirigit, són elements fonamentals d'un procés on la qualificació individual i col·lectiva és la pedra de toc.

El segon repte és el de la coordinació entre les organitzacions voluntàries. Aquestes no poden continuar ignorant-se mútuament o, pitjor encara, criticant-se, volent-se obrir camí a costa de les altres, tancant-se en una perspectiva corporativa. En aquest cas, les organitzacions voluntàries dels països del nord i centre d'Europa han demostrat una major capacitat d'articulació, que a vegades les pot fer caure en processos d'anquilosament i de burocràcia, però que els dona una major força negociadora. Tanmateix, aquesta necessària coordinació ha de respondre a la cultura emergent del voluntariat. Per això, els

fòrums, les plataformes obertes, la perspectiva confederativa, les xarxes, són les fórmules que progressivament s'imposen, ja que impliquen una menor estructuració permanent, un procés de decisió menys impositiu, una major diversitat.

El tercer repte seria el de superar l'àmbit local i el dels seus interessos específics per plantejar-se un pensament global i una acció transnacionals. Cada cop més, les condicions de treball i de vida dels ciutadans i ciutadanes depenen de decisions que es prenen a escala europea i multinacional. Per això, el repte de les organitzacions voluntàries, sense perdre les seves arrels territorials i les seves identitats culturals, que són les que les fan néixer i els donen la seva força i legitimitat, és el de situar-se en una cultura oberta. Això significa: 1) analitzar els processos locals i particulars en termes dels grans corrents que els travessen; 2) interessar-se per conèixer les experiències dels altres països; 3) tenir una informació periòdica i sistemàtica del que succeeix fora d'elles mateixes; 4) ser vigilants amb els impactes negatius (culturals, mediambientals, socials, econòmics) que produeixen les decisions que es prenen en àmbits majors; 5) ser capaces d'elaborar i aplicar projectes transnacionals amb altres organitzacions voluntàries; 6) esdevenir membres actius i crítics de les xarxes i associacions transnacionals, aportant-hi les seves experiències i la seva veu; 7) tenir l'aptitud de transferir els seus coneixements plantejant alternativament qualitativament i globalment significatives.

El quart repte, d'una llarga llista que podria allargar-se més, és el de respondre a una pèrdua de valors que han propiciat la competitivitat, l'agressivitat i l'individualisme imperants en els darrers quinze anys arreu d'Europa. El model d'un creixement econòmic desenfrenat, agressiu amb el patrimoni natural i cultural, amb costos molt alts des del punt de vista de les concentracions urbanes, del teixit social, de les relacions humanes i de l'aprofundiment de la precarietat i l'exclusió, ha tocat sostre. Les organitzacions

voluntàries tenen davant seu la tasca, a través de l'experimentació concreta, de demostrar que és possible desenvolupar un altre tipus d'economia i de societat respectuosa amb l'entorn, que no malbarati recursos, que sigui menys excloent amb els més febles i més diferents. En suma, que faci efectiva la solidaritat i la qualitat de vida.

Tasca complexa, difícil però viable. Tots hi tenim alguna cosa a dir i a fer!

Conclusions

1. Es constata el creixement del voluntariat i de les organitzacions voluntàries arreu d'Europa. Es tracta d'un creixement quantitatiu i qualitatiu: a) per la diversificació de les funcions més clàssiques (autoajuda, gestió de serveis, prestacions i equipaments, presa de consciència-reivindicació) i l'aparició de noves àrees (mediació, inserció, coordinació, avaluació, partenariat); b) pels canvis en la implicació i el compromís del voluntariat; c) per la nova relació amb el món econòmic i el de l'Administració pública; d) en suma, per l'aparició d'una nova cultura del voluntariat.

2. Aquesta dinàmica implica la creació de projectes transnacionals, de xarxes, de confederacions, que van constituint una incipient societat civil que comença a dibuixar-se a escala europea. La Unió Europea potencia aquesta trama creant fons, programes i iniciatives en els quals es demana una creixent interlocució del món voluntari organitzat. Els llibres blanc i verd de la política social i el Tractat de Maastricht reconeixen aquest paper.

3. En molts països, el voluntariat incorpora, encara que lentament i progressivament, els reptes organitzatius i estratègics que impliquen una actuació més enllà de les fronteres establertes, i obre nous espais d'interlocució, de coordinació, d'execució i de reflexió.

4. En vista d'aquest nou panorama europeu, cal que el voluntariat a Catalunya i les seves organitzacions en prenguin consciència plena pel que fa a la creixent importància econòmica, social, cultural

i política i a l'interès i la conveniència d'analitzar-lo i d'intervenir-hi.

Quant a les relacions i articulacions que fóra útil que establís el món del voluntariat a Catalunya en l'àmbit europeu, és important tenir en compte:

- a) La defensa de la pròpia identitat i l'obertura vers els altres, tot fent aparèixer les especificitats de la societat catalana, dels països del Sud i dels mediterranis.
- b) La paritat i la transparència de les relacions que cal establir.
- c) Una posició que alhora defugui pensar que tot el que fan fora d'aquí és millor i que tot el que fem aquí es pitjor. Tan negatiu pot ser la còpia sistemàtica com el fet de sentir-se víctimes dels estereotips externs i interns.

5. Malauradament, s'ha de constatar que des d'aquí tota aquesta dinàmica és poc coneguda i que només excepcionalment s'hi participa. D'això deriva, per al voluntariat i per a les organitzacions voluntàries, la necessitat de:

- Conèixer millor la realitat associativa a escala europea, com també les seves formes de coordinació i representació.
- Conèixer millor la situació del voluntariat en els diversos països europeus.
- Conèixer millor els fons, els programes i les iniciatives de la Unió Europea on poden intervenir les persones voluntàries i les seves organitzacions.
- Conèixer millor els projectes transnacionals ja existents on operen els voluntaris i les seves organitzacions.

6. Com a conseqüència de tot això, cal crear mecanismes i fluxos informatius que permetin aquest aprofundiment i coneixement, alhora que cal assolir que aquesta informació sigui transparent, circuli al més ràpidament possible, arribi a temps i permeti, al seu torn, l'elaboració de projectes o la participació en altres projectes formulats fora d'aquí.

7. En aquest sentit, cal fer pressió perquè les institucions i els organismes europeus que treballen a Catalunya, com també les institucions i els organismes catalans públics i privats que treballen en la perspectiva europea, tinguin present el món del voluntariat i, en conseqüència, facilitin informació, creïn plataformes de concertació i dissenyin conjuntament les estratègies que permetin una major presència del voluntariat català i de les seves organitzacions en l'àmbit europeu.

8. Cal desenvolupar al màxim tots els processos de formació i qualificació del voluntariat i de les seves organitzacions, incorporant-hi continguts lligats a la dimensió europea en la perspectiva de potenciar la seva participació en aquest àmbit.

5. EL VOLUNTARIAT SOCIAL

Jo diria, després d'haver saludat alguns de vosaltres, que venir per part meva a parlar del voluntariat social aquí és quasi una gosadia, tota vegada que molts de vosaltres en sabeu més que jo, i me'n podríeu donar lliçons. Molts de vosaltres exerciu de voluntaris, esteu al peu del canó, esteu a la trinxera. I, per tant, podríeu donar lliçons del que és el que vol ser el voluntariat social.

Jo, el primer que em preguntaria seria: avui, a les darreries del segle XX, quan la tècnica, a través de la mecànica, de la informàtica, de la robòtica, està dominant tot i estem avançant a grans trets tot el que és la cultura, i el fer i la sociabilització de la societat, avui, encara té validesa parlar de voluntariat social?

Algú ha dit que el voluntariat social és una utopia. És una qüestió irrealitzable, alguna fita inassolible, perquè voler resoldre els greus problemes de marginació que té una bona part de la nostra societat a través de l'acció voluntària és una quimera. Jo diria, en contestació a això, que el voluntariat social és una esplendorosa realitat.

És cosa d'excèntrics, el voluntariat social? Doncs també us diria que tothom qui pensa, tothom qui posa seny, tothom que se sent responsable, qui se sent d'aquesta gran família que és la humanitat ha de ser forçosament voluntari social si és conseqüent amb el que creu i amb el que pensa. Per tant, no és cosa d'excèntrics. No és una utopia, perquè és una realitat que la palpem i que la vivim quasi cada dia.

Només cal poder-vos dir que a Catalunya, en aquests moments, 180.000 persones estan actuant dins del voluntariat social. I tot i que no estem a l'alçada del que poden ser altres països, estem bastant endavant, i estem avançant en aquest terreny.

Jo deia fa un moment a un dels que esteu aquí que el que ens convé ara és recuperar la plena intervenció de la joventut en el voluntariat social. Hi va haver un moment en què la joventut dominava total i absolutament l'acció social voluntària. Actualment, gràcies a la irrupció de la gent gran jove, de la gent gran amb energia i dels adults -els joves s'han quedat una mica estancats dintre del voluntariat social-, doncs jo el primer que demanaria seria que la joventut doni un pas endavant i s'hi posi del tot.

Però per què és necessari, el voluntariat social, si ja paguem impostos? No haurien de resoldre aquesta qüestió les diferents administracions?

Jo penso que el voluntariat social no és pas una mà d'obra barata. De cap manera. Ni ho és ni vol substituir mai el que fan els professionals. El voluntariat social és fonamentalment una complementarietat del que fan les administracions, que no arriben a tot arreu, perquè hi ha una sèrie de serveis que no es poden posar en nòmina, com vosaltres sabeu. No es pot contractar una persona perquè escolti, perquè estimi. Això ha de sortir de dintre. Aquest és el voluntari: el que dóna la resposta.

El voluntariat social és el complement de la feina que fan els professionals. És el complement dels diners que destina la societat a resoldre els problemes de marginació. És també el complementari de les

descobertes de necessitats que s'ignoren: el voluntariat social que està a prop del necessitat és el que descobreix formes noves per resoldre aquelles necessitats que no estaven apuntades, que no figuraven classificades.

També és el potenciador de noves professions: vosaltres sabeu que fa uns anys, per exemple, la professió d'assistent social no existia: eren persones que feien una assistència social voluntàriament. El voluntariat ha donat carta de naturalesa a algunes professions.

Però també és la resposta de la societat que vol contribuir, que vol participar, que vol ser present a millorar el país, a millorar la qualitat de vida d'aquells que viuen al costat nostre. El voluntariat social és la participació individual en una feina col·lectiva: dóna aquesta possibilitat.

El voluntari social, quan entra, quan ve al voluntariat, ve fonamentalment per donar, no pas per rebre. Això es porta a dintre, la gratuïtat aquesta de què ens parlava aquest matí el pare Estradé. I aquest és l'objectiu, aquesta és la finalitat per la qual hom ha d'entrar dintre del voluntariat: per donar, per donar-se. El que no vagi amb aquesta intenció que no vingui al voluntariat. Però jo us asseguro que el que ve amb aquesta intenció al cap de poc temps comprova, com també haureu comprovat molts de vosaltres, que rep més del que dóna.

Moltes vegades aquells que són tinguts com els alumnes, els que han d'aprendre del voluntari, en resulten mestres, i són els que ensenyen moltíssimes de les coses que nosaltres no sabíem on anar a aprendre.

Tinc aquí, per exemple, una vivència escrita per una voluntària, que diu: "Visc en un barri benestant de Barcelona. Al peu de casa, al carrer, hi viu, hi dorm, hi pidola, hi és, un jove drogaaddicte. Tota la gent del barri li parla. Li oferim feina. I ell diu que primer vol una casa. Li diem que sense feina no podrà pagar la vivenda. Un dia,

després d'uns quants anys de viure així, al carrer, em demana que l'ajudi. Em diu que és drogaaddicte i que vol sortir-se'n. M'hi aboco a totes les necessitats i aconseguim una pensió, menjar i tractament. Té problemes amb la Justícia, però entre tots, entre tot el veïnat, ho anem superant. I així passa gairebé un any, fins que un dia trenca el tractament, torna al carrer i ell diu que vol viure com al principi. Però no és ben bé així, no és ben bé com al principi, que viu ara, perquè no és igual per a mi ni per a tots els que l'hem ajudat, i tampoc és igual per a ell. Tots ens hem enriquit. Els que per mi el van ajudar diuen que m'ha estafat; se senten defraudats, perquè després de tot el que hem fet ha tornat on estava. Però jo -diu la voluntària- no em sento estafada, perquè no vaig fer cap contracte amb ell. Li vaig donar el que em demanava, gratuïtament i lliurement. I a ell li pertoca tot allò que ha rebut de mi i dels altres. Jo no li he de passar comptes d'allò que és seu. Però els asseguro que ell no està com abans, no està com al principi, perquè ara està enriquit. I tot allò que li hem donat és cosa seva. El fer-ne o no fer-ne ús, de la riquesa rebuda, és cosa d'ell. Però entre ell i el veïnat s'ha trencat un gel: abans hi havia una distància; ara ens coneixem millor. Semblem de la mateixa família. D'entrada, hem compartit la riquesa. Ja no hi ha tanta desigualtat entre ell i jo. Ell m'ha ajudat a anar cap endavant, a descobrir un nou món. I ell, amb el que ha rebut, en farà el que cregui oportú, perquè és lliure".

Jo penso que a vegades els voluntaris ens podem plantejar: som útils, de debò, si no es resol el problema? Val la pena, el voluntariat, si després de tant de temps resulta que les coses tornen, com en aquest cas, al principi, tornen a estar igual que estaven?

Jo penso que no som nosaltres, els voluntaris, els més indicats per a valorar-ho. Malgrat puguem estar segurs que la nostra voluntariat és la de tirar aigua en un pou sense fons, sense esperar ni que es mulli. La nostra feina, el nostre desig de millorar la societat, és

posar aquesta millora allà on convingui sense esperar-ne resultats. Perquè no venim a buscar res: venim a donar.

Per saber si és efectiu, si és efectiva l'acció del voluntariat, hauríem de preguntar-ho al persona atès, hauríem d'avaluar el grau d'integració assolit per les persones marginades que han tingut la sort de topar amb un voluntari.

Jo diria que, en tot cas, s'ha demostrat la utilitat del voluntari a detectar necessitats -que moltes no les descobrien-, a denunciar injustícies socials, a exigir que cadascú ocupi el lloc que li pertany, tant els que estan a dalt com els que estan a baix; que cadascú tingui dret a ocupar el lloc que li correspon, i que aquell que té responsabilitats en respongui.

Però si volem també tenir alguna resposta, també tenim una vivència. Jo tinc aquí un testimoni viu. Diu: "Un dia, un home, quan tenia 14 anys recollia papers i menjava de les deixalles de les escombraries... Aquest noi, de tant en tant, escoltava les explicacions que li feien uns voluntaris que els caps de setmana els reunien fent esplai amb ells (amb aquests nois que anaven pel carrer recollint papers). Un d'aquests nois, quan ja era un home fet i dret, es va trobar amb un d'aquells voluntaris i li va dir: "Aquella llibreta on anotàvem els resums de les explicacions que ens fèieu, te'n recordes? Doncs la meva dona i jo la llegim cada dia". Vol dir que moltes de les feines que feu, que fan els voluntaris, no cauen en el buit, sinó que els resultats no els veiem, però hi són. El pou aquell on hem de tirar aigua es mulla, es va omplint, malgrat que per la profunditat que té no en veiem ni l'aigua quan mirem pel cap del pou.

La necessitat que viu el món d'avui és una crida sense paraules, és una crida de la qual el voluntari viu dos vessants:

D'una banda, la necessitat existent en la societat. Vosaltres sabeu que un terç de la població del món pateix encara, encara avui, en aquest món, en aquestes darreries del segle XX, en aquest món supertècnic, encara avui pateix l'exclusió social. Un terç de la

població mundial no té el suficient per a viure dignament. Per tant, aquesta necessitat existeix. Aquest és un dels vessants que viu el voluntariat, aquí i arreu del món.

D'altra banda, el voluntariat viu una altra necessitat: la necessitat que té la pròpia persona de donar-se. Aquesta força interna que ens diu que hem de compartir, que ens diu que ens hem de donar, que ens diu que hem de ser sociables, que hem de conviure amb els altres, i que el que tenim és per a administrar-ho, no pas per a gaudir-ne exclusivament.

Però si la necessitat és una crida sense paraules, el voluntariat és una resposta sense soroll. El voluntari és normalment una persona convençuda del que fa. Per tant, no cerca ni publicitat ni recompensa.

En una ocasió hi va haver un fet que el vaig viure directament. Un periodista d'aquí a Barcelona, d'un gran diari que es publica aquí a Barcelona, volia fer un reportatge sobre una exposició que s'inaugurava la protagonista de la qual era una gran disminuïda, una noia que té menys de 30 anys i que des dels 17 viu a l'UVI. Aquesta noia pinta molt bé amb lo boca; ha après a pintar gràcies... Bé, gràcies a un grup de voluntaris que hi van sovint ha après a fer moltes coses, però entre elles, a pintar. I aquell dia inaugurava una exposició, una exposició de pintures seves. I quan li preguntaven a la pintora com era que ho feia tan bé, ella deia que tot allò era gràcies a una voluntària que li havia ensenyat, que hi havia anat, que l'havia estimada i havia fet per ella el que no havia fet ningú mai. Aquella voluntària era la que havia fet possible el miracle d'aquella exposició. Naturalment, el periodista va voler enregistrar immediatament una entrevista amb la voluntària, que estava, naturalment, allà, en aquella exposició. La voluntària s'hi va negar en rodó. Va dir que ella feia la feina aquesta per aquella noia, per la pintora, no pas per sortir als diaris. Que si volia, posés el que volgués, però sense noms, ni fotografies. I així va ser. Això és un fet real que passa a

la nostra ciutat, i aquells qui podeu estar interessats a conèixer el cas us el podré detallar quan vulgueu.

Del voluntariat, se'n sent parlar potser més que abans de l'any 92. Vosaltres sabeu que el voluntariat social ha existit des de sempre, i aquí a Catalunya des de fa moltíssims anys. Potser podríem dir que el segle d'or del voluntariat va ser el segle XIX. Però sí que és veritat que fins l'any 1985 els polítics, els homes de pes en el món, no van donar carta de naturalesa al que estava fent el voluntariat. L'any 1985 els tres fets, que molts de vosaltres ja coneixeu, perquè els hem repetit a bastament (l'aprovació per part del Consell d'Europa d'una recomanació, l'aprovació d'una declaració per part de l'Assemblea General de les Nacions Unides i, finalment, el mateix any 85, l'aprovació de la Llei de serveis socials pel Parlament de Catalunya), van donar carta de naturalesa al voluntariat.

Però fins i tot amb aquesta carta de naturalesa jo recordo haver fet una enquesta pel carrer -seria l'any 1986- preguntant a les persones que trobàvem: "Vostè sap que és, un voluntari?. Més del 90 % de les persones deien: "Sí, un que va fer la mili abans d'hora". Tot el que se sabia del voluntariat era això: el voluntari era el que anava a fer la mili voluntàriament, abans d'hora; feia uns quants mesos més i prou.

Potser sí que des dels Jocs Olímpics se'n sent parlar més, del voluntariat. Jo diria que també hi va tenir a veure alguna cosa quan l'any 1989, i ja des del 1986 en gestació, es va crear la Federació Catalana de Voluntariat Social, gràcies a l'esforç de moltes associacions. Vam començar 44 associacions l'any 1989, signant la carta de naturalesa, la carta de naixement, de la Federació Catalana de Voluntariat Social. Avui estem treballant amb 540 associacions a Catalunya.

És clar, que es coneix més, el voluntariat. Els Jocs Olímpics hi han participat, hi han posat el seu gra de sorra. També penso que la

Federació i totes les associacions, cadascuna en el seu àmbit, hi ha fet la seva cosa.

Jo diria que el voluntariat social d'abans a ara ha guanyat moltíssim. Ara, a finals del segle XX, és menys assistencial que abans: és més format, està més organitzat. I penso que el voluntariat social d'avui també és responsable, i es disposa a fer front i a ajudar a pal·liar els tres grans reptes que tenim per al segle XXI. El segle XXI realment ens presenta tres grans problemes, per sobre de tots els altres, tot i que els altres també són importants: la sida (els afectats de la sida), la gent gran (que cada vegada n'hi ha més, i cada vegada és més jove) i la immigració. Són els tres grans reptes que té el voluntariat i als quals ens hem de disposar a fer front.

Però el voluntariat, si és una acció puntual, no es pot dir voluntariat. Malgrat que es faci voluntàriament. El voluntariat que es fa per lliure no és voluntariat. La senyora del tercer segona que acompanya els quatre nens de l'escola que van a la mateixa escola del seu fill, és evident que fa un acte voluntari: potser interessat, a canvi d'una contraprestació, perquè un dia a la setmana ella no hagi d'anar a portar el seu, i l'hi porti una altra veïna. Però no per això forma part del voluntariat: és simplement bon veïnatge. Hem de saber distingir.

El voluntariat no és només fer el que es pugui a estones perdudes i només amb bona voluntat. Jo diria que el voluntari, sobretot, és el prendre consciència, responsablement, d'una actitud de servei, de lliurament, de disponibilitat vers la societat. Es pot fer un acte puntual de voluntari, però per a estar en el voluntariat s'ha de tenir aquesta actitud de servei, d'entrega, de disponibilitat.

Aleshores és quan entenem que compartir, que posar en comú, que unir esforços és necessari per a aconseguir qualsevol fita. És per això que fa falta l'associacionisme. És per això que fan falta les associacions. Perquè ens hem d'unir, ens hem d'agrupar. Hem de posar en comú els esforços.

Catalunya és un país ric en associacions. Més de 26.000 entitats estan enregistrades pel Departament de Justícia com a entitats sense finalitats lucratives: 26.000 entitats. Està clar que algunes es van registrar i després ja no existeixen, però vosaltres sabeu el que suposa això d'interès a posar en comú, a agrupar-se, a unir esforços? Les associacions faciliten la participació del poble en la realització del país. Per això em sembla lògic que la Generalitat digui que la gent és la força de Catalunya, perquè estem, qui més qui menys, tothom està associat. I els que no ho estan hem d'aconseguir que ho estiguin, perquè el voluntariat és cosa de tots. Perquè si realment som tots com membres d'una gran família no podem permetre que el 80 % d'aquesta família ho passi malament, mentre el 20 % està gaudint de totes les riqueses o de tots els recursos.

La realitat avui és que a Catalunya, vist des de la Federació Catalana de Voluntariat Social, que com sabeu és un ens privat que el que fa és agrupar i representar entitats privades, fa cinc anys que està al servei del voluntariat social amb dos objectius molt concrets: ajudar les entitats de voluntariat social que tinguin tots els voluntaris que necessitin en les millors condicions possibles..., i penso que aquelles associacions que estigueu aquí representades i que necessiteu voluntaris, que ho digueu, perquè tots junts intentarem trobar-los. Em sembla que aquí, entre vosaltres, hi ha el representant d'un grup d'uns 30.000 joves (concretament, de la Universitat de Bellaterra; per això són 30.000, que és el que hi ha, més o menys), i allà es muntarà a partir del mes que ve una oficina del voluntariat per oferir la participació dels estudiants en el voluntariat; però convé que els que s'ofereixin trobin feina. Nosaltres, en aquest moment, com a Federació Catalana de Voluntariat Social, tenim uns 7 o 8 folis on quasi cada ratlla és una ocupació segura per a un voluntari; pot triar entre dedicar-se a infància maltractada, a gent gran que viu sola, a drogaaddictes, a malalts de sida, etc.

Penso que la Federació, en aquests cinc anys, ajudant les entitats i convidant la societat a viure de cara als altres, està fent una bona feina. Jo us convido a... obrim aquesta feina, us convido a participar en aquesta feina, i obrim aquesta feina a tothom qui hi vulgui participar.

Tenim dos programes, entre molts altres, que són potser un tant originals. Un d'ells és el programa *Cons*, que en diem nosaltres, que és el programa de conscienciació. Ens agradaria conscienciar, o reconscienciar, el voluntari i aquells que no siguin voluntaris i ho puguin ser, perquè entenguin clarament que una manera d'enriquir-se a un mateix és donant-se als altres. Com més et dones més tens. Aquest programa, *Cons*, té la intenció d'editar properament, probablement el més vinent, dins del primer trimestre segur, hem fet 10 llibrets petits sobre 10 valors. Creiem que els valors de la persona s'han de revitalitzar, s'han de propagar, s'han de difondre. Són 10 llibrets que van principalment dedicats a educadors o a persones que es dediquin a transmetre aquests valors. Jo us convido que quan surti això mireu d'ajudar-ne a fer una bona difusió.

Tenim un altre programa, que és el programa *Guanyem-hi tots*, que és un programa que té una fita utòpica: pretén donar un pas més en la societat d'avui. Nosaltres tenim ara, al costat del voluntari social, penso jo, tots els polítics. Els polítics ja saben que la seva part de responsabilitat en la marginació que viu una bona part de la nostra societat és responsabilitat seva. Nosaltres diem que el primer responsable moltes vegades és el propi marginat, moltes vegades: que no ha volgut estudiar, que no ha volgut fer això, que no ha volgut fer allò. Potser el gran responsable, potser, en alguns casos, pot ser la família; pot ser. Però el tercer esglaó ja toca els polítics, que han de programar per a tota la població, i no només per a una part.

Però atenció, que la quarta part ens toca a tots. Tots en som responsables, tots som corresponsables del que passa al món. Per tant,

tots tenim l'obligació de fer quelcom, de fer alguna cosa, per a ajudar a resoldre això. Nosaltres hem de posar el nostre gra de sorra.

El ventall d'associacions que treballen amb la Federació està fent una bonica feina, també. Vosaltres ho sabeu, perquè molts de vosaltres en sou part. Està clar que el voluntariat social tracta només amb persones marginades o amb mancances bàsiques. Per això els sectors que nosaltres tenim són els de disminuïts, el de gent gran, el de reclusos, el de malalts, el de persones soles, el de drogaaddictes, el d'infància maltractada, el d'immigrants, els de sense sostre, els pobres, el Tercer Món. I ara penso aquí, em ve a la memòria, un grup de voluntariat social que s'ha format dintre de la presó de Quatre Camins. És interessant, això: els interns de la presó ajuden els altres interns, fan de voluntaris socials. Hem fet ja quatre cursos dintre de la presó per a voluntariat social. Aquests dies estan celebrant el Dia Internacional del Voluntari, també.

També, amb la Federació, hem mantingut relacions amb totes les institucions públiques, principalment amb la Generalitat, amb la qual ens entenem molt bé; amb els ajuntaments, amb els quals ens entenem força bé, sobretot amb alguns, com el de Barcelona i el de Girona, i algun altre (encara en queden molts, per això, que no ens obren prou les portes); també, amb les diputacions ens entenem bé, no pas amb totes, però amb algunes sí.

La Federació també està col.laborant amb la resta de l'Estat, amb tot el que es fa de conjunt. Amb la Plataforma para la Promoción del Voluntariado en España, que radica a Madrid, hi col.laboren, per estendre les coordinacions so les plataformes o les federacions en les diferents autonomies. També mantenim una estreta i constant relació amb cadascuna de les comunitats autònoms; fins i tot fem una publicació trimestral adreçada a la resta d'Espanya.

Però també col.laborem amb Europa. A través de la Federació Catalana de Voluntariat Social ens hem compromès a ajudar a portar la Secretaria Executiva de l'Association pour le Voluntariat en Europe,

l'AVE, una associació que té un àmbit de tot el continent i que interessa tots els països d'Europa.

A través d'aquesta associació europea, i promoguts des de la Secretaria Executiva, que radica a Barcelona, i en la qual la Federació hi té una col.laboració eminent, estem posant en marxa quatre programes. Hem creat la Universitat Europea del Voluntariat, que és una universitat itinerant i estacional que el que fa és anar a explicar, principalment als països on el voluntariat està encara més estatalitzat, més dirigit des de l'Estat, doncs a anar a explicar com ens ho fem aquí per tenir el suport i l'amistat i el reconeixement de les administracions per continuar essent lliures i essent nosaltres, els privats, els que funcionem. Aquesta universitat té prevista una sessió a Roma, una altra a Lió, perquè hi participin els dirigents, els directius de la Comissió Europea, i té prevista una primera sessió als països de l'Est, a Budapest, que serà probablement la primera setmana d'octubre.

Un altre programa que té en marxa l'AVE, i en el qual col.labora la Federació, és el dels Grups Universitaris de Recerca, els GUR,. En aquest moment, 15 universitat de diferents llocs d'Espanya i d'Europa (per descomptat, totes les universitats catalanes) participen en la creació d'uns grups universitaris de recerca, que són grups que estan formats per unes 10 persones, entre les quals hi ha un catedràtic o un professor, alumnes i voluntaris, fins i tot externs a la universitat, que la seva funció és estudiar un tema concret. Aquests temes, en aquest moment, són dos: s'està estudiant d'una part quin és el mapa universitari, quants són els universitaris que participen en el voluntariat social, o quants voluntaris socials són universitaris; i d'altra part s'està estudiant el voluntariat social i l'economia social, a fi i efecte de donar resposta al Llibre Blanc del president de la Comissió Europea, Jacques Delors, el que era president fins fa poc, en el qual es plantejava la necessitat de crear 3,5 milions de llocs de treball a Europa en els propers anys. Aleshores, quina és la

resposta que des de la universitat, des del voluntariat, es veu en aquesta proposta del president Delors?

Aquest és un treball que es farà durant aquest curs i el vinent, i el juny del 96 es pensa, si és possible, fer un estudi comparat entre els diferents estudis de les diferents universitats i si és possible, doncs, publicar-ho.

Un altre programa que està en marxa per l'AVE, en el qual la Federació col.labora, i l'INCAVOL també n'és una peça bàsica, és la creació del Centre Europeu de Dades, que es fa a Barcelona, a la Universitat de Barcelona, que és un centre per a reunir totes les dades que hi hagi sobre voluntariat, tots els estudis que s'han fet arreu del món sobre voluntariat, quins són els resultats que s'han obtingut, quines són les conclusions a què s'ha arribat i quins són els llibres que hi ha publicats sobre el voluntariat i sobre la població atesa pel voluntariat. Estem reunint les dades que hi ha de tots els centres que hi ha a Europa, com és el d'Amsterdam, i el de Londres, el de Roma, el de Lucca (també a Itàlia), el d'altres països i el nostre, i el del País Basc, i el del País Valencià. Aleshores, tot això ho estem reunint, i d'aquí a poc totes les associacions i tots els voluntaris de les associacions federades podran disposar d'un carnet que els donarà accés que a través de 160 universitats europees es pugui accedir a tota la informació que, sobre voluntariat, hi haurà en aquest centre de dades.

Finalment, també fem una publicació, quatre números l'any, *l'AVE-Connexion*, que és una publicació que explica en català i en francès quines són les activitats, les agendes que hi ha previstes, i quin és el resultat dels actes que s'han fet en diferents llocs.

També tenim relacions amb altres ens europeus, com és el Volonteurope, que és una organització de formació per a voluntaris; com és el CEV (el Centre Europeu de Voluntariat), que és el que agrupa els centres nacionals; i amb una organització mundial, que té la seu a Melbourne, que les IAVE, que és la Internacional Associació de l'Esforç

Voluntari, i que realitza una trobada cada dos anys, amb la qual, vosaltres, a través de la Federació, i tots els voluntaris de Catalunya, hi poden estar connectats.

També estem en relació amb la Comissió Europea, finalment. Però a la Comissió Europea trobem a faltar que tinguin algun programa pel voluntariat: té programes per a estudiants, té programes per a disminuïts, té programes de diferents accions, de diferents vessants, i nosaltres estem a punt de reclamar, de demanar... estem buscant els mitjans per a aconseguir algun programa en favor del voluntariat.

Jo penso que tot això és una mica la resposta al plantejament que ens demanàveu: quina era l'organització, quin és l'associacionisme del voluntariat, del voluntariat social, quin és el paper del voluntariat social en aquest moment, del voluntariat social de Catalunya. A través de la Federació, la visió que en tenim és la que us he donat. Moltes gràcies per escoltar-me, i perdó si m'he estès massa.

6. EL VOLUNTARIAT COMUNITARI I CULTURAL

M'han demanat que parli del voluntariat comunitari i cultural, del paper del voluntari. Organització i associacionisme.

Si bé intentaré sortir de l'experiència concreta, em situo des d'un centre d'animació sociocultural de Barcelona ciutat, amb subratllats especials en les dimensions comunitàries i culturals.

En primer lloc plantejem-nos: parlem tots de voluntariat, social, comunitari, cultural, ambiental... què vol dir això?

Cada època té les seves *forces socials*, que sorgeixen de la pròpia realitat.

"Els processos socials tenen els seus propis dinamismes que impulsen la marxa de la història". Ellacuria

Aquest caràcter obert, dinàmic i processual de la realitat permet que el voluntari s'arrelhi a processos estructurals i dinamismes històrics de la nostra època.

En la societat postindustrial, la producció ha perdut la força necessària per a configurar els rols socials i les expectatives personals. *L'ocupació substitueix progressivament la producció.*

Les etapes que tradicionalment es consideraven improductives recuperen el seu potencial per les activitats si es mostren cada dia més apropiades per les ocupacions socials. Els *infants, els joves i la gent gran* obren d'aquesta manera, noves oportunitats a la societat i contribueixen decididament a configurar un nou cicle vital que ja no està presidit per la centralitat de la producció, potenciant la capacitat de desenvolupar noves activitats.

El cicle vital ha conegut en la nostra època una profunda i radical transformació que obre noves oportunitats socials per a l'exercici de l'acció voluntària.

D'altra banda, és decisiu per la sort històrica del voluntariat el procés polític que ha consagrat la participació ciutadana com a pilar bàsic de la convivència.

"La participació des de la perspectiva del desenvolupament humà s al mateix temps un mitjà i un fi: ajuda a elevar al màxim l'aprofitament de les capacitats humanes i a més constitueix un mitjà d'elevar els nivells de desenvolupament social i econòmic, alhora que permet a la gent realitzar el seu potencial com un fi per al seu desenvolupament."

(Informe sobre el desenvolupament humà, 1993)

L'ideal participatiu forma part dels dinamismes sociopolítics del nostre temps i ha estat consagrat com un dels objectius del desenvolupament, la participació és un fi en si mateixa, és un valor en si mateixa.

L'extensió de la participació com quelcom valuós en si mateix, no sols denota un tarannà personal, sinó la seva ampliació a tots els àmbits: des de l'escola a la fàbrica, des de la família a les esglésies, l'amistat... L'increment del voluntariat respon a aquest dinamisme participatiu, que posa al nostre abast el destí personal i col·lectiu.

Des d'aquí parlem d'un voluntariat que treballa en àrees diferents: social, cultural, comunitària, etc. però que té una mateixa direcció: la transformació social.

Vull assenyalar uns elements de força del voluntariat, que són especialment significatius en aquest voluntariat comunitari i cultural, i en la seva repercussió associativa.

1. El voluntariat és sobretot *un expert en humanitat*. Aquesta és la seva força: el superàvit d'humanitat, de factor humà. A més, en les seves dues formes: personal i col·lectiva.

2. El voluntari modern comença a descobrir *la força de l'organització*, no importa de quin tipus de voluntari ni de la seva tasca. Es tracta d'ésser un equip humà, agent de canvi i transformació.

En les organitzacions de voluntaris resulta decisiu el que es fa, mentre que una família o una comunitat es formen entorn al que són.

Les associacions i les entitats que treballem en la creació de teixit associatiu responem en part al que es fa i alhora ens trobem entorn al que som.

3. La gran originalitat del voluntariat és *posar voluntat a l'acció i acció a la voluntat*. Així es reconeix la centralitat de les capacitats humanes i el caràcter subjectiu dels recursos.

4. L'acció voluntària, nascuda del caràcter canviant de les necessitats humanes i de l'intens canvi social, està oberta sempre a processos futurs d'innovació i experimentació, de forma que s'insereixi sempre en la tradició renovadora que es dona en l'àmbit social.

El voluntari està vinculat a la innovació. L'obertura, la flexibilitat i la sensibilitat vers les noves demandes socials són els seus elements principals.

5. La comunicació s'ha convertit en el paradigma de la nova cultura, i, alhora, en la seva paradoxa: vivim en una societat de la informació ràpida i fàcil, on la comunicació és un valor que ha rellevat als valors del progrés i la raó.

El voluntariat comunitari i cultural es fa fort com a promotor de l'acció comunicativa, i fa seva la capacitat de *convivre*, d'acompanyar-se els uns als altres, d'arribar a més alts nivells de comprensió.

El voluntariat està cridat a descobrir que la comunicació és el primer resultat de la solidaritat i la condició necessària per a la seva fortalesa.

6. Les organitzacions voluntàries tenen avui una presència pública inequívoca:

- La seva autonomia respecte d'altres instàncies que les fa presents públicament.
- Capacitat d'autoorganització: unir-se, connectar-se, crear plataformes, assenyalar direccions conjuntes.
- La capacitat d'articular-se és significativa.

Avui la nostra societat necessita xarxa de grups organitzats, d'associacions per a la reconstrucció social.

Ara bé, no podem oblidar els elements que aporta la post modernitat i que afecten a l'associacionisme i al voluntariat.

La cultura post materialista ha servit d'important suport per al renaixement de l'activitat voluntària. L'acció voluntària està vinculada avui a la vigència cultural de la comunicació, la relació, l'amistat, la bondat, etc.

En el clima postmodern, l'impuls participatiu no s'orienta vers el fenomen associatiu. Les xarxes d'amistat on domina la regla de proximitat, s'imposen per sobre de les organitzacions solidàries. Una

mena de *neo-tribalisme* que no vol reconèixer-se en cada projecte polític, o que es resisteix a inscriure's dins d'una finalitat, i té com a única raó d'ésser la preocupació per un present viscut col·lectivament, se situa a l'altra banda d'una acció voluntària.

Hi ha doncs una mena d'amenaça cultural que cau sobre l'associacionisme i sobre el voluntariat. Els valors de l'autonomia i de la llibertat creixen en un moment d'augment de l'individualisme, que en última instància es desplaça vers la *tribu o petit grup comunitari*.

El voluntari en aquest camp és un animador, un facilitador dels processos d'intervenció sociocultural.

El seu paper és vetllar per:

- la participació activa i el compromís personal,
- l'adhesió lliure als objectius i l'elaboració dels mitjans per a aconseguir-los
- la presa de consciència sobre la pròpia realitat i la del propi entorn
- les relacions interpersonals positives
- l'adaptació a l'evolució de la societat
- la pròpia autonomia i el respecte als valors dels altres
- la comunicació i les relacions amb altres col·lectius.

Pot ésser voluntari tothom, en el marc comunitari i cultural?

Quines qualitats i condicions són necessàries?

1. Capacitat d'infondre vida, ser un mateix amb tota la seva realitat.

2. Mística i vocació de servei, implica unes relacions interpersonals sobre mediacions, sense manipulacions. Sensibilitat davant les necessitats de l'altre, acollida cordial a tots.

3. Capacitat per a motivar, el voluntari realitza una tasca d'animador que motiva, que mou a la participació dinàmica en les activitats culturals i en l'acció col·lectiva.

4. Capacitat per relacionar-se, de donar confiança, de destensar situacions de conflicte.

5. Sentit de l'humor, per potenciar les dimensions lúdiques de les persones.

6. Maduresa emocional, cal ésser conscient que ens movem en realitats humanes on la cooperació i el conflicte es creuen de forma permanent.

7. Fortalesa i constància davant les dificultats, que comporta tota tasca d'acció social i cultural, per les actituds de les persones, i per les dificultats de les pròpies activitats proposades.

El fenomen associatiu a Catalunya

El fenomen associatiu a Catalunya va sorgir de l'agrupació voluntària de persones unides lliurement per a aconseguir uns objectius que transcendien les possibilitats individuals. Els mitjans han anat variant en cada època històrica.

Sorgeixen segons les necessitats, i volen donar resposta. Sens dubte, l'associacionisme català està determinat per la seva història i per les seves institucions.

Un important exemple és l'aparició a mitjans del segle XIX dels ateneus, amb l'objectiu de millorar el nivell cultural dels associats, mitjançant conferències, cursos, seminaris. Es creen biblioteques i hemeroteques de relleu, existents fins als nostres dies.

1860, Ateneu Català; 1872, Ateneu Barcelonès

1859, Centre de Lectura de Reus

Són institucions de caràcter cultural, artístic, científic i literari, però essencialment compleixen una funció d'espais de trobada que fomenten altres moltes formes d'associacionisme: de lluita reivindicativa, de previsió social o d'ocupació del temps lliure.

Tenim una important xarxa associativa durant la Segona República: ateneus, casinos, cooperatives, orfeons, etc.

Al llarg de la història s'han creat associacions per assolir objectius més diversos: econòmics, socials, polítics, culturals,

religiosos, d'ajuda mútua, etc. Aquest fet ha proporcionat una experiència on es recolzen les noves formes d'associacionisme. Formes diverses d'un mateix fenomen en moments històrics diferents.

No es pot parlar d'associacionisme sinó des de la diversitat. És l'orientació política, ideològica, personal, ètica, etc. de les persones que formen l'associació, el que dóna caràcter i particularitat a cada fet associatiu.

- - - - -

- En molts sectors i ambients culturals parlar de voluntariat ve de nou, sona estrany: el treball desinteressat i gratuït en les associacions culturals no ha estat denominat d'aquesta manera. Pel fet de ser soci d'una d'aquestes entitats culturals un no pot ser considerat voluntari. Però és cert que hi ha molt de voluntarisme i de voluntariat en el món associatiu cultural: des de les persones que gratuïtament assumeixen l'administració i la gestió de les organitzacions culturals, fins a un elevadíssim nombre de membres actius que fan una estimable aportació a la comunitat.

- Elevat nombre d'entitats no lucratives que treballen en l'àmbit cultural (multitud d'associacions, ateneus, fundacions, etc.).

- Símbol de vertebració social i d'identitat nacional.

La participació activa dels voluntaris en l'àmbit cultural es desenvolupa en el marc associatiu.

Trets històrics

El voluntariat, referit al camp cultural, és un concepte força modern que es desenvolupa en el context de l'estat del benestar i de la irrupció d'uns nous professionals: afavoreix que els que continuen fent una feina gratuïta passin a denominar-se voluntaris.

A Catalunya hi ha una llarga tradició d'associacionisme cultural:

Sobretot a partir de la Renaixença (mitjan segle XIX) van començar a desvetllar-se uns moviments socioculturals, centrats sobretot en l'àmbit de l'educació popular i de la cultura en general,

basats en els principis de l'autoorganització, l'ajut mutu i la participació cívica.

Cal destacar en aquest sentit els ateneus que, com a centres de cultura popular, acullen una gran diversitat de manifestacions culturals i artístiques.

Neixen també els cors de Clavé, vinculats al moviment obrer i més tard els orfeons (burguesia emprenedora de principis de segle).

Ateneus, entitats culturals, tenien un caràcter classista: eren representatius d'unes classes socials determinades.

Els centres excursionistes (excursionisme científic) representen l'inici de la recerca arqueològica, històrica, artística, de la natura, etc.

El franquisme va provocar que les entitats culturals haguessin de viure en la resistència i que no es desenvolupessin noves tendències.

S'observa dificultat d'establir una classificació tipològica, atesa la gran diversitat d'entitats i, alhora, la interdependència que hi ha entre els diferents àmbits d'actuació cultural.

Un intent d'enumeració de les actuacions voluntàries que s'acostumen a dir a terme en el context de l'associacionisme cultural podria ser el següent:

- Accions de recuperació i conservació del patrimoni i de la identitat:

Tasques que porten a terme els grups de defensa i promoció del patrimoni, treballs de recuperació de la cultura tradicional i popular, de la història oral, de l'arqueologia industrial, salvaguarda d'arxius i fons documentals; participació en camps de treball arqueològics i històrics, pessebrisme, grups de col·leccionisme.

- Activitats de dinamització sociocultural i participació comunitària:

Treballs d'organització d'actes culturals, comissions de festes, grups d'animació, organitzacions dedicades a la difusió cultural,

tasques de sensibilització social per la cultura, intercanvi i relació entre cultures, informació i premsa amateur.

• Accions educatives i divulgadores:

Guiatges i monitoratges, tallers, cursos, conferències, tertúlies i divulgació cultural en general.

• Administració i gestió:

Treballs relatius a la direcció i funcionament de les associacions culturals, recerca de finançament, participació desinteressada en la gestió d'equipaments i serveis culturals, relacions amb altres institucions i entitats.

• Estudi i recerca:

Tasques d'investigació en els centres d'estudis locals i comarcals o en altres col·lectius d'estudiosos, edició de revistes científiques, treballs d'inventari i de documentació.

• Creació i interpretació artística:

Grups amateurs de cinema, teatre, música, dansa, fotografia, arts plàstiques; grups d'interpretació de folklore viu, corals, orfeons, agrupacions sardanistes.

La promoció de l'associacionisme i del voluntariat cultural

El voluntariat cultural es troba en un moment de relatiu creixement (per exemple, fa uns anys era impensable la presència i l'impuls que han pres les colles castelleres). Cal reflexionar sobre com l'impuls a la promoció del voluntariat pot ajudar a mantenir l'estabilitat d'aquest creixement i com es pot aprofitar un moment de canvis per introduir nous models de gestió.

De fet, cal constatar que de voluntaris no en sobren. Naturalment, en l'àmbit cultural els voluntaris tenen una gran longevitat com a tals, però acostumen a introduir-se de manera molt lenta i gradual. En aquest sentit és necessària una major obertura de les associacions per captar nous col·laboradors i, almenys, ser capaços de transmetre aquesta imatge de major obertura. Però per fer-

ho, cal millorar les estratègies de manteniment dels voluntaris mitjançant una gestió adequada a aquest àmbit.

És fonamental tenir en compte que la promoció del voluntariat passa, en bona part, pel reforçament i la potenciació de l'associacionisme. És ben sabut que el que defineix una societat forta i ben estructurada a nivell social, cultural i d'identitat, és precisament la seva capacitat d'organitzar-se. I és l'associacionisme un aspecte fonamental en el desenvolupament sociocultural. Una societat civil és més forta quant més fort i ric sigui l'entramat d'entitats no lucratives.

Cal, per tant, detectar i afrontar els problemes de l'associacionisme, alhora que fomentem noves estratègies de promoció del voluntariat. I en aquest sentit convé reconèixer que la realitat associativa catalana es caracteritza per un gran problema d'atomització. Hi ha moltes entitats però molt petites i, sovint, desconnectades. En aquest sentit, cal lluitar per evitar el microassociacionisme, i almenys, treballar en la línia de la col.laboració interassociativa i d'enfortiment de les federacions, tant sectorials com territorials.

Bona part de les solucions per una dinamització de l'associacionisme passen per assumir un protagonisme més gran en la societat, a partir de la reivindicació fins a les últimes conseqüències, de l'avui tan reconegut *principi de la subsidiarietat*. Es tracta que la societat en general i l'individu en particular tinguin l'oportunitat de tenir un protagonisme en l'àmbit sociocultural, al marge del constrenyiment de la intervenció dels poders públics i de la burocratització que, malauradament a vegades, es dona en aquest camp. No es tracta de confrontar els poders públics amb la societat civil, sinó de reconèixer protagonisme a les iniciatives ciutadanes i d'aprofundir en les formes de participació popular en els assumptes generals.

Les associacions i fundacions culturals estan legitimades per reclamar un paper més actiu en la promoció i la gestió cultural perquè estan més a prop de les realitats i perquè poden aportar noves solucions als reptes actuals.

A banda del foment de l'associacionisme, cal treballar decididament de manera complementària i simultània, en la promoció de la figura del voluntari, *buscar-ne el reconeixement social, sempre dintre del marc associatiu.*

Cal adoptar mesures per aconseguir *consolidar la cultura del voluntariat* en el si des les entitats, propiciar el reconeixement social del voluntari cultural i impulsar iniciatives orientades a la captació de voluntaris, tant per accions específiques com en el context de programes i plans d'acció de caràcter global, promoguts per entitats o federacions.

El voluntariat no és, en principi, un mal començament per a afrontar molts dels problemes que ens envolten. No cal dir que és pitjor el passotisme generalitzar que es difon des de determinats interessos, no sempre confessables. Un seguit d'ideologies més o menys definides acostumen a trobar-se en la base de les motivacions que animen a un comportament d'activista voluntari. Sigui per raons religioses, polítiques, ecològiques o sindicals, sigui per raons feministes, pacifistes, nacionalistes, etc., el cas és que aquests mena de comportament té unes grans possibilitats en les nostres societats si es planteja d'una manera adequada als objectius que es proposin en cada cas. Però també corre el risc de plantejar-se com a voluntarisme, en confondre's alguns aspectes de la ideologia mobilitzadora amb absoluts que facin passar el voluntariat per damunt de la realitat concreta, fins amb la seva millor intenció. Amb la més bona fe s'han comès veritables atrocitats, fins i tot contràries a la ideologia proclamada; i tot, per no partir d'un coneixement de les realitats locals, de les formes de comunicació i consciències heretades, per no tenir una sensibilitat i una obertura cap als nous fenòmens socials.

Hi ha voluntaris que creuen que tothom té l'obligació d'entendre la seva veritat, per racional, i per aquesta mateixa raó la converteixen en voluntarisme. Tots sabem que quan els mecanismes de comunicació i comportament del poble no responen amb els automatismes desitjats el desencís és molt més notable per als qui són tan voluntariosos. I al cap de poc, o decau la seva fe en el poble, o decau la seva fe en la ideologia respectiva. I les seves conviccions deuen ser perfectament racionals (si més no, en un alt grau), i l'únic que deu fallar són les precipitacions per manca d'atenció a les situacions concretes, per manca d'anàlisi, de coneixements dels processos comunicatius locals, de paciència i respecte pels mecanismes de confiança comunitaris.

La feina del voluntariat, normalment ben acceptada per la raó estatal quan la limita el seu paper de complement tapaforats, passa a topar amb totes les crítiques i hostilitats quan manifesta que, darrera aquella descàrrega inicial de tasques (i consciència) a l'Administració, hi ha latent una autèntica capacitat d'organitzar un altre ordre de respostes globals, quan es mostra com a instrument eficaç que subsisteix de fet la institució, i en una escala (per més propera) més humanitzada es torna blanc de totes les ires. Si, a més, la feina del voluntariat comporta satisfacció i plaer, confereix uns atributs autènticament revolucionaris a la feina, per tal com en desborda la monofunció productiva.

Algunes persones s'associen voluntàriament per trobar en les altres alguna cosa que no troben en cada individu considerant-lo aïlladament. I els mateixos grups busquen també en activitats que van més enllà de les associacions mateixes altres elements (comunitaris, festius, de serveis, etc.) que els permetin enriquir-se amb aquells amb qui es troben.

Algunes associacions espanten més que no animen a l'hora d'incorporar nous membres actius. Amb la més bona voluntat ens expliquen el comportament sacrificat i gairebé heroic dels qui fan

alguna cosa voluntàriament pels altres. Les campanyes per a associar nous membres estan mal plantejades perquè es presenten com a exigències de responsabilitat, fins i tot com a crides morals.

Professional no és sinònim de *remunerat*, sinó de *qualitat*. Ens parla de la capacitat contrastada de portar a terme adequadament una determinada tasca. Implica, doncs, formació i rigor en l'execució. En aquest sentit, sembla evident una "professionalització" de les associacions ciutadanes que desterri la improvisació i el voluntarisme, en favor de la planificació, l'avaluació i l'eficàcia, sense que això vagi en detriment de l'espontaneïtat i la creativitat que possibilita la participació de cada individu en una acció col·lectiva. El caràcter voluntari de l'acció no legitima la feina mal feta ni el fracàs. D'altra banda, la complexitat creixent de la nostra societat i el nostre temps requereix manejar uns nivells d'informació cada vegada més amplis i millors, assolir un grau més alt de qualificació tècnica i tecnològica, disposar d'una capacitat de gestió més elevada, etc. Això també és vàlid per a les associacions ciutadanes, que no viuen en un món a part, i ens obliga a revisar vells estereotips sobre *voluntariat*, *altruisme*, *militància*, etc., com a condicions necessàries i exclusives de l'acció associativa.

Això implica la cooperació entre *tècnics* i *voluntaris*, entre *gestors* i *actors* de base. Cal que tots disposin del màxim grau possible de "professionalisme" i que tots estiguin igualment compromesos amb el projecte associatiu.

Vull fer ressaltar que els voluntaris poden actuar en els camps més diversos, com ara els voluntaris de Mediterrània, com a associació en favor del medi ambient, els voluntaris que actuen en els esplais i totes les associacions de veïns, que estan formades per voluntaris i mai no se'n fa esment quan es parla de voluntariat, com tampoc del seu paper en la història, que ha estat molt important.

Cap llei no imposa

silenci al cor que estima.

*Apleguem totes les
voluntats i fem-ne
una sola bandera.*

El binomi *gratuïtat/agraïment* no és imposat per cap llei, ni cap llei no el doblega; és confessió, és proclama, és esclat de crits generosos; i neix sempre de l'amor, forma part del cor que estima; tampoc, doncs, no li podem imposar cap llei. Precisament per això no és per ser viscut en solitari. Què feu ara vosaltres sinó aplegar les voluntats i fer una sola bandera de l'associacionisme i del voluntariat i anar al fons de les seves demandes?

Tornant al títol d'aquesta ponència, de vegades em faig jo mateix una pregunta que, segons en quines disposicions em troba em desconcerta una mica: "vols dir" em demano "que no ha passat ja de moda donar gratuïtament i rebre amb agraïment? No és més aviat el contrari, ara? És que s'estilen, encara, en general, aquestes dues actituds, la gratuïtat i l'agraïment?". Un dia vaig dir: "gràcies!" a un que m'havia obert una porta per deixar-me passar, i ell em digué somrient: "no ho diguis a segons qui, que se te'n riuran!". Em van doldre, aquestes paraules, però confesso que, potser perquè sóc tossut, vaig continuar dient: "gràcies!" quan s'esqueia, encara que agrair pogués semblar cosa pròpia de persones febles, de persones que no es tenen pel que són, de persones que no s'han guanyat la cosa que reben, ni l'han merescuda.

Ara val la pena que jo digui què entenc per agraïment i per gratuïtat, perquè si no ho faig no ens comunicariem vosaltres i jo. Què entenc per gratuïtat, ho diré amb les paraules d'un autor modern: "gratuïtat és la disposició d'aquell que dóna per pura benvolença, sense que cap necessitat l'hi forci, sense que cap obligació l'hi empenti, sense que li sigui imposada per cap exigència per part d'aquell que rep" (Paul Agaesse, *Dict de Spir* 6, 787). Gratuïtat no vol dir aquí inutilitat, encara que de vegades el mot es faci servir abusivament en aquest sentit. Gratuïtat ve de gràcia, i res no hi ha

menys inútil que una gràcia, que un do. No hi ha cosa més gran que allò que ens donen per gràcia, sense mèrits, ni guanys, ni demandes. Res no és més d'agrair que allò que ens és donat perquè algú ens estima. Aquí caldria distingir entre *de franc*, que vol dir sense pagar, i *gratuïtament*, que vol dir per estimació. Per a la gratuïtat, entesa així, els conceptes de llei i de justícia són uns recursos d'emergència, necessaris només perquè no estimem prou, comparables a les sortides d'emergència en els avions, necessàries només perquè no hi ha seguretat absoluta i total.

L'agraïment, resposta a la gratuïtat, és l'actitud que et neix del cor davant aquell que et dona quelcom sense que t'ho hagi guanyat, sense que t'ho mereixis, sense que ho demanis. Si estiguéssim atents a la vida i a totes les coses, petites o grans, que l'acompanyen, reconeixeríem els gestos de gratuïtat que l'omplen, res no ens passaria per alt, i tot ho agrairíem. La rutina és un obstacle a l'agraïment perquè, essent un impediment a l'atenció, no ens permet d'adonar-nos, ni de meravellar-nos de les onades de gratuïtat en què vivim immersos. Un altre obstacle és l'avarícia i l'egoisme, que ens tanquen el cor i les mans. L'avar i l'egoista només saben obrir les mans per rebre. Els sembla que tenen dret a reclamar-ho tot, i per això no són capaços d'agrair ni, evidentment, de donar res de franc. La justícia i les lleis els són igualment uns recursos d'emergència, necessaris només perquè no saben estimar prou. Per això algú ha dit que l'agraïment és un desafiament a les lleis de la justícia, perquè és un cant a l'amor (*Dict de Spir 6, 778*).

Ara ens podem demanar què agraim, les persones, de què donem gràcies? Repeteixo que, si prestéssim atenció a la petita vida de cada dia, ens adonaríem que tot moment és gràcia, que tot moment és do, que tot moment és immerescut. Ni el temps no podem dir que sigui nostre, ni les circumstàncies: tot ens ve gratuïtament. Perdoneu que torni a dir que, si bé ho mirem, vivim immersos en onades de gratuïtat, i per això ens cal donar gràcies de moltes coses i en tot moment.

Ara mateix, i perdoneu-me aquesta expansió, jo he de donar gràcies d'estar amb vosaltres compartint aquestes reflexions; gràcies per l'atenció amb què m'escolteu; gràcies per la riquesa que m'aporteu. Reconec que aquesta trobada d'avui m'ha estat un do: ni l'he buscada, ni me l'he guanyada, ni l'he merescuda. Me l'han oferta, l'he acollida. Ara, simplement l'agraeixo! Quan dos s'estimen, l'expressió més genuïna de l'amistat fonda és exclamar de cor: gràcies perquè tu ets! Jo diria, doncs, i dic: "gràcies perquè vosaltres sou, i perquè sou ací!".

L'agraïment, que algú ha anomenat "la memòria del cor", és quelcom que no ens deixa mai; n'hauríem d'anar plens, i viure'l a cada moment. Forma part del nostre ésser. No és cosa afegida. Podríem dir, amb una formulació una mica atrevida i extrema, que jo no sóc algú que agraeix, sinó que jo sóc agraiement. Jo no era i ara sóc! Això és un do: jo mateix em sóc do! Per aquesta raó, m'agradaria fer de la meua vida una resposta agraiida. Tot jo ser resposta d'agraïment.

Permeteu-me un esment, potser nostàlgic, d'aquella cançó que probablement alguns de nosaltres hem cantat més d'un cop: *gràcies d'aquesta aurora encesa, gràcies d'aquest nou dia clar...* Pot semblar una mica fora de temps, però he de confessar que encara m'agrada, tot i que això pot veure's com una prova que m'estic fent vell. És que els anys no perdonen, ni pel que fa a les xacres, ni pel que es refereix als sentiments.

Hi ha dos proverbis que descriuen dos tipus de persona. L'un dia així: *L'home és un pres voluntari en una presó de miralls*. Diu l'altre: *si quan et mires al mirall, en lloc d'un mirall hi veus una finestra, senyal que ets una persona madura*. Ja s'entén que madura no vol dir aquí tova, a punt de podrir, sinó feta, gustosa, com la fruita que ha tingut la sort de seguir tot el procés de creixement a l'arbre, com li tocava, no em cambres frigorífiques, que són també, per al pagès almenys, recursos d'emergència.

Donar gratuïtament i agrair allò que hom rep, són hàbits que ni s'ensenyen, ni s'aprenen: s'encomanen. Afegeixo de seguida, per no caure en pessimisme, que sempre s'hi és a temps d'encomanar-se'ls, que a cada moment en pot ser l'hora, perquè tothom porta al cor un racó de bondat i d'innocència, de tendresa, àvid de rebre i de donar d'aquesta manera. No serà tanmateix inútil de preguntar-nos, sense apuntar cap a ningú en concret, si existeixen unes menes de persones a qui agrair serà més difícil que a unes altres; o uns moments i unes disposicions en què agrair serà difícil. A la pregunta, doncs: *per a quina mena de persones serà difícil l'agraïment?* jo respondria amb aquesta llista, que no té ordre, que potser ni en pot tenir, ni és evidentment exhaustiva:

Tindrà dificultat a agrair:

- aquell qui té com a norma de conducta no deure mai res a ningú, que no es complau a rebre favors per no haver-los de tornar;
- aquell qui tot s'ho vol guanyar, que tot s'ho vol fer ben sol;
- aquell qui es regeix per la llei del talió i té com a norma sagrada que qui la fa, que la pagui;
- l'home de la justícia a ultrança, que ni sap què és tendresa;
- l'home complidor per essència, que idolatra les pràctiques i els mèrits, sense fixar-se en les necessitats;
- aquell qui no ha educat el cor a meravellar-se de les coses i de les persones, per a qui tot és natural, a qui res no sobta, que ho té tot ben conegut, ben apamat, que diem, que s'ho sap tot de memòria;
- aquell qui està convençut que l'home només és home quan sap donar raó de totes les coses que fa, quan sempre té a punt una paraula de justificació;
- aquell qui no comprèn que hi ha coses que només poden ser explicades amb un perquè sí! dit sense arrogància i sense complexos;
- aquell qui no comprèn que la nostra existència ja és justificada, abans de fer res, pel simple fet de ser;

- aquell qui no sap viure només per viure, sinó que sempre ha de viure per alguna cosa;

- aquell qui no sap perdre temps;

- aquell qui no sap caminar si no té sempre molt present que ha d'arribar a alguna banda;

- aquell qui no viu l'aspecte contemplatiu de la vida, que no sap que hi ha paraules i actituds i gestos i fets que no són per a ser gustats, assaborits;

- aquells qui tenen els homes com unes màquines d'eficàcia, que en tot moment saben anar al gra; aquell qui no creu que hi ha coses que no es poden explicar verbalment, que hi ha situacions en què només el silenci és prou expressiu;

- aquell qui no entén que l'home no val per allò que té, sinó que és segons allò que estima;

- aquell qui no creu que tot home està posseït per un misteri i és posseïdor d'un misteri.

Aquesta llista es pot allargar, i és bo que cadascú se l'allargui; encara millor, que cadascú es faci la seva, que és la que millor pot fer. L'únic que puc dir és que referint-nos a persones que es tanquen en elles mateixes, que són egoistes fins al moll dels ossos, que van darrera la pròpia comoditat, que s'instal·len i no es deixen desinstal·lar-se, parlar d'agraïment és una farsa.